

वागमती प्रदेशमा निर्यात प्रवर्द्धन तथा आयात
प्रतिस्थापन र अन्तरप्रदेश व्यापार संभावना
भएका वस्तु तथा सेवाहरूको प्रोफाइल

२०८१

नेपाल सरकार

उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय

व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र

विषय-सूची

क्र.स.	विवरण	पेज नं
१.	पृष्ठभूमि	१
२.	नेपालको समग्र आर्थिक परिदृष्य	४
३.	बागमती प्रदेशको समान्य परिचय	१०
४.	बागमती प्रदेशको वर्तमान आर्थिक अवस्था	११
५.	वस्तु आयात निर्यातको विवरण तथा विश्लेषण	२०
६.	आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिने वस्तु तथा सेवाहरु	२५
७.	विश्लेषण तथा निष्कर्ष	३५
८	सुझाव	३८
९.	अनुसूची १ : कृषिजन्य उत्पादनको समग्र वस्तुस्थिति	४४
१०.	अनुसूची २ : प्रादेशीक तथ्याँक	५०
११.	अनुसूची ३ : वैदेशिक व्यापार	६७
१२.	अनुसूची ४ : नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति २०८० को वस्तुस्थिती	७१

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान अनुसार मुलुक संघीय संचरनामा प्रवेश गरे सँगै प्रादेशिक सरकारको अवधारणा अनुसार मुलुकमा सातवटा प्रदेशहरुको व्यवस्था गरेको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत प्रदेशभित्रको व्यापार प्रदेशभित्रको राष्ट्रिय वन, जल उपयोग तथा वातावरण व्यवस्थापन, कृषि तथा पशु विकास, कलकारखाना, औद्योगिकीकरण, व्यापार व्यवसाय, यातायात, उद्योग तथा खनिज र भौतिक पूर्वाधार पर्यटन, औद्योगिकीकरण अन्तरप्रादेशिक रूपमा फैलिएको जंगल, हिमाल, वन संरक्षण क्षेत्र जल उपयोग जस्ता विषयहरु प्रदेश सरकार संलग्न हुने क्रियाकलापका रूपमा संविधानको अनुसूचिमा व्यवस्था गरिएको छ ।

समानुपातिक विकास, प्रदेशभित्रका संभावनाहरुलाई उजागर गर्दै ती संभावनालाई कार्यान्वयनयोग्य बनाई आर्थिक वृद्धिबाट सम्वृद्धि हासिल गर्ने मुल मर्म प्रादेशिक संरचनाको व्यवस्थाभित्र अन्तरनीहित छ । यसकारण व्यवस्थित अध्ययनमा आधारित संभावनाको पहिचान गरी सोलाई मूर्तरूप दिने व्यवहारिक कार्यक्रमको आवश्यकता देखिन्छ । एकातिर कुनै प्रदेशका उत्पादनहरुले बजार पाई नरहेको अवस्था छ भने अर्कोतिर अन्य प्रदेशहरुमा ती वस्तुहरुको आपूर्तिमा न्युन हुन गई विदेशबाट हुने आयातबाट पूर्ति गरिरहनु परेको अवस्था विद्यमान छ । प्रदेशस्तरमा रहेको उत्पादनको यथार्थ अवस्था, उत्पादन वृद्धिका संभावनाहरु, नयाँ उत्पादन क्षेत्रको पहिचान र विद्यमान समस्याहरु तथा उत्पादन वृद्धिका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दा प्रदेश अनुसार अपनाउनु पर्ने विधिको पहिचानको आवश्यकताका पनि त्यत्तिकै टड्कारो रूपमा देखा परेको छ ।

मुलुककको आयात दिनानुदिन तीव्रगतिमा बढिरहेको छ भने निर्यातमा भिनो र स्थीर प्रकृतिको वृद्धिले गर्दा मुलुकको व्यापारघाटा चिन्ताजनक रूपमा बढिरहेको छ । यसरी बढ्दो व्यापारघाटालाई न्युन गर्न नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गर्न जरुरी भइसकेको छ ।

उपरोक्त पृष्ठभूमिमा प्रदेशमा उत्पादन हुने प्रमुख वस्तु तथा सेवाहरुको पहिचान गर्ने, सो का आधारमा आयात प्रतिस्थापन गर्न सक्ने तथा निकासी संभावना भएका भएका वस्तु तथा सेवाहरुको प्रोफाइल तयार गर्ने र अन्तरप्रादेशिक व्यापारको सम्भावना समेत पहिचान गर्नु पर्ने देखिन्छ । यही विषयलाई सम्वोधन गर्न नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७४।७५ मा यस सम्वन्धी अध्ययन गरी प्रतिवदेन तयार गर्न कार्यक्रम वार्षिक बजेटमा समावेश गरेको परिप्रेक्ष्यलाई समेत दृष्टिगत गर्दै प्रदेशस्तरमा उपलब्ध निर्यात सम्भाव्य, आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिने र अन्तरप्रदेश व्यापार सम्भावना भएका वस्तु तथा सेवाहरुको प्रोफाइल तयार गर्न लागिएको हो ।

अध्ययनको उद्देश्य र अपेक्षित उपलब्धी

उपरोक्त पृष्ठभूमिमा प्रदेशस्तरमा विद्यमान सम्भावनाहरुको खोजी र ती संभावनाहरुलाई व्यवहारमा उतारी विशेष गरी प्रदेशको आर्थिक उन्नति र समग्रमा देशकै आर्थिक समुन्नतिका लागि पहल थाल्नु आवश्यक देखिन्छ । यही पलहकदमीको एउटा पाटोको रूपमा प्रदेशस्तरमा निर्यात सम्भावना भएका, आयातप्रतिस्थापन गर्न सकिने र अन्तरप्रदेश व्यापार सम्भावना भएका वस्तुहरु तथा सेवाहरुको प्रोफाइल तयार गर्न अध्ययनको थालनी गरिएको हो । यस अध्ययनको उद्देश्य र अध्ययनबाट प्राप्त उपलब्धी देहाय बमोजिम रहेको छ ।

उद्देश्य:

यस अध्ययनको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ ।

- (१) प्रदेशलाई आर्थिक रूपमा आत्मनिर्भर बनाई निर्यात अभिवृद्धि मार्फत मुलुकको बढ्दो व्यापारघाटालाई कम गर्न सहयोग पुर्‍याउने
- (२) अन्तर प्रादेशिक व्यापारलाई अभिवृद्धि गर्ने

- (३) आयातित मालवस्तुहरुलाई प्रदेशमा उत्पादित मालवस्तुहरुले प्रतिस्थापन गर्ने,
- (४) प्रदेशस्तरमा सम्भावना भएका वस्तु तथा सेवा व्यापारका अवसरहरुलाई पहिचान गरी व्यापार प्रवर्द्धन तथा नीतिहरु तर्जुमा गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
- (५) भविष्यमा गरिने अध्ययनका लागि आधार दस्तावेजको रुपमा विकास गर्ने

उपलब्धी:

यो अध्ययन प्रतिवेदनबाट समग्रमा सिंगो मुलुकलाई र विशेषतः यस प्रदेशलाई देहाय बमोजिमका उपलब्धी हुने देखिएको छ ।

- (१) प्रदेशका निर्यात सम्भावना भएका वस्तु तथा सेवाहरुको जानकारी हुने,
- (२) प्रदेशमा आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिने वस्तु तथा सेवाहरुको पहिचान हुने
- (३) अन्तर प्रदेश व्यापारका सम्भावित वस्तु तथा सेवाहरुका सूचि तयार हुने
- (४) उपरोक्त सूचिका आधारमा निर्यात सम्भावना भएका, आयात प्रतिस्थापन हुने र अन्तर प्रदेश व्यापार सम्भावनाका बारेमा प्रदेशलाई नीति तर्जुमा गर्न उपयोगी हुने
- (५) भविष्यमा समान प्रकृतिका अध्ययन गर्न सन्दर्भ सामाग्री रुपमा प्रयोग गर्न सकिने

अध्ययनको विधि:

यो अध्ययन गर्दा सर्वप्रथम विभिन्न श्रोतहरु जस्तै कृषि तथा पशुपंक्षी मन्त्रालय, प्रदेश सरकारबाट प्रकाशित दस्तावेजहरु, उद्योग विभाग, कम्पनी रजिष्टारको कार्यालय, कृषि विभाग, खानी तथा भूगर्भ विभाग, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वन विभागबाट विद्युत विकास विभाग, खाद्य तथा कृषि संगठन, आईटिसी, व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र लगायतका विभिन्न उपलब्ध द्वितीयक तथ्याङ्क (Secondary Data) उपयोग गरिएको छ । अध्ययनका क्रममा संख्यात्मक (Quantitative) र गुणात्मक (Qualitative) तथ्याङ्कहरु दुवै प्रयोग गरिएको छ । संख्यात्मक तथ्याङ्कहरु उपलब्ध हुन नसकेको अवस्थामा गुणात्मक तथ्याङ्कलाई समेत प्रयोग गरिएको छ । उक्त तथ्याङ्कबाट प्राप्त उत्पादन सम्बन्धी विवरण, उद्योग सम्बन्धी विवरण, खानी सम्बन्धी विवरणलाई तालिकिकरण तथा वर्गिकरण गर्ने कार्य गरियो । तत्पश्चात उक्त तथ्याङ्क तथा विवरणहरु उपर प्रदेश स्थित विभिन्न उद्योग वाणिज्य संघ, उद्यमी, व्यवसायीहरूसँग अन्तरक्रिया गरी रुजु गर्ने कार्य सम्पन्न गरियो । त्यसबाट प्राप्त निष्कर्षहरुबाट प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरी उक्त प्रतिवेदनमा उल्लेखित विषयहरु उपर सरोकारवाला सरकारी निकायहरु, प्रदेश स्थित डावा। संघको सहभागितामा प्रदेशको राजधानीमा प्रस्तुतिकरण गर्नुका अतिरिक्त राय सुझाव संकलन गर्ने कार्य गरियो । सम्पूर्ण राय सुझावलाई समेटी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

अध्ययनका सीमाहरु

यस अध्ययनका क्रममा देहाय बमोजिमका सीमाहरु रहेका छन् । यी सीमाहरुभित्र रही अध्ययनलाई सम्पन्न गरिएको छ ।

- (१) द्वितीयक (Secondary) तथ्याङ्कको अधिक प्रयोग
- (२) म्यानुफ्याक्चरिङतर्फ उत्पादनको तथ्याङ्क कमीले सूचनामा बढी निर्भर हुनु
- (३) कृषि क्षेत्रको उत्पादन तथ्याङ्क २०७८/७९ मा सीमित रहनु
- (४) सेवा व्यापारतर्फको क्षेत्रगत तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसक्नु
- (५) प्रदेशस्तरमा उपभोगको तथ्याङ्क उपलब्ध नहुनु

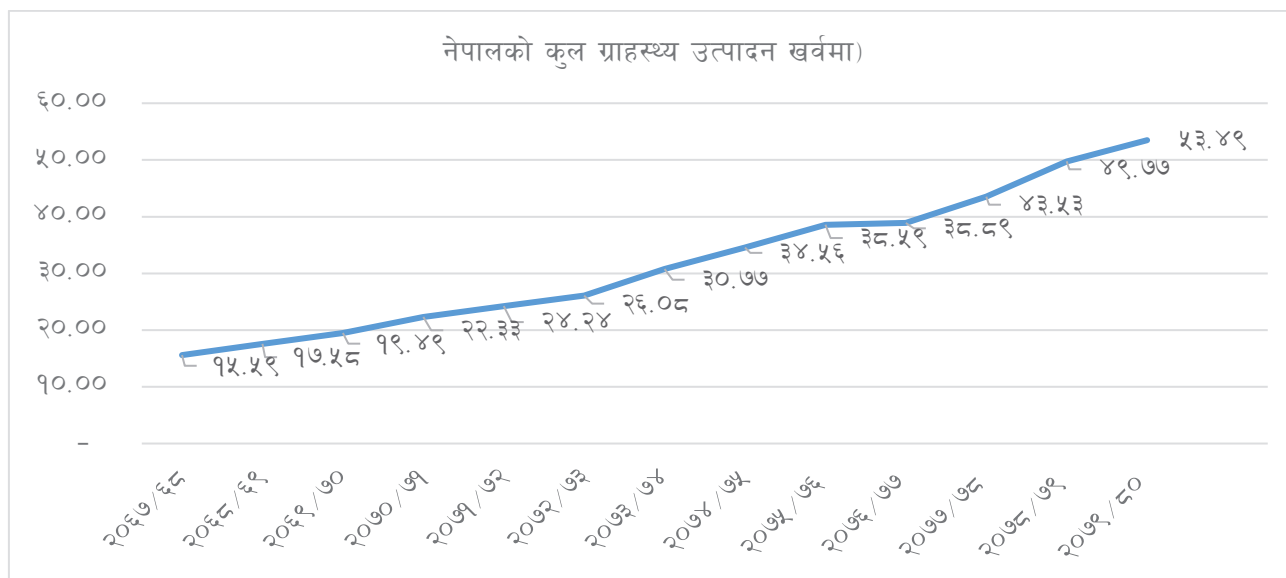
१.६ अध्ययनका चुनौतिहरु

- अन्तर प्रदेश व्यापारको वर्तमान अवस्थाको मूल्याङ्कन गर्न,
- प्रदेशमा वस्तुको माग र आपूर्तिको तथ्यांक संकलन गर्न,
- आयातित वस्तुहरुको खपतको तथ्यांक संकलन गर्न,
- भविष्यमा उत्पादनको अनुमानर प्रक्षेपण गर्न,
- लगानीका अवसरहरुको खोजी गर्न ।

नेपालको समग्र आर्थिक परिदृष्य

कुल ग्राहस्थ उत्पादन

केन्द्रीय तथ्यांक विभागको प्रादेशिक कुल ग्राहस्थ उत्पादन सम्बन्धी प्रकाशित सन् २०७९/८० को तथ्यांक अनुसार नेपालको कुल ग्राहस्थ उत्पादन रु. ५३ खर्ब ४९ अर्ब करोड रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा नेपालको कुल ग्राहस्थ उत्पादन रु. १५ खर्ब ५९ रहेको थियो।

यस अवधिमा कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा पनि संरचनागत परिवर्तनहरु देखा परेका छन्। कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि र वन क्षेत्रको योगदान क्रमश घट्दै गएको देखिन्छ भने कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदानमा वृद्धि भईरहेको देखिन्छ।

नेपालको वैदेशिक व्यापारको परिदृष्य

विगत दश वर्षको नेपालको वैदेशिक व्यापार तथ्यांक (वस्तुतर्फ)लाई हेर्दा आयातमा भारी वृद्धि देखिएको छ भने निर्यातको आकार र वृद्धिदर दुवै सानो देखिएको छ। विगत केही वर्षको तथ्यांकलाई हेर्दा नेपालबाट निर्यात भई रहेका प्रमुख वस्तुहरुमा पोलिष्टर तथा अन्य धागो, फलाम तथा स्टील र तिनका उत्पादनहरु, ऊनी गलैचा, तयारी पोशाक, जुट तथा जुटका उत्पादन, जुस, चिया, टेक्सटाइल, अलैंची, पश्मिना सल, फेल्ड, जडिवुटी, मुसुरोको दाल र जुत्ता रहेका छन्। नेपालको निकासी व्यापारमा भारत, संयुक्त राज्य अमेरिका, जर्मनी, टर्की, युके, चीन, फ्रान्स, बंगलादेश, इटाली, जापान, क्यानडा, अष्ट्रेलिया, नेदरलेण्ड्स डेनमार्क आदि प्रमुख रुपमा रहेका छन्। नेपालको विगत दश वर्षको वस्तु व्यापार तर्फको वैदेशिक व्यापारको संचरना देहाय अनुसार रहेको छः ।

व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्रको प्रारम्भिक तथ्यांक अनुसार आ.व. २०७९/८० मा नेपालको कुल वैदेशिक व्यापार अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १६.६ प्रतिशतले ह्रास आई रु १७६८.८७ अर्बमा झरेको छ। कुल व्यापारमा निकासी तथा पैठारीको योगदान क्रमशः ८.९ प्रतिशत र ९१.१ प्रतिशत रहेको छ। समीक्षा अवधिमा नेपालको कुल निकासीमा २१.४ प्रतिशतले ह्रास आई रु १५७.१४ अर्ब तथा कुल पैठारीमा १६.१ प्रतिशतले ह्रास आई रु. १६११.७३ अर्बमा झरेको छ। आ.व. २०७८/७९ मा निकासी-

पैठारी व्यापारको अनुपात १:९.६ रहेकोमा आ.व. २०७९/८० को सोही अवधिमा निकासी- पैठारी व्यापारको अनुपात १:१०.३ रहन आएको छ ।

उक्त अवधिमा नेपालबाट निकासी भएका प्रमुख वस्तुहरूमा पामतेल, पोलिष्टर तथा अन्य धागो, ऊनी गलैँचा, फलाम तथा फलामका उत्पादनहरू, भटमासको तेल, अलैँची, जुट तथा जुटका सामानहरू, तयारी पोशाक, जुस, ऊनी फेल्टाका उत्पादन, चिया, कुकुर विरालाका आहारा, पशिमना शल, कपडा, चाऊचाऊ, रोजिन एण्ड रेजिन एसिड, जडीबुटी, नेपाली हातेकागज, अदुवा र जुत्ताचप्पल प्रमुख रूपमा रहेका छन् ।

समीक्षा अवधिमा पामतेलको निर्यातमा ५०.१ प्रतिशतले ह्रास आई रु २० अर्ब ५१ करोडमा झरेको छ । समीक्षा अवधिमा भटमासको तेलको निर्यातमा ८२.४ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ८ अर्ब ४८ करोडमा सीमित भएको छ । समीक्षा अवधिमा पोलिष्टर यार्नको निर्यातमा ८.१२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ११ अर्ब ९२ करोड पुगेको छ । ऊनी गलैँचाको निर्यातमा समीक्षा अवधिमा २०.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ११ अर्ब ५१ करोड पुगेको छ ।, फलाम तथा तिनका उत्पादनको निर्यातमा १७९.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु १० अर्ब ८२ करोड पुग्न गएको छ । तयारी पोशाकको निर्यातमा समीक्षा अवधिमा १५.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ । जुट तथा जुटका उत्पादनको निर्यातमा समीक्षा अवधिमा ४.१ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ७ अर्ब ६४ करोडमा सीमित भएको छ । यसै गरी अर्को प्रमुख निर्यातजन्य वस्तु ऊनी फेल्टाको निकासीमा समीक्षा अवधिमा ५.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ५ अर्ब २३ करोड पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा जुसको निकासीमा ९.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६ अर्ब ६३ करोड पुगेको छ ।

कृषिजन्य वस्तुको निर्यातमा अग्रणी स्थान हासिल गरिरहेको उत्पादन अलैँचीको निर्यातमा समीक्षा ७१.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ८ अर्ब २८ करोड पुगेको छ । यसै गरी कृषिजन्य वस्तुको निर्यातमा अग्रणी स्थान हासिल गरिरहेको अर्को उत्पादन चियाको निर्यातमा पनि समीक्षा अवधिमा १४.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ३ अर्ब ९४ करोड पुगेको छ ।

समीक्षा अवधिमा पामको तेल, भटमासको तेल तथा सूर्यमुखीतेल मा ६४ अर्ब २७ करोड बराबरको निकासी मूल्यमा ह्रास आएको हुँदा कुल निर्यातमा ह्रासको अवस्था देखिएको हो ।

आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा प्रशोधित खाद्य तेल (भटमासको तेल, पामतेल, सूर्यमुखीतेल) को निर्यात नेपालको कुल निर्यातमा १९.७३ प्रतिशतको हिस्सा ओगट्दै प्रमुख निर्यातजन्य वस्तुका रूपमा कायमै रहेको छ । यस अवधिमा यी वस्तुहरूको कुल निर्यात रु २९ अर्ब ४३ करोड रहेको छ । प्रशोधित खाद्य तेलको निर्यात मध्ये पामतेल, भटमासको तेल तथा सूर्यमुखीतेलको निर्यातको हिस्सा नेपालको कुल निर्यातमा क्रमशः १३.१ प्रतिशत, ५.४ र ०.३ प्रतिशत रहेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा प्लाइउडको निर्यातमा समीक्षा अवधिमा ५०९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । प्लाइउडको प्रमुख निर्यात गन्तव्य मुलुकमा भारत रहेको छ ।

नेपालको निकासी व्यापारमा प्रमुख स्थान आगट्ने भारततर्फको निर्यातमा समीक्षा अवधिमा ३१.३ प्रतिशतले ह्रास आई रु १०६ अर्ब ७० करोडमा झरेको छ । भारततर्फको निकासीमा ह्रास आउनुमा भारततर्फ हुने पाम, भटमास तथा सूर्यमुखी तेलमा रु.६४ अर्ब २७ करोड बराबरको ह्रास आउनु नै प्रमुख कारणका रूपमा रहेको छ ।

भारत बाहेकका अन्य मुलुकहरूको तर्फको निर्यातमा भने १२.६ प्रतिशतले वृद्धि देखिएको छ ।

नेपालको कुल निकासीमा अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा भारततर्फको हिस्सा ७७.६० प्रतिशत रहेकोमा चालु आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा सो हिस्सा ६७.८९ प्रतिशतमा झरेको छ । नेपालको निर्यात व्यापारमा महत्वपूर्ण रहेका अन्य मुलुकहरूमा संयुक्त राज्य अमेरिका, जर्मनी, युके, टर्की, फ्रान्स, क्यानडा, चीन, अष्ट्रेलिया, जापान, इटाली, नेदरलेण्ड्स, युएइ र डेनमार्क, प्रमुख रूपमा रहेका छन् ।

पैठारीतर्फ आ.व. २०७९/८० मा अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा ७.३ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ३०९.७० अर्ब पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा फलाम तथा स्टील र तिनका उत्पादनहरुको आयातमा ९.७७ प्रतिशतले ह्रास आई रु. १६७.२९ अर्ब, मशिनरी तथा पार्ट्समा ३०.१ प्रतिशतले ह्रास आई रु. १००.९८ अर्बमा भरेको छ । सूनको आयातमा २.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ४३.९० अर्ब पुगेको छ । इलेक्ट्रिक र इलेक्ट्रोनिक सामाग्रीहरुमा ५.४ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ६५.१७ अर्बमा सीमित रहेको छ । यातायातका साधन र तिनका पार्टपुर्जाको आयातमा ४७.७ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ५१.९७ अर्बमा भरेको छ । कच्चा भटमास तेलको आयातमा ३६.७ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ३५.५८ अर्बमा भरेको छ । अन्नको आयातमा २३.८ प्रतिशतले ह्रास आई ५६.६३ अर्बमा भरेको छ । समीक्षा अवधिमा औषधीको आयातमा ३७.९ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ४४.६४ अर्बमा खुम्चिएको छ । दुरसञ्चारका सामाग्रीको आयातमा ३२.३ प्रतिशतले ह्रास आई रु ३६.३१ अर्बमा भरेको छ । यसैगरी रासायनिक मलको आयातमा ९०.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ४०.७० अर्ब पुगेको छ । पाम तेलको आयातमा ३४.१ प्रतिशतले ह्रास आई २५.९१ अर्बमा सीमित भएको छ । नेपालको पैठारी व्यापारमा प्रमुख मुलुकहरुमा भारत, चीन, इण्डोनेशिया, युएई, अर्जेन्टिना, मलेशिया, संयुक्त राज्य अमेरिका, अष्ट्रेलिया, युक्रेन,, कतार, थाइलेण्ड, ओमान, बेल्जियम र साउदी अरेबिया प्रमुख रुपमा रहेका छन् ।

चालु आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा समग्र पैठारीमा ह्रास आउँदा व्यापारघाटामा सुधार भएको छ । यस अवधिमा व्यापारघाटामा १५.५ प्रतिशतले ह्रास आई कुल व्यापारघाटा रु. १४५४.५९ अर्बमा भरेको छ ।

आर्थिक वर्ष	निर्यात रु. अर्बमा	आयात रु. अर्बमा	व्यापार घाटा रु. अर्बमा
२०६५/६६	६८६०	२९११००	२२२१४०
२०६६/६७	६०९५	३७५६१	३१४६६
२०६७/६८	६४५६	३९७५४	३३२९७
२०६८/७९	७४१०९	४९८१६	४२४१०७
२०६९/७०	७७३५	६०१२१	५२३८६
२०७०/७१	९१३६	७२२१७	६३१४२
२०७१/७२	८६६४	७८४५८	६९७९४
२०७२/७३	७११४	७८११५	७१०१०१
२०७३/७४	७३१३	९८५१५	९१२०३
२०७४/७५	८१३३	१,२४५१९	१,१६३८६
२०७६/७७	९७.७१	१,१९६.८०	१,०९९.०९
२०७७/७८	१४१.१२	१,५३९.८४	१,३९८.७१
२०७८/७९	२००.०३	१,९२०.४५	१,७२०.४२
२०७९/८०	१५७.१४	१,६११.७३	१,४५४.५९

श्रोत: व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र

यसै गरी नेपालमा आयात हुने प्रमुख वस्तुहरुमा पेट्रोलियम पदार्थ, फलाम तथा स्टील र तिनका उत्पादनहरु, मशिनरी तथा पार्ट्स, यातायातका साधन र तिनका पार्टपुर्जा, इलेक्ट्रिक र इलेक्ट्रोनिक सामाग्रीहरु, अन्न, हवाईजहाज तथा हवाईजहाजका पार्ट्स, तयारी पोशाक, सुन, चाँदी र हिरा, औषधी पोलिथिन ग्रेन्युल्स, रासायनिक मल, सिमेन्ट क्लिङ्कर, दुरसञ्चारका सामाग्रीहरु रहेको पाइन्छ । नेपालको पैठारी व्यापारमा

भारत, चीन, युएई, फ्रान्स, इण्डोनेशिया, थाइलेण्ड, क्यानडा, मलेशिया, स्वीट्जरलेण्ड, संयुक्त राज्य अमेरिका, अर्जेन्टिना, भियतनाम, साउदी अरेबिया, युक्रेन प्रमुख रूपमा रहेका छन् ।

नेपालको निर्यातमा भिनो आकारको वृद्धि तथा सानो आयातन एवम् आयातमा विद्यमान ठूलो आकार र भारी वृद्धिका कारण मुलुकको व्यापार घाटा वर्षेनी भारी दरले वृद्धि भई रहेको छ । तर यो व्यापारघाटाका पछाडि सकारात्मक पक्षहरु पनि अन्तरनीहित रहेका छन् । भौतिक संरचना निर्माणका सामग्रीहरु जस्तै फलाम, स्टील तथा तिनका सामानहरु, सिमेन्ट, आलुमुनियम, तामा जस्ता वस्तुहरुको आयातमा भएको वृद्धिले मुलुकको विकासमा सकारात्मक योगदान दिएको देखिन्छ । यसै गरी मुलुकका लागि अति आवश्यक औद्योगिक कच्चापदार्थहरु जस्तै कच्चा पाम आयल, सिमेन्ट क्लिंकर, पोलिथिन ग्यानुअल, रबर, रसायन जस्ता वस्तुहरुको आयात उल्लेख्य रूपमा भएको छ । मलको आयातमा वृद्धि देखितापनि यस्तो आयातले कृषि उत्पादन वृद्धिमा ठूलो भूमिका खेलि रहेको देखिन्छ ।

पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा वृद्धि भए तापनि पेट्रोलियम पदार्थको अधिकांश आयात औद्योगिक उत्पादन, मालवस्तु ढुवानी तथा सार्वजनिक यातायातमा खर्च भई रहेको सन्दर्भमा यी वस्तुहरुको आयातले पनि मुलुकको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन महत्वपूर्ण योगदान दिएको पाइन्छ ।

नेपालले विगतमा निर्यात गरिरहेका तर वर्तमानमा आयात गरिरहेको वस्तुहरु

विगत केही दशक यता नेपालको निर्यात व्यापारमा संरचनागत परिवर्तनहरु देखा परेका छन् । कृषिजन्य काष्ठजन्य वस्तुहरुको खुद निर्यातकर्ता मुलुक हाल आएर यी उत्पादनहरुको खुद आयातकर्ता भएको छ । निर्यातकर्ता व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्रको तथ्यांक अनुसार नेपालमा विगतमा धान, चामल, जुट तथा जुटका सामानहरु, गहुँको पीठो उल्लेख्य मात्रा निकासी गरिरहेको पाइए तापनि हाल आएर यी वस्तुको आयात भारी मात्रा हुने गरेको छ । उक्त वस्तुहरु मध्ये धान, चामल आदि भारतमा निकासी भई रहेका हुन्थे भने गहुँको पीठो चीनतर्फ निकासी हुने गर्थ्यो । हाल कच्चा जुट विदेशबाट आयात गरेर जुटका प्रशोधित उत्पादनहरु निकासी गरिरहेको छौं ।

कुनै समय भारतमा ठूलो परिमाणमा काठ निकासी भईरहे तापनि हाल आएर म्यानमार, इण्डोनेशिया जस्ता मुलुकहरुबाट काठहरु आयात भईरहेको छ । नेपालले विगतमा निकासी गरेका र हाल आयात गरिरहेका वस्तुहरुको उत्पादनलाई बृद्धि गर्ने सम्भावना रहि आएको परिप्रेक्षमा ती वस्तुहरुको उत्पादन अभिवृद्धि गरी पुनः निकासी तथा अन्तरप्रदेश व्यापार गर्न सकिन्छ ।

नेपाल एकीकृत व्यापार रणनीति २०८० का विशेषता

आधार वर्ष आ.व. २०७८/७९ मा रहेको व्यापार र कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपात ४८.१ प्रतिशतबाट २०८४/८५ मा ५५ प्रतिशत पुर्याउने तथा आधार वर्ष आ.व. २०७८/७९ मा रहेको वस्तु तथा सेवाको निर्यात र कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपात ६.३ प्रतिशतबाट २०८४/८५ मा २० प्रतिशत पुर्याउने लक्ष्य सहितको नेपाल एकीकृत व्यापार रणनीति २०२३ प्रकाशित भएको छ ।

वाणिज्य नीतिको साथै विश्व व्यापार संगठनमा प्रवेश गर्ने तयारीसँगै नेपालले सन् २००३ मा नेपाल व्यापार तथा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अध्ययनको पछिल्लो प्रयास नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिको तेश्रो संस्करणका रूपमा नेपाल व्यापार रणनीति २०२३ सार्वजनिक भएको छ । विगतका दुई रणनीतिहरुले अपेक्षित लक्ष्यहरु प्राप्त गर्न प्रभावकारी नभएको विगतको अनुभव एवम् विगतका व्यापार एकीकृत रणनीतिले पहिचान गरेका

वस्तु तथा सेवाको निर्यात वृद्धि दर कमजोर रहेको, नेपाल विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नति हुने निर्णयसँगै सन् २०२६ पछि नेपालले अतिकम विकसित राष्ट्रको हैसियतले अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा पाइरहेको सुविधा कटौतीको अवस्था, मुलुक संघीय शासन पद्धतिमा उपलब्ध आन्तरिक आपूर्ति तथा मूल्य श्रृंखला निर्माणमा नयाँ अवसर सिर्जना, गरिबी निवारण, समावेशी विकास एवम् लैंगिक सशक्तीकरण र सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणा अनुरूप व्यापार रणनीतिको परिमार्जन गर्नुपर्ने परीस्थितिको पृष्ठभूमिमा नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति, २०८० को तर्जुमा गरिएको छ ।

यस रणनीतिमा समेटिएका ११ वटा विषयहरूको मिहीन विश्लेषण गरिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार विस्तार र विश्व बजारसँग व्यापार एकीकरणको लागि समष्टिगत आर्थिक तथा विकास नीतिको दृष्टिकोण र सुधारको समीक्षा, संघीयता, विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नति र आर्थिक कूटनीतिका विषयलाई व्यापारिक क्षमता अभिवृद्धि गर्न अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायको खोजी, व्यापारमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता निर्माण र व्यापारबाट हुने लाभको समन्यायिक वितरणको लागि श्रम, सामाजिक समावेशिता र विपन्नको लागि बजारसँग सम्बन्धित विषय र गर्नुपर्ने सुधार, व्यापारिक पूर्वाधार विकास र व्यापार सहजीकरणको विद्यमान अवस्था र गर्नुपर्ने सुधार, नेपालका व्यापार साझेदार मुलुकका खाद्य तथा बाली गुणस्तर सम्बन्धी मापदण्डको सन्दर्भमा नेपाली उत्पादनलाई ती बजारमा प्रवेश गर्न र प्रतिस्पर्धी हुन सहज बनाउन गर्नुपर्ने सुधार, औद्योगिक उत्पादनको गुणस्तर मापन गर्ने पूर्वाधारमा सुधार र गुणस्तर सम्बन्धी मापदण्ड परिपालना सुनिश्चित गर्न आवश्यक नीति तथा संस्थागत सुधारका विषय, वैदेशिक लगानी प्रवर्द्धनको लागि असल नियामकीय वातावरण, लगानी सहजीकरण, सुशासन र बौद्धिक सम्पत्तिको रक्षा सम्बन्धी सुधारका विषय, उत्पादन तथा व्यापारको लागत न्यूनीकरण गर्न र उत्पादित वस्तुको गुणस्तर तथा आपूर्तिमा नियमितताको लागि चौथो र पाँचौं पुस्ताका औद्योगिक प्रविधि-उद्योग ४.० र उद्योग ५.० को उपयोगको सम्भावना, गर्नुपर्ने तयारी र सुझाव जस्ता विषयहरू उपर यस रणनीतिमा व्यापक अध्ययन र विश्लेषण गरिएको छ ।

यसैगरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्नसक्ने वस्तुको पहिचान तथा उदीयमान वस्तुको विकासका उपाय, अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्नसक्ने सेवाको पहिचान तथा सेवा क्षेत्रको विकासको लागि गर्नुपर्ने कार्य, रणनीति कार्यान्वयनको संयन्त्र तथा विधिका क्षेत्रमा समेत अध्ययन केन्द्रित गरिएको छ ।

यस रणनीति कार्यान्वयन गर्न रु ४ खर्ब ६३ अर्ब २५ करोड ७ लाख २० हजारको लागत लाग्ने अनुमान यो रणनीतिको विशेष आकर्षक पक्ष रहेको छ ।

विश्व माग सूचकलाई शून्य दशमलव ३५ अंक भार र निर्यात सम्पादन सूचकलाई शून्य दशमलव ६५ अंक भार दिई सो आधारमा वस्तु र सेवाको चयन गरिएको छ । यसरी ५० वटा उच्च अंक प्राप्त गर्ने वस्तुको पहिचान गरी सूचीमा पर्न गएका धातुको स्क्र्याप, पिना र खाद्य उद्योगको खेर गएका सामग्रीलाई हटाएर सम्भावना भएका विद्यमान वस्तु, उदीयमान वस्तु र पछि निर्यात बढ्न सक्ने वस्तुको अनुसार ६ अंकको एचएस कोडका आधारमा वस्तुहरू चयन गरिएका छन् । विद्यमान वस्तुहरूलाई समेत कृषिजन्य, वनजन्य, ठूला उद्योगजन्य, साना उद्योगजन्य गरी चार वर्गमा वर्गीकृत गरिएको छ ।

कृषिजन्य वस्तुहरूमा अलैची,, अदुवा, दलहन, जुट र चियालाई सुचीकृत गरिएको छ । यसैगरी वन्यजन्य क्षेत्रमा जडीबुटी तथा सुगन्धित वनस्पति, रोजिन र टर्पेन्टाइन, लोक्ताबाट बनेको हाते कागज रहेका छन् । यसैगरी ठूला उद्योगका निर्यातजन्य वस्तुहरूमा फलाम तथा स्टिल, धागो तथा कपडा र तयारी पोशाकलाई समेटिएको छ । साना तथा घरेलु उद्योगका उत्पादनहरूमा गलैचा, गहना, पश्मिना, पास्ता, ऊनबाट बनेका फेल्ट लगायत सामानहरूलाई नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिमा समावेश गरिएको छ ।

उदीयमान क्षेत्रमा सुगन्धित तेल, हिमालयन स्प्रिंग वाटर, तरकारी, फलफूल र तिनका प्रशोधित सामग्री, मसलाहरू, (दालचिनी, बेसार, लसुन, केसर, जीरा, मरिच र तेजपात), हस्तकला, लामा रेशाका कपडाहरू (अल्लो र हेम्पका रेशाहरू), कफी, पिपिसी सिमेन्ट, छुर्पी तथा महलाई समेटिएको छ ।

नयाँ तथा भविष्यमा सम्भावना हुन सक्ने वस्तुहरूमा हाइड्रोजन ऊर्जा, बहुमूल्य पत्थर, ढुंगा तथा ढुंगाजन्य उत्पादनहरू, सरोकारवालाहरूसँगको समन्वयमा आवश्यक नीतिगत तथा कानुनी परिमार्जन गरी हेम्प वा हेम्पजस्तै वनस्पति एवम सो बाट बनेका औषधीय गुण भएका वा सुगन्धित वस्तुहरूलाई समावेश गरिएको छ ।

सेवा व्यापार निर्याततर्फ पर्यटन, सूचना प्रविधि र इन्टरनेटमा आधारित सेवा, जलविद्युत, निर्माण सेवा तथा दक्ष तथा अर्धदक्ष श्रम सेवा (विप्रेषण आउने सेवा) ५ वटा क्षेत्रहरूको पहिचान यस नेपाल एकीकृत व्यापार रणनीति २०२३ उल्लेख गरिएका छन् ।

सेवा निर्यातको प्रवर्द्धनको लागि उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयमा कुनै प्रबन्ध नभएको पृष्ठभूमिमा उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको मौजुदा दरबन्दीभित्रै रही विद्यमान संगठन संरचनामा सामान्य फेरबदल गरी बहुपक्षीय व्यापार तथा व्यापार सहायता महाशाखा अन्तर्गत नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन, वस्तु तथा सेवा निर्यात प्रवर्द्धन तथा व्यापार सहजीकरणका लागि प्रशासन समूहको एकजना उपसचिव, दुईजना शाखा अधिकृत र एकजना तथ्यांक अधिकृतको दरबन्दी हुने बजार विद्वता तथा निर्यात प्रवर्द्धन (Market Intelligence and Export Promotion) शाखा राख्न यस रणनीतिमा सिफारिस गरिएको देखिन्छ ।

नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन, समन्वय तथा मार्गदर्शन गर्न नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति कार्यान्वयनको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गर्ने, स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट संशोधन गर्ने, नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति कार्यान्वयनको प्रगति समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र मार्गदर्शन दिने तथा नेपाल सरकारले समय समयमा तोकेका अन्य कार्य गर्ने गरी उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रीको अध्यक्षतामा २१ सदस्यीय राष्ट्रिय निर्देशक समितिको पनि प्रस्ताव गरिएको छ ।

यसैगरी नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिको कार्यान्वयन र समन्वय गर्न उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको बहुपक्षीय व्यापार तथा व्यापार सहायता महाशाखाका सहसचिव संयोजक रहने गरी प्राप्त बजेट सीमाको आधारमा वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट निर्माण गर्ने, वार्षिक कार्ययोजना तयार गर्ने र प्रत्येक कार्यान्वयन निकायलाई अख्तियारी दिनुपर्ने रकमको निर्णय गर्ने, रणनीति कार्यान्वयनको प्रगति अनुगमन गर्ने र त्रैमासिक तथा वार्षिक प्रगति विवरण तयार गर्ने, कार्यान्वयनको क्रममा देखिएका समस्याको बारेमा छलफल गर्ने, समाधान खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई सहयोग गर्ने, साभेदार निकायसँग समन्वय गर्ने तथा राष्ट्रिय निर्देशक समितिले तोकेका अन्य कार्य गर्ने गरी राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाई गठन गर्न प्रस्ताव गरिएको छ ।

नेपाल एकीकृत व्यापार रणनीति २०२३ लाई क्षेत्रगत अवधारणा (SWAP) अनुरूप कार्यान्वयन गर्ने ढाँचा अपनाउन सिफारिस गरिएको छ भने नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति कार्यान्वयन गर्न छुट्टै बजेट उपशीर्षकको व्यवस्था गर्न प्रस्ताव गरिएको छ । रणनीतिको आधारमा तयार गरिएको वार्षिक कार्यक्रमको लागि यसै उपशीर्षकमा बजेट प्रबन्ध गर्ने र बजेटको अख्तियारी राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाईलाई दिने व्यवस्था गर्न प्रस्ताव गरिएको छ । इकाईले सम्बन्धित कार्य कार्यान्वयनको लागि जिम्मेवार निकायलाई स्वीकृत कार्यक्रम अनुसार बजेटको अख्तियारी विधिलाई पनि रणनीतिमा प्रस्ताव गरिएको छ ।

यसै गरी बजेट तर्जुमा गर्दा रणनीति कार्यान्वयन बजेट सीमाको आधारमा राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाईले सम्बन्धित निकायलाई बजेट सीमा सहित कार्यक्रम प्रस्ताव गर्न अनुरोध गर्ने, सम्बन्धित निकायबाट

प्राप्त प्रस्तावको आधारमा वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गरी राष्ट्रिय निर्देशक समितिबाट स्वीकृत गराई अर्थ मन्त्रालय तथा राष्ट्रिय योजना आयोगमा कार्यक्रम तथा बजेट प्रस्ताव गरिने विधिलाई यस रणनीतिमामा प्रस्ताव गरिएको छ ।

यो रणनीति कार्यान्वयन गर्न उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय अन्तर्गत रहेका स्वायत्त संस्था, निजी क्षेत्रका छाता संस्था तथा मातहतका निकायहरू, विषयगत मन्त्रालय तथा निकायहरू, विदेशस्थित नेपाली कूटनीतिक नियोगहरू, अवैतनिक वाणिज्यदूत र नेपालस्थित विदेशी कूटनीतिक नियोग र मुलुकका अवैतनिक वाणिज्यदूत, विकास साभेदारबीचको सहकार्य, सहयोग र समन्वयलाई प्रभावकारी आवश्यक रहेको पक्षलाई आत्मसात् गर्दै यसका लागि पनि रणनीतिमा कार्यान्वयन विधिको प्रस्ताव समेत गरिएको छ ।

नेपालको संविधानको अनुसूचि ४ मा उल्लेख भए अनुसार वागमती मा १३ वटा जिल्लाहरू रहेका छन् । यस प्रदेशमा ३ महानगरहरू, १ उप महानगर, ४१ नगरपालिका र ७४ गाउँपालिका गरी कुल ११९ वटा स्थानीय सरकार रहेका छन् । नेपालका पछिल्लो जनगणना २०६८ अनुसार नेपालको २ करोड ५६ लाख कुल जनसंख्यामध्ये यस प्रदेश अन्तर्गतका १३ जिल्लाहरूमा ४५ लाख २३ हजार (१८ प्रतिशत) जनसंख्या रहेको तथ्यांक छ । यो प्रदेश अन्तर्गत पर्ने जिल्लाहरूमा दोलखा, काभ्रेपलाञ्चोक, सिन्धुपाल्चोक, रसुवा, नुवाकोट, धादिङ, चितवन, मकवानपुर, भक्तपुर, ललितपुर र काठमाडौं रहेका छन् । यसको अलावा यस प्रदेशमा नेपालको केन्द्रीय राजधानी समेत भएकोले छुट्टै महत्व छ ।

वागमती प्रदेशको सामान्य परिचय

नेपालको कुल क्षेत्रफल १,४७,१८१ वर्ग कि.मी मध्ये, २०३०० वर्ग कि.मी. यस प्रदेशमा पर्दछ । पूर्वमा कोशी प्रदेश, पश्चिममा गण्डकी प्रदेश, उत्तरमा चीन र दक्षिणमा मधेश प्रदेश तथा भारतसँग यस प्रदेशको सीमाना जोडिएको छ । समुद्र सतहदेखि १४१ मिटरमा रहेको चितवनको गोलाघाट देखि रसुवा जिल्लाको ७,२२९ मिटरको उचाईमा रहेको लाङटाङ हिमालसम्म फैलिएको यो प्रदेशमा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा उल्लेख भए अनुसार हिमाली क्षेत्रमा पाँच जिल्ला (धादिङ, रसुवा, रामेछाप, सिन्धुपाल्चोक र दोलखा), पहाडी दुई जिल्ला (नुवाकोट र काभ्रेपलाञ्चोक), उपत्यकाका तीन जिल्ला (काठमाडौं, ललितपुर र भक्तपुर) र भित्री मधेशका तीन जिल्ला (सिन्धुली, मकवानपुर र चितवन) छन् । नापी विभागका अनुसार यो प्रदेश २६° ५५' उत्तरी अक्षांशदेखि २८° २३' उत्तरी अक्षांशसम्म र ८३° ५५' पूर्वी देशान्तरदेखि ८६° ३४' पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ ।

प्राकृतिक अवस्था

यस प्रदेशको धरातलीय विविधता अनुसार यहाँको हावापानीमा पनि विविधता रहेको छ । समुद्र सतह देखि १४१ मिटर उचाईमा रहेको चितवनको गोलाघाटदेखि ७२२७ मिटर उचाईमा रहेको रसुवाको लाङटाङ हिमालसम्म फैलिएकोले यहाँ सबै प्रकारको हावापानी पाईन्छ ।

क) टुण्ड्रा हावापानी = ५,००० मिटर भन्दा माथि (गौरीशंकर हिमाल क्षेत्र, मेलुङत्से क्षेत्र, सिन्धुपाल्चोकको उत्तरी क्षेत्र र रसुवाको गोसाईकुण्ड क्षेत्र) ।

ख) लेकाली हावापानी = ३,३०० मि. देखि ५,००० मि. सम्म

ग) ठण्डा शीतोष्ण हावापानी = २,००० मि. माथि

घ) समशीतोष्ण हावापानी = समुद्र सतहबाट करीव ११०० मि. देखि २,००० मि.सम्मको उचाई

ङ) अर्धउष्ण हावापानी = समुद्र सतहदेखि १,००० मि.सम्मको उचाई

च) उष्ण मौसमी हावापानी १४७ मि. देखि ११०० मि.सम्म भित्री मधेश वा मैदान भूभाग भावर र चुरे पहाडसम्म

वागमती प्रदेशको वर्तमान आर्थिक अवस्था

उद्योग

औद्योगिक गणना २०६९ अनुसार नेपालमा संचालनमा रहेको कुल ४०७६ उद्योगले करीव १ लाख ९५ हजार मानिसहरुलाई रोजगारी प्रदान गरेका छन् भने यस प्रदेशमा ९६५ वटा उद्योग (प्रदेशगत सबैभन्दा बढी) मा ४९,००१ जनाले रोजगारी पाएका छन् ।

तालिका २.१ उद्योगको स्थिति

विवरण	वागमती	नेपाल
उद्योगको संख्या	९६५	४,०७९
संलग्न जनशक्तीको संख्या	५१,४१९	२०,४२०९
रोजगार संख्या	४९,००१	१,९४,८६७
कुल स्थीर सम्पत्ति (रु.करोडमा)	२,५९१	११,९७०
मुल्य अभिवृद्धि (रु.करोडमा)	१,६५४.५०	८,०७७

स्रोत: उद्योग विभाग, २०७५

घरेलु तथा साना उद्योग

नेपालमा कुल २ लाख ६४ हजार ८६ वटा घरेलु तथा साना उद्योगहरु छन् । यी उद्योगहरु मध्ये करीव १ लाख (३७.६६ प्रतिशत) उद्योग यस प्रदेशमा छन् । यस प्रदेशमा भएका कुल उद्योगमा सबभन्दा धेरै सेवामा ४३.३८ प्रतिशत र उत्पादनमुलकमा २७ प्रतिशत छन् । यसै गरी पर्यटन र कृषि उद्योगमा सबभन्दा धेरै क्रमशः १५.६२ प्रतिशत र १२.६२ प्रतिशत छन् । सबभन्दा कम सूचना, निर्माण र खनिजमा छन् ।

तालिका: घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विवरण (वर्गिकरणको आधारमा)

क्र. सं.	जिल्ला	उत्पादन मुलक	उर्जा मुलक	कृषि तथा वनजन्त्र	पर्यटन	खनिज	सेवा	निर्माण	सुचना	जम्मा	लागत कट्टा	कुल जम्मा
१	सिन्धुली	२३९	५	५२८	७७	१८	९५६	२	०	१८२५	४	१८२९
२	रामेछाप	२२४	१५	५१०	२८९	१०	६७५	१५	०	१७२८	४	१७३४
३	दोलखा	२५७	५	५७१	१३७	३	८६५	३३	०	१८७९	६	१८८५
४	सिन्धुपाल्चोक	८४६	३	६३९	५९	३२	१३८९	१४२	०	२५२९	५	२५३४
५	काभ्रेपलान्चोक	६५५	९	२०५८	५०६	०	२२५९	०	०	५६७८	११	५६८९
६	ललितपुर	६०५५	६	८१५	७३२	०	५६२६	४३	०	१३२७७	४१	१३२८१
७	भक्तपुर	२०७२	०	५१९	५०२	०	१७१९	१८९	०	५००१	३५	४९६६
८	काठमाडौं	१०९१७	१९३	११४५	११४९४	०	२१२७९	३६९	२	४५३९९	१११	४५४८८
९	रशुवा	१६८	०	२७८	११८	२	३०७	२१	७	९०१	०	९०१
१०	नुवाकोट	६४२	२	१४२१	३२१	७	१०३६	२	०	३४२१	१६	३४३७
११	धादिङ	४८८	६	१०५१	१६६	३९	१६२७	१८७	०	३५६४	२	३५६६
१२	मकवानपुर	१३२०	०	७५७	०	०	३२३७	०	०	५३१४	४१	५३५५
१३	चितवन	३४६६	१२	२३००	११८६	०	२३२३	४	०	९२९१	१०१	९३९२
वागमती जम्मा		२६९५१	२५६	१२६००	१५५८७	१११	४३२९८	१००७	९	९९८१९	३७७	९९८५६
नेपाल		७१०७८	५४०	३८२८४	३११४६	४३६	११२९४९	६१७३	२५	२६५६३१	१५४५	२६७०८१
वागमती प्रदेश %		३५.४३	४७.४१	३२.९१	५०.०४	२५.४६	३८.३३	१६.१९	३६.००	३७.५८	२४.४०	३७.६६

स्रोत: औद्योगिक प्रवर्द्धन तथ्यांक, घरेलु तथा साना उद्योग विभाग,

ठूला उद्योग

नेपालमा ७४९० वटा ठूला उद्योगहरू रहेका छन् । यी ठूला उद्योगको कुल पूजी लगानी रु १६५३ अर्ब छ । यी उद्योगबाट ५ लाख ७३ हजार ८९१ जनाले रोजगारी पाएका छन् । नेपालको कुल उद्योगमध्ये यस प्रदेशमा मात्र ५०६३ (६७.६० प्रतिशत) उद्योग छन् । यसै गरी उद्योगको लगानीमा यस प्रदेशमा ३७.७८ प्रतिशत छ । यस प्रदेशका उद्योगले ठूला उद्योगका रोजगारीको ६०.८३ प्रतिशत रोजगारी दिएको छ ।

तालिका : ठूला उद्योगको संख्या, रोजगारी र पूँजी (रु दश लाख)

क्र.सं.	जिल्ला	संख्या	कुल पुँजी	स्थिर पुँजी	चालु पुँजी	रोजगारी
१	सिन्धुली	२	२०४	१९५	९	१९५
२	रामेछाप	१३	३००८२	२९१८८	८९५	१०१३
३	दोलखा	३७	८६०२८	८६३४३	६८५	६३८८
४	सिन्धुपाल्चोक	५०	४९६१९	४८२००	१४२०	३६६५
५	काभ्रेपलान्चोक	१५९	१११५६	८८९५	२२६१	१२५२०
६	ललितपुर	८४३	५११२०	३६७५६	१४४७१	४६२९१
७	भक्तपुर	१६०	१३८९५	१२०५०	१८४५	१५८२०
८	काठमाडौँ	३३४५	२१२२४६	१६३९१९	४८३७२	२३१४०९
९	रशुवा	२०	६२८३२	६०२८५	२५४७	२३४७
१०	नुवाकोट	४८	२१८५०	२१३२९	५२३	२३७८
११	धादिङ	५८	३८५४७	३५७४५	२८०२	४०१२
१२	मकवानपुर	११२	२१०२३	१७४२६	३५९७	१००५९
१३	चितवन	२०६	२५०३०	२००८०	४९५०	१२९९३
बागमति प्रदेश जम्मा		५०६३	६२४६३३	५४०४०९	८४३७७	३४९०९०
नेपाल		७४९०	१६५३३८८	१४७८३६२१७	१७५६५४१४	५७३८९१
बागमती प्रदेश %		६७.६०	३६.७८	३५.५५	४८.०४	६०.८३

स्रोत: उद्योग विभाग, २०७५

वर्गिकरणका आधारमा ठूला उद्योगहरूको विवरण तालिका ६.१० मा छ । तालिका अनुसार यस प्रदेशमा सबभन्दा धेरै उद्योग सेवा र उत्पादनसँग सम्बन्धित छन् । सेवासँग सम्बन्धित उद्योग ३४.९४ प्रतिशत र उत्पादन सँग सम्बन्धित ३१.५८ प्रतिशत छन् । सबभन्दा कम उद्योग खनिज र सूचना प्रविधिसँग रहेका छन् ।

तालिका : वर्गिकरणका आधारमा उद्योगका विवरण

क्र.सं.	वर्गिकरण	जम्मा	प्रतिशत
१	कृषि र वन	२५८	५.१०
२	निर्माण	४५	०.८९
३	उत्पादनमुलक	१५९९	३१.५८
४	सेवा	१७६९	३४.९४
५	पर्यटन	१२२७	२४.२३
६	उर्जा	११८	२.३३
७	खनिज	९	०.१८
८	सूचना प्रविधी	३८	०.७५
जम्मा		५,०६३	१००

स्रोत: उद्योग विभाग, २०७५

औद्योगिक क्षेत्र

नेपालमा रहेका ११ औद्योगिक क्षेत्रहरूमध्ये यस प्रदेशमा चारवटा औद्योगिक क्षेत्र पर्दछन् जसमा बालाजु औद्योगिक क्षेत्र, पाटन औद्योगिक क्षेत्र, भक्तपुर औद्योगिक क्षेत्र र हेटौँडा औद्योगिक क्षेत्र रहेका छन् ।

तालिका : औद्योगिक क्षेत्रहरूको अवस्था

क्र. सं.	नाम	स्थापना (वि. सं.)	क्षेत्रफल (रोपनी)	उद्योगसंख्या				रोजगारी संख्या	मुख्य उत्पादन
				जम्मा	चालु	बन्द	निर्माणाधिन		
१	हेटौँडा औद्योगिक क्षेत्र	२०२०	२८२९	१००	६३	१४	२३	२४१५	रड उद्योग (एसियन, बर्जर र यती)
२	बालाजु औद्योगिक क्षेत्र	२०१७	६७०	१३१	९७	२६	८	३५०६	मेटल, प्लास्टिक र कपडा उद्योग
३	पाटन औद्योगिक क्षेत्र	२०२०	२९३	११२	१०२	५	५	१५८६	हस्तकला उद्योग
४	भक्तपुर औद्योगिक क्षेत्र	२०३६	७१	३७	३५	२	०	८२५	पस्मिना, दुग्ध पदार्थ, प्लास्टिक

स्रोत: पार्श्वचित्र, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय बागमती

खानी

खानी तथा भू-गर्भको हिसावले यो प्रदेशमा प्रसस्त संभावनाहरू रहेको देखिन्छ । प्रदेशको बनावट नै हिमाल, पहाड र भित्री मधेशका जिल्लाहरू समेटेर बनेकोले, भिन्न भिन्न भूगोलमा पाइने खानी तथा खनिजहरू इस प्रदेशमा रहेको देखिन्छ । सरकारले नीजि क्षेत्रलाई दिएको १२६ वटा खानी उत्खनन् अनुमति मध्ये यस प्रदेशमा ४५ वटा उत्खनन् ईजाजतपत्र दिएको देखिन्छ । अनुमतिका हिसावले मकवानपुरमा १२ (शिवम सिमेण्टको नाममा ५ र हेटौँडा सिमेण्टको नाममा २ समेत), धादिङ ८, ललितपुर ७, सिन्धुपाल्चोक ५, दोलखा, ४, काभ्रे ३, रसुवा/धादिङ २, चितवन २, रामेछाप र सिन्धुलीमा १/१ रहेका छन्, भने काठमाडौँ, भक्तपुर र नुवाकोटमा उत्खनन्को अनुमति लिएका छैनन् । खानी उत्खनन गर्न अनुमति लिएका उद्योगहरूको विवरण अनुसूचि २.१ मा छ । प्रदेशमा पाइने खनिज तथा धातुको विवरण अनुसूचि २.२ मा छ ।

जिल्लागत घरेलु तथा साना र ठूला उद्योगहरू (संख्यामा)

उपत्यका	ललितपुर	भक्तपुर	काठमाडौं
घरेलु तथा साना उद्योग	१३,२३६	४,९६६	४५,२८८
ठूला उद्योग	८४३	१७०	३,३४५

स्रोत: प्रदेशको वस्तुस्थिति विवरण, वागमती प्रदेश २०७५

वाणिज्य

व्यापार प्रवर्द्धनमा सूचना प्रणालीको स्थापना

मुलुकबाट निर्यात गर्न सकिने उपलब्ध वस्तु तथा सेवाहरुको व्यवस्थित सूचना प्रवाह हुन अति जरुरी छ । यस्तो सूचना प्रणालीले सूचना र भूगोल र प्रयोगकर्ताबीच जुन सम्बन्ध स्थापित गर्ने गर्दछ त्यसले स्थान विशेषका विशेषताहरु, सूचनाहरु, तथ्यांकहरु प्रयोगकर्ताका लागि उपलब्ध गराउँछ । स्थानीय क्रेता र बाहिरका विक्रेताहरुलाई जोड्ने, स्थानीय उत्पादनहरुलाई सूचना प्रविधिको वैश्विक सञ्जालमा जोड्दै मूलप्रवाहीकरण गर्ने यो कार्य गर्ने उपयुक्त माध्यमहरु मध्ये स्थानीय स्तरमा उपलब्ध वस्तु तथा सेवाहरुको भौगोलिक सूचना प्रणालीको स्थापना गर्ने, व्यवस्थित रुपमा स्थानीय र प्रदेशस्तरमा विद्युतीय संस्करणहरुमा तथ्यांक, सूचना र गतिविधिहरु प्रवाह गर्ने तथा मुलुकभित्र र बाहिरका क्रेता र विक्रेताहरुबीच भिडियो कन्फरेन्सको आयोजना गर्ने तथा मेला प्रदर्शनीहरुको नियम आयोजना गर्ने विषयहरु पर्दछन् । यी विषयहरुमा प्रदेश र स्थानीय तहहरुमा अलग्गै संयन्त्र बन्नु आवश्यक छ ।

नेपाली वस्तुहरुलाई वाह्य बजारमा प्राप्त सुविधाहरुको जानकारी

(१) विकसित मुलुकबाट सामान्य ग्राह्यता प्रणाली तथा इयु, स्वीट्जरल्याण्ड, नर्वे र टर्कीमा नेपाली उत्पादनहरुलाई रेक्स प्रणाली अन्तर्गत सामान्य ग्राह्यता प्रणाली सुविधा

(२) कोटा रहित शुन्य भन्सार दरको सुविधा

(३) संयुक्त राज्य अमेरिकाबाट ७७ वटा विभिन्न नेपाली उत्पादनहरुलाई शुन्य भन्सार सुविधा

(४) नेपाल, भारत, चीन र बंगलादेशका बन्दरगाहसम्मको सहज पहुँच

(५) विश्व व्यापार संगठन, साफ्टा सदस्यहरुमा नेपाली उत्पादनलाई अवसर प्रदान

नेपाली निर्यातजन्य वस्तुहरुलाई नेपालका शुभचिन्तक मित्रदेशहरुले प्रदान गरेका जिएसपी सुविधा, शुन्य भन्सारको सुविधा, विशेष आवधिक सहुलियतहरुका बारेमा प्रदेशस्तर र स्थानीय स्तरका उद्यमी व्यवसायीहरुलाई सहज जानकारीको व्यवस्थाको अभावमा उनीहरु निर्यात व्यापारमा प्रवेश गर्न सकिरहेका छैनन् । यस्ता जानकारीहरु प्रदेशभित्रका सबै व्यावसायीहरुलाई जानकारी दिने व्यवस्था गर्नु पर्ने विषय अर्को सराकोरको विषय हो ।

नेपाली निर्यातजन्य वस्तुहरुलाई नेपालका शुभचिन्तक मित्रदेशहरुले प्रदान गरेका जिएसपी सुविधा, शुन्य भन्सारको सुविधा, विशेष आवधिक सहुलियतहरुका बारेमा प्रदेशस्तर र स्थानीय स्तरका उद्यमी व्यवसायीहरुलाई सहज जानकारीको व्यवस्थाको अभावमा उनीहरु निर्यात व्यापारमा प्रवेश गर्न सकिरहेका छैनन् । यस्ता जानकारीहरु प्रदेशभित्रका सबै व्यावसायीहरुलाई जानकारी दिने व्यवस्था गर्नु पर्ने विषय अर्को सराकोरको विषय हो ।

व्यावसायी वातावरणमा सुधार सम्बन्धी विषयहरु:

विश्व वैकले प्रकाशित गरेको नेपालाको व्यावसायिक वातावरण सूचकांकको अवस्था सन्तोषजनक छैन । प्रक्रिया, नियम कानुन नीति, रणनीति, कार्यक्रम, बजेट, कार्ययोजना प्रतिस्पर्धाको स्तर, प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण, सुशासन (कानुनको शासन, पारदर्शिता, सहभागिता, उत्तरदायित्व, जिम्मेवारीपना, समता, समानता, समावेशिता), सुरक्षा, श्रम उद्योगी सहसम्बन्ध, उद्यमशील संस्कार, क्षेत्रगत सूचकांकहरुको स्थितिले व्यापार प्रवर्द्धन सम्बद्ध वातावरण निर्धारण गर्दछ । उक्त प्रतिवेदनले उजागर गरेका विषयहरुमा प्रदेशस्तरमा सुधार गर्न सकिने विषयहरुमा प्रदेश सरकारहरुले पहलकदमी लिन जरुरी छ । यस्ता पहलकदमीले

प्रदेशस्तरमा व्यवसाय गर्ने वातावरणमा सुधार आई वैदेशिक व्यापारको व्यवस्थापन गर्न सहज हुने देखिन्छ ।

कृषि अनुदान र प्रोत्साहन सम्बन्धी विषय

आफ्ना विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन कृषि लगायतका क्षेत्रमा विश्व भरी नै संरक्षणात्मक उपायहरु अंगीकार गर्ने प्रचलन रहेको छ । नेपाली उत्पादनहरुलाई पनि संरक्षणात्मक उपायहरुका माध्यमबाट विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन जरुरी छ । यस विषयलाई प्रदेश सरकारहरुले उपयुक्त नीतिबाट संवोधन गर्न जरुरी छ ।

व्यापार सम्बद्ध पूर्वाधारमा लगानी:

निर्यात प्रवर्द्धनमा व्यापार सम्बद्ध पूर्वाधार अति महत्वपूर्ण विषयका रुपमा रहेको छ । संस्थागत पूर्वाधारतर्फ भन्सार, गोदाम, गुणस्तर नियमन तथा नियन्त्रण निकायहरु, शैक्षिक तथा सीपमुलुक तालीम केन्द्रहरु, निजीक्षेत्रका संघसंस्थाहरु (वस्तुगत, प्रतिनिधिमुलुक संघसंस्थाहरु, निर्यातक संघ, आयातक संघ) पर्दछ भने भौतिक पूर्वाधारतर्फ सडक, विजुली, बन्दरगाह, भन्सार विन्दू, सूचना र प्रविधि, जलापूर्ति, विशेष आर्थिक क्षेत्र, निर्यात प्रवर्द्धन क्षेत्र र औद्योगिक क्षेत्र जस्ता संरचनाहरु पर्दछन् । यी दुवै क्षेत्रमा प्रदेश सरकारले आफ्ना तर्फबाट संवोधन गर्ने विषयमा संलग्न हुन जरुरी छ । विशेष गरी न्युन साधनश्रोत भएका भन्सारविन्दूहरु भएका प्रदेशका भन्सारविन्दूहरुलाई साधानश्रोतयुक्त बनाउने विषयलाई संघ र प्रदेश सरकारले संयुक्त पहलबाट संवोधन गर्न जरुरी छ ।

लजिष्टिक सेवामा सुधार:

व्यापार प्रवर्द्धनको अर्को महत्वपूर्ण विषय भनेको उत्कृष्टस्तरको लजिष्टिक सेवा पनि हो । अवरोधविहीन यातायात, वेष्टन, बहुविधिक यातायात, समय व्यवस्थापन, भन्सार, लजिष्टिक सेवा, समय, वैदेशिक कार्गो सिपमेन्टको दक्षता र सहजता, लजिष्टिकजन्य संरचना र ट्रयाकिङ प्रणालीहरु पर्दछन् । लजिष्टिक सेवा जति चुस्त, दुरुस्त र गतिशील हुन्छ मुलुकको निर्यात व्यापार पनि त्यत्तिकै सहज र मूल्यमैत्री हुन्छ । यस विषयमा पनि संघ र प्रदेशले संयुक्त पहल लिन जरुरी छ । वागमती को उत्तरतर्फका भन्सारविन्दूहरुको स्तरोन्नति, दक्षिणतर्फको भन्सारविन्दूलाई तेश्रो मुलुकतर्फ समेत आयात निर्यात गर्न सकिने व्यवस्था भएको छ ।

व्यापार सम्बद्ध अनुसन्धान:

सरकारका अंगहरु, प्राज्ञिक क्षेत्र र निजी क्षेत्रका मेधावीहरुयुक्त संयुक्त समुह बजार अनुसन्धान निर्यात प्रवर्द्धनको महत्वपूर्ण विषय हो । तथ्यांक, सूचना, ज्ञान, मेधा र बुद्धिमत्तामा आधारित निष्कर्षहरु निर्यात प्रवर्द्धनको मष्टिष्क हो जसले निर्यात प्रवर्द्धनका प्रयासका लागि ज्योतिको कार्य गर्दछ,, नीति निर्माताका लागि आँखा, निजीक्षेत्रका लागि हिड्ने बाटो तय गर्ने यो अनुसन्धान कार्य निर्यात प्रवर्द्धनको महत्वपूर्ण अंगका रुपमा रहेको छ । यस विषयमा पनि प्रदेशस्तरमा पनि गतिशील संयन्त्रको व्यवस्था हुन जरुरी छ ।

प्रदेशस्तरको व्यापार सम्बद्ध डाटाबेसको व्यवस्था:

प्रदेशस्तरमा हुने उत्पादन, वितरण र एक प्रदेशबाट अर्को प्रदेशमा हुने व्यापार र सम्बन्धित प्रदेशमा उत्पादन भई अन्य प्रदेशका भन्सार विन्दूहरुबाट वस्तुहरु भएर निर्यात हुने वस्तुहरुको अभिलेख राख्ने व्यवस्थाको लागि प्रदेशस्तरमा पनि एउटा संयन्त्र हुन जरुरी छ ताकि प्रदेशबाट निकासी हुने वस्तुहरुको यथार्थ चित्रण होस् र प्रदेशस्तरमा निकासी प्रवर्द्धनका भावी दिशा तय गर्न वस्तुगत आधार प्राप्त हुन सकोस् ।

भौगोलिक संकेत, पेटेण्ट राइट र ट्रेडमार्क सम्बन्धी विषयहरू:

नेपालका धेरै उत्पादनहरू विशिष्ट खालका छन् जसलाई भौगोलिक संकेत, पेटेण्ट राइट र ट्रेडमार्क जस्ता विषयबाट संबोधन हुन जरुरी छ। प्रदेश सरकारले यी विधिहरूबाट विशेष पहिचान दिन सक्ने वस्तु तथा सेवाहरूको पहिचान गरी ती वस्तु तथा सेवाहरूलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मूलप्रवाहमा स्थापित गर्न पहलकदमी लिन आवश्यक देखिन्छ।

गुणस्तर सम्बन्धी विषयहरू:

नेपाली वस्तुहरूलाई वाह्य बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्थाहरूले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका हुन्छन्। नेपाली उत्पादनहरूलाई लक्षित बजारमा विद्यमान गुणस्तरका प्रावधानहरू अनुरूप गुणस्तरमैत्री बनाउन संस्थागत, कानुनी र जनशक्तिका पक्षमा सुधार, स्तरोन्नति आदि गर्न आवश्यक हुन जान्छ। यी विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न प्रदेश सरकारले विशेष व्यवस्था गर्न जरुरी छ।

व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्रको आ.व. २०७४।७५ को निर्यात र आयात सम्बन्धी विवरण अनुसार उक्त आ.व मा १२४५ अर्व बराबरको आयात र मात्र ८१ अर्वको निर्यात भएको देखिन्छ। निर्यातको तुलनामा आयातमा ११६४ अर्वले बढी हो।

वाणिज्यसँग सम्बन्धित नीतिहरू

वाणिज्य नीति २०६५

नेपालको वाणिज्य नीति राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा वाणिज्य क्षेत्रको योगदान बढाई आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यका साथ वस्तु तथा सेवाहरूको विकास तथा प्रवर्द्धन गर्न तर्जुमा गरिएको छ।

- १ अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी तुल्याउने गरी व्यापार व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने अनुकूल वातावरणको सिर्जना गर्ने।
- २ आयातलाई निर्यात व्यापार वृद्धि उन्मुख गराउँदै विश्व बजारमा मूल्य अभिवृद्धियुक्त वस्तुको निकासी बढाई व्यापार घाटा कम गर्ने।
- ३ वस्तु तथा सेवा व्यापारलाई प्रतिस्पर्धी एवं सुदृढ बनाई आय तथा रोजगारीका अवसर बढाउने र गरिवी घटाउन सहयोग पुर्याउने माध्यमको रूपमा उपयोग गर्ने।

वाणिज्य नीतिमा समावेश गरिएका वस्तु तथा सेवाहरु

वाणिज्य नीति	
अदुवा/सुठा	अलैंची
ऊनी तथा गलैँचा	औषधि, औषधिजन्य जडिबुटी तथा सारयुक्त तेल
कार्पेट	कफी
च्याङ्ग्रा पश्मिना तथा रेशमजन्य वस्तुहरू	चिनी
चिया	जुत्ता
टेक्सटायल	तरकारी, तरकारीको बीउ
तयारी चाउचाउ	तयारी पोशाक
दुग्ध उत्पादन	प्रशोधित छाला
पश्मिना	पुष्प (फूल)
फलफूल	फलाम र इस्पातका वस्तुहरू
मह	दाल
सिमेन्ट	सुनचाँदीका गहना तथा बहुमूल्य रत्नपत्थर
हस्तकलाका वस्तुहरू	हाते कागज र सोको उत्पादन सेवा
इन्जिनियरिङ्ग	जलविद्युत
पर्यटन	शिक्षा
सूचना प्रविधि तथा बिजिनेस प्रोसेस आउटसोर्सिङ्ग	स्वास्थ्य सेवा
श्रम शक्ति (दक्ष र अर्धदक्ष)	

स्रोत: व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र

आयात प्रतिस्थापन

वस्तु आयात निर्यातको विवरण तथा विश्लेषण

नेपालबाट निर्यात भएका प्रमुख वस्तुहरु

नेपालको निकासी वस्तुहरुमा टेक्स्टाइल वस्तुहरुले अग्र स्थान ओगटेको छ । धागो, ऊनी गलैँचा, तयारी पोशाक, फेल्ड, कपडा, पश्मिना शल, जुटका भोला तथा बोराहरु आदि जस्ता औद्योगिक टेक्स्टाइल वस्तुहरुको निकासीले करीव ३५ प्रतिशत भन्दा बढी रहेको छ ।

नेपालमा आयात भएका प्रमुख वस्तुहरु

नेपालको प्रमुख आयातका वस्तुहरुमा पेट्रोलियम पदार्थ, फलाम तथा फलामका उत्पादनहरु, मेशिनरी तथा पार्ट्स, यातायातका साधन तथा पार्ट्स, इलेक्ट्रिक तथा इलेक्ट्रोनिक सामानहरु, सञ्चारका औजार तथा पार्ट्स तथा हवाईजहाज तथा पार्ट्सहरुले अग्र स्थान ओगटेको छ । तल दिएको तालिका हेर्दा नेपालमा कूल १२ खर्व ४५ अर्व १९ करोड २ लाख ४७ हजार बराबरको सामा आयात भएको छ ।

बागमती का प्रमुख निकासीका वस्तु तथा सेवाहरुको विश्लेषण

पश्मिना शल वस्तु

विश्व बजारमा **पश्मिना शल वस्तु** अमेरिकी डलर १ अर्व १५ करोड ८० लाख ९ हजार करोड ५९ लाख बराबरको पश्मिना शल वस्तु आयात भएको देखिन्छ । जसमध्ये सबैभन्दा ठूलो बजार जापानले मात्र अमेरिकी डलर १६ करोड ९८ लाख ८३ हजार मुल्य बराबरको **पश्मिना शल वस्तु** आयात गरेको छ । यसै गरी फ्रान्स, संयुक्त राज्य अमेरिका, चीन, हङकङ, चीन तथा इटालीले क्रमशः अमेरिकी डलर १२६३९६, ९८०६२, ९६३०४, ९४४२१ तथा ८०२५४ मुल्य बराबरको **पश्मिना शल वस्तु** आयात गरेका छन् । तसर्थ विश्व बजारमा निकासी भएको करीव रु १२६ अर्व भन्दा बढी मुल्यको **पश्मिना शल वस्तु** निकासीको बजार देखिएको हुनाले नेपाली गलैँचा निकासी १ प्रतिशत भन्दा कम रहेको अवस्थामा यसको उत्पादन बढाएर निर्यात प्रवर्द्धन गरिने हो भने नेपाली गलैँचाको अझै धेरै परिमाण तथा मुल्य बराबरको **पश्मिना शल वस्तु**को सम्भावना रहेको देखिन्छ । विश्व बजारमा **पश्मिना शल वस्तु**को माग परिमाणमा बढ्दै गएको देखिन्छ । माग बढ्दै गएको मुलुकहरुमा जापान, चीन, हङकङ, चीन तथा ईटाली ५ प्रतिशत भन्दा बढी दरले विगत २०१४ देखि २०१८ मा (५ वर्ष) बढ्दै गैरहेको छ । संयुक्त राज्य अमेरिका तथा चीनमा निकासीमा गिरावट आएको देखिन्छ । साधारणतया **पश्मिना शल वस्तु**को आयातमा तल उल्लेखित शिर्ष आयातकर्ता मुलुकहरुले भन्सार दर २.२ प्रतिशत देखि चीनमा १६ प्रतिशत भन्दा बढी देखिए तापनि नेपाली **पश्मिना शल वस्तु** निकासीमा भने शुन्य भन्सार दर कायम रहेको छ । तसर्थ नेपाली **पश्मिना शल वस्तु** निकासीमा विशेष ग्रह्यता प्राप्त भै निकासी वृद्धिको सम्भावना रहेको छ ।

ऊनी गलैँचा

विश्व बजारमा ऊनी गलैँचा अमेरिकी डलर ६४ करोड ५९ लाख ६४ हजार बराबरको ऊनी गलैँचा आयात भएको देखिन्छ । जसमध्ये सबैभन्दा ठूलो बजार संयुक्त राज्य अमेरिकाले मात्र अमेरिकी डलर ३१ करोड २ लाख २७ हजार मुल्य बराबरको ऊनी गलैँचा आयात गरेको छ । यसै गरी जर्मनी, जापान, इटाली, संयुक्त अधिराज्य, स्वीजरल्याण्ड तथा क्यानाडाले क्रमशः अमेरिकी डलर ३१०२२७, ६२३०९, २८७५३, २०६८३, १८८६९, १८१४९ तथा १५६३० मुल्य बराबरको ऊनी गलैँचा आयात गरेका छन् । तसर्थ विश्व बजारमा निकासी भएको

करीव रु ७१ अर्वको ऊनी गलैंचा देखिएको हुनाले नेपाली गलैंचा निकासी सरदर १० प्रतिशत भन्दा कम निकासीको अवस्था देखिएको हुनाले यसको उत्पादन बढाएर निर्यात प्रवर्द्धन गरिने हो भने नेपाली गलैंचाको अभै धेरै परिमाण तथा मुल्य बराबरको गलैंचा निकासीको सम्भावना रहेको देखिन्छ। यद्यपी विश्व बजारमा ऊनी गलैंचाको माग परिमाणमा संयुक्त राज्य अमेरिका तथा संयुक्त अधिराज्यमा १० प्रतिशतका दरले विगत २०१४ देखि २०१८ मा (५ वर्ष) बढ्दै गैरहेको छ। यस बाहेक अन्य मुलुकहरुमा निकासीमा गिरावट आएको देखिन्छ। साधारणतया ऊनी गलैंचाको आयातमा तल उल्लेखित शिर्ष आयातकर्ता मुलुकहरुले भन्सार दर लगाउने गरेको छ भने नेपाली गलैंचा निकासीमा भने शुन्य भन्सार दर कायम रहेको छ। तसर्थ नेपाली गलैंचा निकासीमा विशेष ग्रह्यता प्राप्त भै निकासी बृद्धिको सम्भावना रहेको छ।

फेल्का सामान

विश्व बजारमा **फेल्का सामान** अमेरिकी डलर ८ करोड ६३ लाख ३२ हजार बराबरको आयात भएको देखिन्छ। जसमध्ये सबैभन्दा ठूलो बजार संयुक्त राज्य अमेरिका जसले अमेरिकी डलर २ करोड १७ लाख ९४ हजार मुल्य बराबरको **फेल्का सामान** आयात गरेको छ। यसै गरी जर्मनी, इटाली तथा जापानले क्रमशः अमेरिकी डलर ७,२८०, ६,०१२ तथा ५,१७८ मुल्य बराबरको **फेल्का सामान** आयात गरेका छन्। तसर्थ विश्व बजारमा रु ९ अर्वको **फेल्का सामान** निकासी भएको देखिएको हुनाले नेपाली **फेल्का सामान** सरदर १२ प्रतिशतको निकासी भएको देखिएको हुनाले यसको उत्पादन बढाएर निर्यात प्रवर्द्धन गरिने हो भने नेपाली **फेल्का सामान**को अभै धेरै परिमाण तथा मुल्य बराबरको गलैंचा निकासीको सम्भावना रहेको देखिन्छ। विश्व बजारमा **फेल्का सामान** को माग परिमाणमा ४ प्रतिशतले बढ्दै गएको देखिन्छ। त्यस्तै बढ्दो माग भएको मुलुकहरुमा संयुक्त राज्य अमेरिका, ईटाली तथा जापान रहेको छ जहाँ विगत २०१४ देखि २०१८ मा (५ वर्ष) ८ प्रतिशत भन्दा बढी मुल्यमा बढ्दै गैरहेको छ। जर्मनीमा भने २ प्रतिशतका दरले निकासीमा गिरावट आएको देखिन्छ। साधारणतया **फेल्का सामान**को आयातमा तल उल्लेखित शिर्ष आयातकर्ता मुलुकहरुले भन्सार दर १.९ प्रतिशत देखि जर्मनीमा करीव १४.९ प्रतिशत देखिए तापनि नेपाली **फेल्का सामान** निकासीमा भने शुन्य भन्सार दर कायम रहेको छ। तसर्थ नेपाली **फेल्का सामान** निकासीमा विशेष ग्रह्यता प्राप्त भै निकासी बृद्धिको सम्भावना रहेको छ।

तयारी पोशाक वस्तु

विश्व बजारमा **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** अमेरिकी डलर २१८ अर्व १८ करोड २४ लाख ८४ हजार बराबरको आयात भएको देखिन्छ। जसमध्ये सबैभन्दा ठूलो बजार संयुक्त राज्य अमेरिका जसले अमेरिकी डलर ४७ अर्व ७४ करोड ५० लाख २७ हजार मुल्य बराबरको **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** आयात गरेको छ। यसै गरी जर्मनी, जापान, संयुक्त अधिराज्य, फ्रान्स, नेदरल्याण्ड, इटाली, स्पेन, हङकङ-चीन, क्यानाडाको क्रमशः अमेरिकी डलर १९,२९३,८९४, १३,७५०,३८९, १३,००८,६३१, ११,६८५,१९३, ८,९८०,९८९, ८,४९६,७७९, ८,३८५,६७८, ६,१२१,७२५ तथा ५,०६८,६६१ मुल्य बराबरको **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** आयात गरेका छन्। तसर्थ विश्व बजारमा रु २१८ अर्व भन्दा बढी मुल्यको **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** निकासी भएको देखिएको हुनाले नेपाली **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** ०.००१ प्रतिशत भन्दा कम मुल्यको मात्र निकासी हुने गरेको हुनाले यसको उत्पादन बढाएर निर्यात प्रवर्द्धन गरिने हो भने नेपाली **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** निकासीको सम्भावना रहेको देखिन्छ। विश्व बजारमा **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** को माग मुल्यमा विगत २०१७ देखि २०१८ मा (१ वर्ष) ६ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ। त्यस्तै बढ्दो माग भएको मुलुकहरुमा संयुक्त राज्य अमेरिका, ईटाली तथा जापान रहेको छ जहाँ विगत २०१७ देखि २०१८ मा (१ वर्ष) १ प्रतिशत जर्मनीमा आयातमा तथा १३ प्रतिशत नेदरल्याण्डमा मुल्यमा बढेको छ। साधारणतया

निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु को आयातमा तल उल्लेखित शिर्ष आयातकर्ता मुलुकहरुले भन्सार दर जर्मनी, जापान, संयुक्त अधिराज्य, फ्रान्स, नेदरल्याण्ड, इटाली, स्पेन, हङकङ-चीन, क्यानाडामा ३.३ प्रतिशतदेखि १०.४ प्रतिशतसम्म भएतापनि नेपाली **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** निकासीमा भने यी बजारहरुमा शुन्य भन्सार दर कायम रहेको छ । तसर्थ नेपाली **निटेड तयारी पोशाकका वस्तुहरु** निकासीमा विशेष ग्रह्यता प्राप्त भै निकासी बृद्धिको सम्भावना रहेको छ ।

नेपाली हस्तकलाका सामान

नेपाली हस्तकला वस्तुको बजारमा हस्तकला वस्तुहरुले मुलुककै साँस्कृतिक, मौलिक कलाको पहिचान गर्दछ । तसर्थ यसको विशेष महत्व तथा बजार रही आएको छ । परम्परागत रुपमा उत्पादन देखि आधुनिक युगको माग अनुसारको हस्तकलाका वस्तुहरुको उत्पादन तथा निकासी हुँदै आएको छ । प्रदेश ३ मा यसको विशेषता बेग्लै रहेको छ । साथै प्रदेश ३ को ललितपुर जिल्लाको खोकनामा हस्तकला ग्राम नै छुट्याइएको छ । तसर्थ यस प्रदेशमा हस्तकला व्यवसाय विशेष तवरले फस्टाएको छ । साथै निरन्तर उत्पादन तथा निकासी हुँदै आएको छ । माथि तालिकामा देखाए जस्तै आव.व २०७४/७५ मा नेपालबाट निकासी भएको हस्तकलाका सामानहरु करीव रु ६८ करोड २ लाख ७६ हजारको निकासी भएको छ ।

नेपालमा उत्पादन भईरहेका तर आयात पनि भई रहेका प्रमुख कृषिजन्य उत्पादनहरु धान र मकै

यस प्रदेशमा कुल ५,१०,८९६ मेट्रिक टन धान उत्पादन भएको छ । यो आँकडा कुल उत्पादनको ९.८५ प्रतिशत हो । नेपालमा धानको उत्पादकत्व ३,३६९ के.जी प्रति हेक्टर छ भने यस प्रदेशको धानको उत्पादकत्व भने ३,६१८ के.जी प्रति हेक्टर छ । यो आँकडा नेपालको औसत उत्पादकत्व भन्दा २४९ के.जी प्रति हेक्टरले बढी हो ।

यसैगरी सोही आ.व.मा कुल २३,००१२१ मेट्रिक टन मकै उत्पादन भएकोमा यस प्रदेशमा कुल ५,३१,७६२ मेट्रिक टन मकै उत्पादन भयो । यो आँकडा कुल मकै उत्पादनको २३.१ प्रतिशत हो । नेपालमा मकैको उत्पादकत्व २,५५५ के.जी प्रति हेक्टर छ । यस प्रदेशको मकैको उत्पादकत्व भने २,८२६ के.जी प्रति हेक्टर छ । यो आँकडा नेपालको औसत उत्पादकत्व भन्दा २७१ के.जी प्रति हेक्टरले बढी हो । प्रमुख खाद्यान्नको उत्पादन लगायतका विवरण तल तालिकामा छ ।

गहुँ र जौ

आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा नेपालमा कुल १८,७९,१९१ मेट्रिक टन गहुँ उत्पादन भएकोमा यस प्रदेशमा मात्र कुल १,६१,२१२ मेट्रिक टन गहुँ उत्पादन भयो जुन कुल उत्पादनको ८.६ प्रतिशत हो । नेपालमा गहुँको उत्पादकत्व २,५५४ के.जी प्रति हेक्टर छ । यस प्रदेशको गहुँको उत्पादकत्व भने २,८२५ के.जी प्रति हेक्टर छ, जुन नेपालको औसत भन्दा २७१ के.जी प्रति हेक्टर बढी हो । त्यसै गरी सोही आ.व.मा कुल ३०,५१० मेट्रिक टन जौ उत्पादन भयो भने यस प्रदेशमा कुल २,४९० मेट्रिक टन जौ उत्पादन भयो जुन कुल जौ उत्पादनको ८.२ प्रतिशत हो । नेपालमा जौको उत्पादकत्व १,११५ के.जी प्रति हेक्टर छ । यस प्रदेशको जौको उत्पादकत्व भने १,२४६ के.जी प्रति हेक्टर छ जुन नेपालको औसत भन्दा १३१ के.जी प्रति हेक्टरले बढी हो । यस सम्बन्धी विवरण तल तालिकामा छ ।

खाद्यवस्तुहरु निर्यातमा गुणस्तरका प्रावधानहरु

ट्रेसिबिलिटी (Traceability) सम्बन्धी प्रावधानहरु

खाद्य सुरक्षा धेरै देशहरुका नागरिकहरुका लागि बढ्दो सरोकारको विषय भएको छ । जनावरमा लागेका रोगहरु र खाद्य वस्तुहरुमा प्रयोग हुने विषादीले खाद्य सुरक्षालाई प्रभावित गरिहेको सन्दर्भमा प्रदुषित खाद्यहरुको पहिचान हुनु अति आवश्यक भई सकेको छ । यसैका लागि खाद्य वस्तुहरुमा Traceability को अवधारणाको विकास भई विभिन्न विकसित देशहरुले यस अवधारणालाई आफ्नो मुलुकको खाद्य आपूर्ति प्रणालीको अभिन्न अंगका रुपमा अंगीकार गरेका छन् ।

आइएसओ अनुसार Traceability भन्नाले खाद्य पदार्थको उत्पादन, प्रशोधन र वितरण प्रक्रियाको गतिलाई अनुगमन गर्ने प्रक्रिया हो भन्ने बुझिन्छ । Traceability प्रणालीले उत्पादन, प्रशोधन र वितरण प्रक्रियामा हरेक तहको सूचनाहरु समावेश गरेको हुनाले यो प्रणाली लागु गरेको खण्डमा उत्पादित खाद्य वस्तुहरुको विश्वसनियतामा वृद्धि भई उक्त वस्तुहरुको निर्यात सहज हुने देखिन्छ ।

युरोपियन युनियन, संयुक्त राज्य अमेरिका, जापान, अष्ट्रेलिया, क्यानडा लगायतका विकसित देशहरुमा Traceability प्रणाली लागु गरी खाद्य वस्तुको गुणस्तरसम्बन्धी एकीन गर्ने व्यवस्था भएको हुँदा ती नेपालले पनि खाद्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन, ढुवानी, भण्डारण र वितरण लगायतका क्षेत्रमा Traceability प्रणालीलाई लागु गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसका लागि उत्पादक कृषक, संकलक, प्रशोधन उद्योग, ढुवानीकर्ता र वितरकहरुलाई Traceability प्रणालीमा पोख्त बनाउन उनीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।

अन्य गैर भन्सार मापनहरु

(१) भारतका खाद्य पदार्थ निर्यात गर्न देहायका प्रक्रियाहरु पुरा गर्नुपर्दछ ।

(क) भारतीय खाद्य प्रयोगशालाको प्रमाणपत्र लिन जरुरी छ ।

(ख) घ्यू, तेल र प्रशोधित खाद्यवस्तुहरु निर्यात गर्दा भारतीय Food Safety and Standards (Packaging and Labelling) Second Amendment Regulations, 2013 को प्रावधान बमोजिम fat content उल्लेख गर्नु जरुरी छ ।

(ग) General Grading and Marking Rules, 1988 को प्रावधान बमोजिम कृषि उत्पादनको गुणस्तरका बारेमा लेबलिङको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्दछ ।

(घ) Food Safety and Standards (Food Import) Regulations, 2016 को प्रावधान अनुसार हरेक खाद्यान्नको मिति सहितको म्याद तोकिएको अनिवार्य हुनुपर्दछ ।

(ङ) Food Safety and Standards (Packaging and Labelling) Regulations, 2011 को प्रावधान अनुसार प्याकेजिङ स्ट्याण्डर्ड, पोषक तत्व, खुद परिमाण, उत्पादन मिति, माँशाहारी पदार्थ प्रयोग भएको भए सो समेत उल्लेखित, उत्पादनको नाम र ठेगाना तथा प्रयोग गरी सक्नुपर्ने मिति समेत स्पष्ट उल्लेख भएको हुनुपर्दछ ।

(च) क्वारेण्टाइन सम्बन्धी प्रावधानहरु

(२) इयु देशहरुमा खाद्य पदार्थ निर्यात गर्न देहायका प्रक्रियाहरु पुरा गर्नुपर्दछ

(क) युरोपियन कमिशनको MRLs सम्बन्धी प्रावधानहरु

(ख) इयु देशहरुमा खाद्य वस्तुको गुणस्तर निश्चित गर्न लागु गरेको Traceability सम्बन्धी प्रावधानहरु

(ग) खाद्य वस्तुहरुको लेबलिङ सम्बन्धी देहायका प्रावधानहरु:

- allergens in the list of ingredients;
- energy value
- the amounts of fat, saturates, carbohydrate, sugars, protein and salt

(३) मुस्लीम देशहरुमा खाद्य वस्तुहरु निर्यात गर्दा हलाल प्रमाणपत्र

(४) चीनतर्फ निर्यात गर्दा Import and Export Commodity Inspection Law of the Peoples Republic of China, मा उल्लेखित प्रावधानहरु

(५) संयुक्त राज्य अमेरिकामा खाद्य सामग्रीहरु निर्यात गर्दा त्यहाँको Food & Drug Administration Act मा उल्लेखित प्रावधानहरु पूरा गर्न जरुरी छ ।

खाद्यान्नको उपलब्धता र आवश्यकता

नेपालका चामल, मकै, कोदो, फापर, गहुँ र जौ लगायतका खाद्यान्नको आवश्यकता ५५,००,२३३ मेट्रिक टन छ । यो तथ्यांक अनुसार नेपालमा ८९८,११५ मेट्रिक टन खाद्यान्न बचत देखिन्छ । यस प्रदेशको तथ्यांक भने फरक छ । यस प्रदेशमा उल्लेखित खाद्यान्नको उपलब्धता ८,५२,६८० मेट्रिक टन छ भने खाद्यान्न आवश्यकता १२,४२,६४१ मेट्रिक टन छ । यो तथ्यांक अनुसार यस प्रदेशमा ३८९,९६१ मेट्रिक टन खाद्यान्न नपुग देखिन्छ । खाद्यान्नको उपलब्धता लगायतका विवरण तल तालिकामा छ ।

त्यसै गरी बागमती मा आ.व २०७३/७४ मा ३ लाख ४७ हजार ४ साय ९ मे.टन धान उत्पादन भएको तथ्यांक छ । यस प्रदेशमा उपभोग भने ८ लाख ६४ हजार ३ सय २७ मे.टन धान भएको देखिन्छ भने नपुग धान ५ लाख १६ हजार ९ सय १८ मे.टन धान अन्य प्रदेशबाट अन्तरप्रदेशीय व्यापार गर्न सकिन्छ । प्राप्त गर्न सक्ने अथवा धानको उत्पादन बढी गर्ने खालको नीति तथा कार्यक्रम समावेश भए आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिने देखिन्छ ।

भूमिको अवस्था तथा क्षमता

यस प्रदेशको कुल भूभाग मध्ये ९.८ प्रतिशत कृषिका लागि उपयुक्त रहेको छ भने २३.६ प्रतिशत भूभागमा कान्ना बनाएर कृषि गर्न सकिने खालको छ । चरण क्षेत्रका लागि २२.६ प्रतिशत भूभाग उपयुक्त छ भने ३०.६ प्रतिशत भूभाग प्रकृति र वन्यजन्तु संरक्षणका लागि उपयुक्त छ ।

तालिका: यस प्रदेशको भू-उपयोगको अवस्था

भू- उपयोगको अवस्था	क्षेत्रफल (हेक्टर)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
खेती भएको जमिन	४९४०८४	२४.३४
वन	१०९००८५	५३.७०
झाडी/बुट्यान	१५३७५९	७.५७
निर्माण भएको जमिन	२७२०	०.१३
खुल्ला जमिन	२३१३२४	११.४०
हिमनदी/ हिमताल (glacier)	७३९५	०.३६
ताल पोखरी	३०७	०.०२
बालुवा	१११३३	०.५५
जल क्षेत्र (water body)	३९१९३	१.९३
जम्मा	२०३००००	१००.००

स्रोत: भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, काठमाडौं

आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिने वस्तु तथा सेवाहरु

वर्गीकरण	विवरण
वस्तु	
औद्योगिक वस्तुहरु	तयारी पोशाक, दैनिक उपभोग्य सामानहरु, प्लाष्टिकका सामानहरु, फर्निचर, आदि ।
कृषिजन्य उत्पादनहरु	तेल, मकै, गहुँ, दुध तथा दुग्ध पदार्थ आदि ।
अन्य उत्पादन	हस्तकलाका सामान
	सेवा
सेवा	IT तथा BPO
	विजुली

वागमती प्रदेशबाट निर्यात गर्न सकिने सम्भाव्य वस्तु तथा सेवाको रुपमा देखिएका छन्

वर्गीकरण	विवरण
	वस्तु
औद्योगिक वस्तुहरु	गलैँचा, तयारी पोशाक, हस्तकलाजन्य वस्तुहरु, प्लाष्टिकका सामानहरु, फर्निचर
कृषिजन्य उत्पादनहरु	तेल, मकै, जौ तथा फापर, कोदो, गहुँ, दुध तथा दुग्ध पदार्थ आदि ।
अन्य औद्योगिक वस्तुहरु	चाउचाउ, आलु चिप्स, दन्तमञ्जन, तेल, आदि ।
	सेवा
Software	IT तथा BPO

अन्तरप्रदेश व्यापार सम्भावना भएको वस्तुहरु तथा सेवाहरु

वर्गीकरण	विवरण
	वस्तु
कृषिजन्य उत्पादनहरु	छाला, धान, दाल, मासु, अन्य खाद्यान्न, आदि ।
वन जन्य वस्तु	काठ, रोजिन, दाउरा, आदि ।
औद्योगिक वस्तुहरु	तयारी पोशाक, गलैँचा, धागो, तेल, प्लाष्टिकका सामान, आदि
	सेवा
	विद्युत

यातायात पूर्वाधार

सडक

चीनीयाँ बजारको लागि सडक सञ्जालबाट चीनीयाँ बजारका बेल्ट एण्ड रोड **Belt and Road Initiatives (BRI)** आर्थिक करिडोरका रुपमा विकसित हुँदै गरेको हुनाले यस सडक सञ्जालबाट चीनीयाँ भूभाग भै विश्वबजार प्रवेशद्वारका रुपमा पनि वागमती रहिआएको छ ।

यस प्रदेशका सबै जिल्ला सदरमुकामहरुलाई कालोपत्रे सडकले जोडेको छ । जिल्ला सदरमुकामदेखि स्थानीय तहसम्म कुनै न कुनै किसिमको सडकले छोएको छ । नेपालको कुल राष्ट्रिय सडकमध्ये १९.०१ प्रतिशत र कुल ग्रामिण सडकहरुमध्ये २५.१२ प्रतिशत यस प्रदेशमा पर्दछ । यस सम्बन्धी संक्षिप्त विवरण तल तालिकामा र विस्तृत विवरण अनुसूचिमा संलग्न छ ।

तालिका: जिल्लागत रुपमा राष्ट्रिय र ग्रामीण सडक तथा सडक घनत्व

क्र.सं.	जिल्ला	राष्ट्रिय सडक (कि.मी)	ग्रामीण सडक (कि.मी)	ग्रामीण सडक घनत्व प्रती १०० बर्ग कि.मी क्षेत्रमा सडक (कि.मी)	राष्ट्रिय सडक घनत्व १ प्रती १०० बर्ग कि.मी क्षेत्रमा सडक (कि.मी)
१	सिन्धुली	२७८.६	८२६.१४	३३.१६५	११.१८४
२	रामेछाप	१०७.९	१३१६.११	८५.१९५	६.९७९
३	दोलखा	१४९.७५	८५३.२४	३८.९४३	६.८३५
४	सिन्धुपाल्चोक	२०६.६७	२४०१.३४	९४.४६७	८.१३०
५	काभ्रेपलान्चोक	१५५.१२	२१९४.६	१५७.२०६	११.११२
६	ललितपुर	१३१.३९	५३५.८८	१३९.१९०	३४.१२७
७	भक्तपुर	११५.०६	१९२.२	१६१.५१३	९.६६८९
८	काठमाडौं	२४७.७	७१५.७८	१८१.२१०	६२.७०९
९	रसुवा	६६.२	३०९.१२	२०.०२१	४.२८८
१०	नुवाकोट	२११.३८	१३२९.२३	११८.५७५	१८.८५६
११	धादिङ	२१९.०८	१३३६.०४	६९.३६९	११.३७५
१२	मकवानपुर	३२९.३४	६८०.१९	२८.०३८	१३.५७५
१३	चितवन	२३३.३९	१७८८.१६	८०.६२०	१०.५२३

स्रोत: राष्ट्रिय सडक, (सडक विभाग)

विमानस्थल

यस प्रदेशमा नेपालको एक मात्र अन्तराष्ट्रिय विमानस्थल, त्रिभुवन अन्तराष्ट्रिय विमानस्थल र अन्य ५ वटा आन्तरिक विमानस्थल छन् ।

तालिका : वागमती प्रदेशमा रहेका विमानस्थल

क्र.सं.	विमानस्थलको नाम	ठेगाना	धावनमार्गको लम्बाई, चौडाई (मि.)	कैफियत
१	त्रिभुवन अन्तराष्ट्रिय विमानस्थल	काठमाडौं	३०५०X४६	
२.	भरतपुर	भरतपुर महानगरपालिका, चितवन	१२००X३०	
३.	रामेछाप	मन्थली नगरपालिका, रामेछाप	५४०X२०	
४.	लाडटाङ	गोसाईकुण्ड गाउँपालिका, रसुवा	४२०X३०	सञ्चालनमा नरहेको
५.	जिरी	दोलखा	३६८X१८	सञ्चालनमा नरहेको
६.	मेघौली	मेघौली, चितवन	१०६७X३०	सञ्चालनमा नरहेको

स्रोत: भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय, वागमती

राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक गौरवका आयोजना

नेपालका राष्ट्रिय गौरवका २१ वटा आयोजनामध्ये यस प्रदेशमा देहायका १० वटा आयोजनाहरु पर्दछन् । १० मध्ये ४ वटा आयोजनाहरु प्रदेशभित्रमात्र सिमित छन् भने ६ वटा आयोजनाहरु अन्तरप्रादेशिक छन् । यसको विस्तृत विवरण तल तालिकामा छ ।

तालिका : वागमती प्रदेशमा रहेका राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरु

क्र.सं.	राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरु	कैफियत
१.	बुढी गण्डकी जलविद्युत आयोजना	अन्तर प्रादेशिक
२.	मेलाग्ची खानेपानी आयोजना	
३.	पशुपति क्षेत्र विकास कोष	
४.	राष्ट्रिय चुरे-तराई मधेश संरक्षण विकास समिति	अन्तर प्रादेशिक
५.	गल्छी-त्रिशुली-मैलुङ्ग-स्याङ्गुवेशी-रसुवागढी सडक आयोजना	
६.	पुष्पलाल राजमार्ग (मध्ये पहाडी राजमार्ग)	अन्तर प्रादेशिक
७.	काठमाडौँ-तराई मधेश फास्ट ट्रयाक	अन्तर प्रादेशिक
८.	हुलाकी राजमार्ग (पुलहरु समेत)	अन्तर प्रादेशिक
९.	रेल, मेट्रो रेल तथा मोनो रेल विकास आयोजना	अन्तर प्रादेशिक
१०.	माथिल्लो तामाकोशी जलविद्युत आयोजना (४५६ मे.वा)	

स्रोत: अर्थ मन्त्रालय

प्रदेशको सिंचाई अवस्था

तालिका: वागमती प्रदेशमा सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल

विवरण	जम्मा		सिंचित		
	कृषिचलन	क्षेत्रफल (हे.)	कृषिचलन	क्षेत्रफल (हे.)	सिंचित जमिनको प्रतिशत
jfudtl	६५८७७६	३२८२९७४	३७८४९३	१९३९७३.७	३४.७२
नेपाल	३८३९०९३	२५२५६३९.२	२४७२२९६	१३९३४०६.३	५२.००

पर्यटन

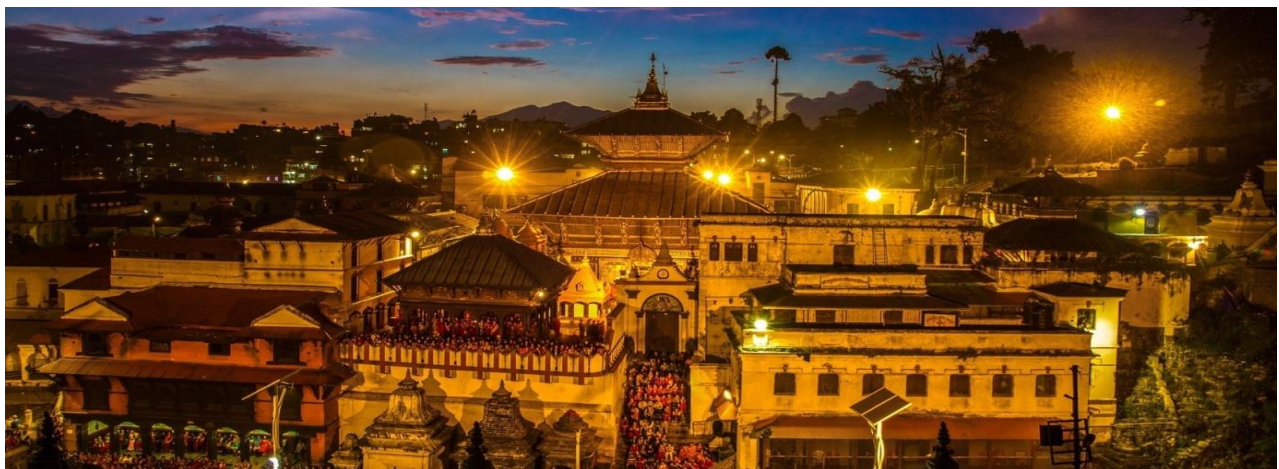
यो प्रदेश पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको प्रदेश हो । विश्व सम्पदा सूचिकृत विश्वभर रहेका ६ सय ३० वटा सम्पदाहरुमध्ये नेपालमा १० वटा र ती मध्ये ८ वटा सम्पदाहरु यस प्रदेशमा पर्दछन् । यस प्रदेशमा चाँगुनारायण, भक्तपुर दरवार क्षेत्र, स्वयम्भू स्तूपा, पशुपति मन्दिर क्षेत्र, पाटन दरवार क्षेत्र, हनुमानढोका दरवार, बौद्ध महाचैत्य र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज रहेका छन् । यस प्रदेशमा पर्यटक आकर्षित हुने धार्मिक स्थलहरु, प्रमुख पर्यटकीय शहरहरु तथा केन्द्रहरु, पर्यापर्यटन स्थलहरु, प्रमुख सिमसार क्षेत्रहरु, हाईकिङ गन्तव्यहरु र पर्यटक पदमार्गहरु रहेका छन् । पर्यटकको लागि उपलब्ध होटल संख्या तथा पर्यटकीय गन्तव्यहरु, मुख्य पदयात्रा स्थलहरु र हाईकिङ गन्तव्यहरु क्रमशः तल तालिकामा राखिएको छ ।

पर्यटनमा हिम पर्यटन तथा धार्मिक पर्यटनको हिसाबले वागमती मा अवस्थित एक मात्र अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलबाट विश्वको पर्यटकहरु सहजै भ्रमण गर्न सक्षम भएको छ । विश्वका हिन्दू र बौद्ध, बोन धर्मावलम्बीहरुको आस्थाका केन्द्रका रुपमा रहेको चीनको मानसरोवर जाने सहज प्रवेशमार्ग पनि वागमती को तातोपानी तथा केरुङ्ग नाकाबाट भैरहेको छ । संघीय नेपालकै ठूला औद्योगिक क्षेत्रहरु भएकोले वागमती उपभोग्य वस्तु तथा निकासीयोग्य वस्तुहरुको उत्पादन तथा विक्रिवितरण गर्नु पूर्व संकलन केन्द्रको थलो भएकोले यस प्रदेशको महत्वपूर्ण भूमिका छ ।

धार्मिक पर्यटन

यस प्रदेशमा पशुपतिनाथ र स्वयम्भू लगायतका महत्वपूर्ण धार्मिक स्थलहरु छन् । यो धार्मिक स्थानहरुको नामावली देहाय अनुसार छ । जिल्ला अनुसारका महत्वपूर्ण धार्मिक स्थलहरुको विवरण अनुसूचि १.३ मा छ ।

१. पशुपतिनाथ	५. कालिन्चोक भगवती	९. स्वयम्भू
२. बुढानिलकण्ठ	६. भिमेश्वर मन्दिर	१०. बौद्ध
३. चाँगुनारायण	७. पलाञ्चोक भगवती	११. नमोबुद्ध
४. गोसाँइकुण्ड	८. देवघाट	

पशुपतिनाथ

बौद्ध

बुढानिलकण्ठ

चाँगुनारायण मन्दिर

गोसाँइकुण्ड

कालिन्चोक भगवती

तालिका: पर्यटकका लागि उपलब्ध होटल संख्या तथा पर्यटकीय गन्तव्यहरु

बिषय क्षेत्र	प्रदेशको स्थिती
होटल विवरण	पाँच तारे होटल (८ वटा), चार तारे होटल २४ वटा, तिन तारे होटल (६७ वटा) दुई तारे होटल (१७) वटा, एकतारे होटल (७) वटा सन २०१६ मा जम्मा तारे होटल १२० वटा र अन्य होटल ९४२ वटा र सन २०१७मा तारे होटल १२७ र अन्य होटल ९७७ वटा रहेका छन
टुरिस्ट स्टाण्डर्ड होटल	१०७ वटा
होम स्टे	१०१ वटा (सामुदायिक होमस्टे २८ वटा, निजी होमस्टे ७२ वटा)
विश्वसम्पदा सुचिमा समावेश पर्यटकीय स्थलहरु	८ वटा (चाँगुनाशरण मन्दिर, भक्तपुर दरबार क्षेत्र, सोलुमजुनाथ स्तुपा, पशुपती मन्दिर क्षेत्र, पाटन दरबार क्षेत्र, हनुमानढोका दरबार, बौद्धनाथ महाचैत्य र चितवन राष्ट्रिय निकुन्ज
प्रमुख धार्मिक स्थलहरु	पशुपतिनाथ मन्दिर, कालिन्चोक भागवती, दोलखा, भिमशेन, गोसाइकुण्ड देवीघाट दुधेश्वर जालपादेवी, त्रेतावती, खाँडादेवी, उमाकाण्ड, लच्छीगुम्बा, गौरीती भिमेस्वर, पाल्चोकी माइ, पाचपोखरी
प्रमुख पर्यटकीय शहरहरु तथा केन्द्रहरु	काठमाण्डु, भक्तपुर, ललितपुर, (विश्व सम्पदा सुचिमा सुचिक्रित) सौराहा, नगरकोट, जिरि, तातोपानी, हेलम्बु
पर्यापर्यटन स्थलहरु	ककनी, सौराहा, नगरकोट, हेलम्बु, तातोपानी, जिरि क्षेत्र, चितवन र लाङटाङ राष्ट्रिय निकुन्ज, पर्सा राष्ट्रिय निकुन्ज (मध्यवर्ती क्षेत्रका केही भाग) गौरीशंकर सडकक्षण क्षेत्र र रामसार क्षेत्रहरु
प्रमुख सिमसार क्षेत्रहरु	बिसहजारी ताल, गोसाइकुण्ड, ईन्द्रसरोवर ताल, तातोपानी, रानीपोखरी, कमल्पोखरी, नागपोखरी, उमाकाण्ड, पाँचपोखरी

स्रोत: पार्श्वचित्र, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय बागमती

हिम पर्यटन

प्रमुख हिमश्रृंखला र हिमालहरु

यस प्रदेशमा रहेको लाङटाङ हिमश्रृंखला र गौरीशंकर हिमश्रृंखला गरी दुईवटा हिमश्रृंखला पर्यटकका दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण रहेका छन् । नेपालमा ५००० मिटर भन्दा माथिका हिमचुचुराको संख्या ४१४ वटा रहेकोमा यस प्रदेशमा ६१ वटा छन् । यस प्रदेशमा रहेको अग्लो चुचुरा लाङटाङ लिरुङ् ७२२७ मिटर, लाङटाङ र ७२०५ मिटर, गौरीशंकर ७९३५ मिटर उचाई रहेको छ । यस प्रदेशमा रहेको प्रमुख हिमचुचुराको विवरण अनुसूचि १.४ मा संलग्न छ ।

जुगल हिमाल

लाङटाङ हाईकिङ

शिक्षा तथा साक्षरता दर

शिक्षा राष्ट्रिय विकासको आधारशिला हो । नेपालको सन्दर्भमा यो गरिवी निवारणको एक सशक्त माध्यम पनि हो । यस प्रदेशमा ३८ लाख ३० हजार ६ सय ५४ साक्षर संख्या छ जुन नेपालको कुल साक्षर संख्याको २४.२८ प्रतिशत हो । यस प्रदेशका १३ जिल्लामध्ये सबैभन्दा बढी साक्षरता ८६.२५ प्रतिशत काठमाडौंको छ भने सबैभन्दा कम साक्षरता ५३.६० प्रतिशत रसुवा जिल्लाको रहेको छ । नेपालको साक्षरता दर ६५.९४ छ भने यस प्रदेशको साक्षरता दर ७४.८५ प्रतिशत रहेको छ । यो दर राष्ट्रिय साक्षरता दर भन्दा ८.९१ प्रतिशतले बढी हो । यस प्रदेशमा महिला साक्षरता दर ६७.०४ छ भने पुरुषको साक्षरता दर ८१.८२ छ ।

काठमाडौं विश्वविद्यालय

स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु

नेपालमा रहेका कुल अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई र अरु स्वास्थ्य प्रदायकहरुमध्ये यस प्रदेशले क्रमशस् २७.६४, २१.५०, १६.८१, ३६.५९, २९.९० र २९.०३ प्रतिशत हिस्सा ओगटेको छ । त्यसैगरी नेपालमा रहेका जम्मा ४,६४२ स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरुमध्ये १९.०७ प्रतिशत हिस्सा सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु र ६१.६३ प्रतिशत हिस्सा गैरसामुदायिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरुको छ । नेपालको कुल सामुदायिक तथा गैरसामुदायिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरुमा यस प्रदेशको हिस्सा ३०.५५ प्रतिशत छ । यस प्रदेश भित्र काठमाडौं सबैभन्दा धेरै स्वास्थ्य

सम्बन्धी सेवा दिने निकायहरु छन् भने रसुवामा सबैभन्दा कम छन् । स्वास्थ्य प्रदायकहरुको थप विवरण तालिका ५.९ मा छ ।

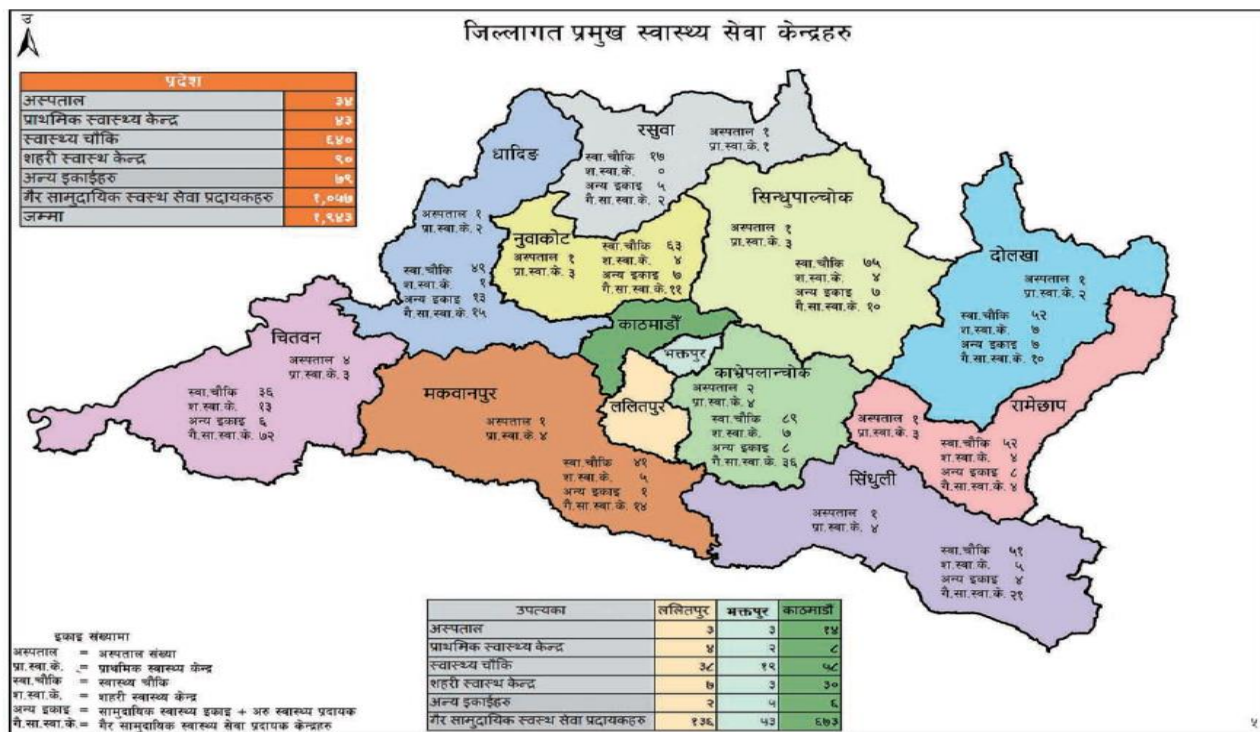

बीर अस्पताल

तालिका: स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु

क्र.सं.	जिल्ला	अस्पताल	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	स्वास्थ्य चौकी	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	अर स्वास्थ्य प्रदायकहरु	जन्मा सेवा प्रदायकहरु	गैर सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु	सामुदायिक र गैर सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा
१	सिन्धुली	१	४	५१	५	२	१	६५	२१	८६
२	रामेछाप	१	३	५२	४	८	०	६८	४	७२
३	दोलखा	१	५	५२	७	७	०	६९	१०	७९
४	सिन्धुपाल्चोक	१	३	७५	४	६	१	९०	१०	१००
५	काभ्रेपलान्चोक	२	४	८९	७	७	१	१०९	३६	१४५
६	ललितपुर	३	४	३८	७	१	१	५४	१३६	१९०
७	भक्तपुर	३	२	१९	३	२	३	३२	५३	८५
८	काठमाडौं	१४	८	५८	३०	०	६	११६	६७२	७८९
९	रसुवा	१	१	१७	०	४	१	२४	२	२६
१०	नुवाकोट	१	३	६३	४	६	१	७८	११	८९
११	धादिङ	१	२	४९	१	१२	१	६६	१५	८१
१२	मकवानपुर	१	४	४१	०	०	१	५२	१४	६६
१३	चितवन	४	३	३६	५	५	१	६२	७२	१३४
प्रदेश		३४	४३	६४०	९०	६१	१८	८८५	१०५७	१९४२
नेपाल		१२३	२००	३८०८	२४६	२०४	६२	४६४२	१७१५	६३५७
प्रदेश%		२७.६४	२१.५	१६.८१	३६.५९	२९.९	२९.०३	१९.०७	६१.०७	३०.५५

स्रोत:स्वास्थ्य सेवा विभाग, २०७४

स्रोत: प्रदेशको वस्तुस्थिति विवरण

विश्लेषण तथा निश्कर्ष

SWOT विश्लेषण

प्रदेशको निर्यात संभावना र अन्तरप्रदेश व्यापारसाहित्य पुनरावलोकन, प्रदेश सरकार र निजी क्षेत्रसँग गरिएको अन्तरक्रियाका आधारमा बागमती का समग्र पक्ष (सबलता, दुर्बलता, अवसर र हाँक) को विश्लेषण गर्दा देहाय बमोजिमको निचोडहरु प्राप्त भएका छन् ।

सबल पक्ष:

संघीय नेपालको राजधानी काठमाडौं रहेको प्रदेश यस प्रदेशमा देशकै एक मात्र अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल रहेको छ । जहाँबाट विश्वमै द्रुत गतिमा निकासी तथा आयात हुने वस्तु व्यापार तथा सेवा हुदै आएको छ । यस प्रदेश भौगोलिक हिसाबले हिमाल देखि तराईको भूभाग समेटिएको हुनाले यो विविधतायुक्त प्रदेश हो । यहाँ निकासीमुलक तथा स्थानीय बजारमै उपभोग्य वस्तुहरुको प्रसस्त मात्रामा घरेलुतथा साना उद्योग, मझौल उद्योग लगायत ठूला उद्योगहरु प्रसस्त मात्रामा रहेको छ । यस प्रदेश उत्तरी चीन तथा दक्षिणी भारतको ठूलो जनसंख्यायुक्त बजारको रुपमा देखिएको हुनाले श्रम केन्द्रित उद्योगहरु (**Labour Intensive**) उद्योगहरुको बढी सम्भावना रहेको छ । उच्च मूल्य प्राप्त हुने औद्योगिक वस्तु, कृषि उत्पादनको केन्द्रको रुपमा परिचित रहेको छ । देशकै जनसंख्या तथा अवसरको हिसाबले ठूला महानगर काठमाडौं, ललितपुर, भक्तपुर तथा हेटौँडा उपमहानगरपालिका यसै प्रदेशमा औद्योगिक केन्द्रहरु समेत रहेका छन् । उत्तरी नाका चीनको केरुङ्ग हुँदै रेल सञ्जाल, सडक सञ्जाल, तथा भारत जोड्ने ठोरी नाका र चीनलाई जोड्ने कोदारी राजमार्गबाट समेत जोडिएको हुनाले यस प्रदेशबाट राष्ट्रकै व्यापार अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा **connectivity** माध्यम हुन सक्ने देखिन्छ । हिन्दू तथा बौद्ध धर्मावलम्बीहरुको लागि धार्मिक महत्वको प्रदेशको रुपमा विकास भएको प्रदेश भएको हुनाले यस प्रदेशको विशेषता रहेको छ । साथै यहाँ साहसिक, धार्मिक तथा पदयात्रा पर्यटनका लागि आकर्षक गन्तव्य रहेको छ ।

दुर्बल पक्ष: यस प्रदेशमा सिंचाई सुविधा सुविधाको कमी रहेको छ जसकारण कृषि उत्पादनको उत्पादकत्व अझै बढाउने स्थान रहेको छ । यहाँका उत्पादनमूलक उद्योगहरुमा पुरातन प्रविधि देखिएको छ । यस प्रदेशमा कृषियोग्य जमीनको कमी तथा भएको पनि बाँझो र बह्दो घडेरी प्रवृत्ति देखिएको छ ।

अवसर: यस प्रदेशमा चीन तथा भारतको बजारको सहज पहुँच पु-याउन सडक तथा हवाई सञ्जालको विकास हुन सक्ने अवसर रहेको छ । धार्मिक, साहसिक पर्यटन तथा पदयात्राको लागि उपयुक्त प्रदेश रहेको छ । भारतीय बजारमा निकासी प्रवर्द्धन गर्न समान भाषा, संस्कृति र रहनसहनका कारण सहज व्यापारको विकास हुने अवसर रहेको छ । उत्तरी केरुङ्ग नाकाबाट चीनको बजारमा सहज निकासीको पहुँच भएको हुनाले चीन जस्ता विशाल बजारको अवसर यसै प्रदेशबाट हुन अवसर रहेको छ ।

हाँक: छिमेकी मुलुकमा कृषि एवं औद्योगिक क्षेत्रलाई प्राप्त सुविधा ले गर्दा नेपाली कृषि उत्पादन मूल्यको आधारमा कम प्रतिस्पर्धी रहेको देखिन्छ । तसर्थ नेपाली उत्पादनमा समेत विशेष अनुदान,

प्रोत्साहन, ढुवानी, बीमा, ऋणमा छुट, न्युनतम समर्थन मूल्य खरिदको प्रत्याभूति सहित गरेमा यहाँको उत्पादनले प्रतिस्पर्धी बजार प्राप्त हुने देखिन्छ। छिमेकी चीन तथा भारत जस्ता ठूला इकोनोमी अफ स्केलका कारण भारतीय वस्तुहरूसँग नेपाली वस्तुको लागत मुल्य तुलनात्मक रुपमा बढी भएको देखिएको छ। जस कारण ठूलो परिमाणमा उत्पादन हुँदा प्रति इकाई लागत मूल्यमा हुने कमी हुने भएकोले गर्दा नेपाली वस्तु उत्पादन तथा विक्री मुल्यमा प्रतिस्पर्धीमा कमी भएको अवस्था छ। साथै नेपाली कामदार विदेश पलायनको क्रमले गर्दा जनशक्तिको कमी भएको छ। चीन तथा भारतको सरकारहरुले नेपालको प्रमुख वस्तुहरुमा उच्च प्राथमिकताका साथ कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिरहेको छ।

निकासी प्रवर्द्धन र अन्तरप्रदेश व्यापारका व्यवधानहरु

बागमती मा निकासी सम्भावना भएका वस्तुहरुमा उत्पादनमूलक वस्तुहरुको प्रधानता रहेको छ। यी वस्तुहरु स्थानीय तथा बाह्य बजारमा निकासी गर्न गुणस्तरका प्रावधानहरु पुरा भै अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा समेत निकासी भएको देखिन्छ। तथापी धेरै उद्योगका उत्पादनहरु यस्ता गुणस्तर तथा अन्य मापदण्ड पूरा गर्न नसकेको अवस्थामा स्थानीय तथा छिमेकी भारतको सहज बजार मात्र लक्षित भै निकासी हुने गरेको पाइएको छ। यसै गरी गुणस्तर प्रमाणीकरणलाई लक्षित बजारमा मान्यताप्राप्त गरेको पनि हुनु पर्ने देखिन्छ। सम्बन्धित उद्योगहरुले उत्पादित वस्तुहरुको गुणस्तर प्रमाणीकरण पायक पर्ने स्थानमा हुन नसक्दा निकासीकर्ताहरुलाई समस्या परिरहेको छ। भारततर्फ कृषिजन्य वस्तु निकासी गर्न नेपाल भन्सारको पारीपट्टिका सीमावर्ती भारतीय भन्सार कार्यालयहरुमा क्वारेण्टाइन कार्यालयहरुको विषय निकासीकर्ताले लामो समयदेखि भोगिरहेको समस्या हो।

निकासीजन्य उद्योगहरुमा गरिने व्यापार वित्त व्यवस्थापन पनि सहज हुन सकिरहेको छैन। निकासीकर्ता उद्यमीहरुले चर्को व्याजदरको सामाना गर्नु परिरहेको छ। निकासीजन्य उद्योगलाई चाहिने दक्ष जनशक्तिको कमी पनि टड्कारो देखिन्छ। प्रदेशमास्थित निकासीकर्ता उद्यमीहरुलाई बजारको ताजा सूचनाको प्रवाह पनि हुन सकिरहेको छैन। कृषकहरुलाई समयमै पर्याप्त मल, उन्नत जातको बीउ, वाह्रमास सिंचाईको सुविधाको कमी, काष्ठउद्योगका लागि चाहिने काठको वृक्षारोपणका लागि चाहिने विरुवा वितरणमा आएको रोकावट जस्ता समस्याका कारण प्रदेशबाट सोंचे अनुसार निकासी प्रवर्द्धन र अन्तरप्रदेश व्यापार हुन सकिरहेको छैन।

लागत न्यूनीकरणमा प्रदेश सरकारले गर्नुपर्ने सहयोगहरु

(क) बाह्य मुलुकहरुमा कृषि उत्पादनहरुलाई प्रतिस्पर्धी बनाउन कृषकहरुलाई विभिन्न किसिमका सहयोग, अनुदान, प्रोत्साहन र संरक्षणको व्यवस्था गरिएको हुन्छ। अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा नेपालको औद्योगिक उत्पादनको प्रतिस्पर्धी भारतीय उत्पादन सरह प्रतिस्पर्धी बनाउन प्रदेश सरकारले पनि आफ्ना कृषकहरुलाई कम्तीमा भारतीय उद्योग तथा निकासीकर्ताहरुले पाए सरहका सुविधाहरु प्रदान गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

(ख) निकासीजन्य उद्योगहरुलाई सहूलियत दरमा व्याजको व्यवस्था गरिनु पनि आवश्यक छ।

(घ) निश्चित समयावधिकालागि निकासीजन्य उद्योगहरुलाई करहरुमा विशेष छुटको व्यवस्था गरिनुपर्दछ।

(ङ) निकासीका उद्योगहरुको स्थापनाका लागि SEZ जस्ता पूर्वाधारमा सरकारबाट पर्याप्त लगानी गरिनुपर्दछ।

निष्कर्ष

वागमती नेपालको उत्पादनमूलक उद्योगको थलोको रूपमै परिचित रहेको छ । उत्पादनको लागि आवश्यक शीपयुक्त जनशक्ति, कच्चा पदार्थ तथा सहरीकरणका कारण घरेलु तथा साना उद्योगहरूको लागि औद्योगिक वातावरण तयार भएको अवस्था छ । तसर्थ यस प्रदेशमा उत्पादन हुने ऊनी गलैँचा, तयारी पोशाक, ऊनी फेल्ड, हस्तकलाका सामग्रहरू, प्लाष्टिकका सामानहरू, दैनिक उपभोग्य सामानहरूको विशेष उत्पादनमा अझ वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । यसप्रकारको वृद्धिले सम्बन्धित वस्तुहरूको निकासी प्रवर्द्धन, अन्तरप्रदेश व्यापार र आयातप्रतिस्थापन गर्न सक्ने देखिएको छ ।

यहाँबाट विश्वमै द्रुत गतिमा निकासी तथा आयात हुने वस्तु व्यापार तथा सेवा हुदै आएको छ । यस प्रदेश भौगोलिक हिसाबले हिमाल देखि तराईको भूभाग समेटिएको हुनाले यो विविधतायुक्त प्रदेश हो । यहाँ निकासीमूलक तथा स्थानीय बजारमै उपभोग्य वस्तुहरूको प्रसस्त मात्रामा घरेलुतथा साना उद्योग, मझौल उद्योग लगायत ठूला उद्योगहरू प्रसस्त मात्रामा रहेको छ । यस प्रदेश उत्तरी चीन तथा दक्षिणी भारतको ठूलो जनसंख्यायुक्त बजारको रूपमा देखिएको हुनाले श्रम केन्द्रित उद्योगहरू (**Labour Intensive**) उद्योगहरूको बढी सम्भावना रहेको छ । उच्च मूल्य प्राप्त हुने औद्योगिक वस्तु, कृषि उत्पादनको केन्द्रको रूपमा परिचित रहेको हुनाले यी उद्योगहरूको विशेष प्रवर्द्धन गर्ने खालका नीति तथा कार्यक्रमहरू समेतको आवश्यकता देखिएको छ ।

छिमेकी चीन तथा भारत जस्ता ठूला इकोनोमी अफ स्केलका कारण ठूलो परिमाणमा उत्पादन हुँदा प्रति इकाई लागत मूल्यमा हुने कमी हुने भएकोले गर्दा नेपाली वस्तु उत्पादन तथा विक्री मूल्यमा प्रतिस्पर्धीमा कमी भएको अवस्थामा कारण भारतीय वस्तुहरूसँग नेपाली वस्तुको लागत मूल्य तुलनात्मक रूपमा बढी भएको देखिएको हुनाले यस्ता उत्पादन भन्दा पृष्ठक वस्तु उत्पादनमा जोड दिने खालको नीति तथा कार्यक्रमहरूमा जोड दिएर उत्पादन विशेष बजार प्राप्त गर्नु पर्ने देखिन्छ । साथै नेपाली कामदार विदेश पलायनको क्रमले गर्दा जनशक्तिको कमी भएको हुनाले यहाँ उत्पादनमूलक उद्योगमा तालिममा जोड दिनु पर्छ । साथै चीन तथा भारतको सरकारहरूले नेपालको प्रमुख वस्तुहरूमा उच्च प्राथमिकताका साथ कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेको हुनाले यस प्रदेशले पनि श्रमिकको ज्याला बढाउनुका साथै औद्योगिक उत्पादनमा विशेष नगद प्रोत्साहनको नीति तथा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

छिमेकी मुलुकमा कृषि एवं औद्योगिक क्षेत्रलाई प्राप्त सुविधा ले गर्दा नेपाली कृषि उत्पादन मूल्यको आधारमा कम प्रतिस्पर्धी रहेको देखिन्छ । तसर्थ नेपाली उत्पादनमा समेत विशेष अनुदान, प्रोत्साहन, ढुवानी, बीमा, ऋणमा छुट, न्युनतम समर्थन मूल्य खरिदको प्रत्याभूति सहित गरेमा यहाँको उत्पादनले प्रतिस्पर्धी बजार प्राप्त हुने देखिन्छ ।

यस प्रदेशमा उपभोग भन्ने ८ लाख ६४ हजार ३ सय २७ मे.टन धान भएको देखिन्छ भन्ने नपुग धान ५ लाख १६ हजार ९ सय १८ मे.टन धान अन्य प्रदेशबाट अन्तरप्रदेशीय व्यापार गर्न सकिन्छ । प्राप्त गर्न सक्ने अथवा धानको उत्पादन बढी गर्ने खालको नीति तथा कार्यक्रम समावेश भए आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिने देखिन्छ ।

पर्यटन क्षेत्रमा हिम तथा साहसिक पर्यटनको अझ विस्तार गर्न सम्भावना देखिन्छ । यस प्रदेशमा छोटो दुरीमा पुगिने जुगल हिमाल रहेको छ । साथै धार्मिक पर्यटनमा बौद्ध तथा हिन्दु धर्मको लागि अत्यन्त महत्वपूर्ण

थलो यही प्रदेशमा भएको कारण पर्यटनतर्फ रामायण वृत्तको विकास मार्फत विश्वभरका हिन्दु तथा बौद्धमार्गीको तीर्थयात्रीहरूलाई आकर्षित गर्न सकिने देखिन्छ ।

नेपालकै ठूला तथा आधुनिक अस्पताल तथा चिकित्साकर्मीहरू यही प्रदेशमा रहेको हुनाले चिकित्सा सेवाको निर्यातका लागि प्रज्वल सम्भावना रहेको छ ।

सुभाव

यस प्रदेशमा रोजगारीमूलक उद्योगहरू धेरै देखिएको जसमा घरेलु तथा साना तथा मझौला उद्योगहरू अधिक संख्यामा देखिएको हुनाले बागमती प्रदेश सरकारले यी उद्योगहरूको विशेष प्रवर्द्धन गर्ने खालको नीति अवलम्बन गरिनु पर्ने देखिन्छ ।

- (१) देशको बढ्दो व्यापारघाटालाई न्यूनीकरण गर्न प्रदेशस्तरमा निकासी सम्भाव्य वस्तुहरूको विकास र विस्तार हुन जरुरी छ ।
- (२) नेपालमा आयात भैरहेको तर अन्य प्रदेशमा उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने वस्तु तथा सेवाहरूको विकास र विस्तार हुन आवश्यक देखिन्छ । यस्ता वस्तु तथा सेवाहरूको विकास, मूल्य श्रृंखलाको विकासमा प्रदेश सरकारले आवश्यक लगानी गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- (३) निकासीजन्य, आयातप्रतिस्थापन गर्न सकिने तथा अन्तरप्रदेश व्यापार सम्भावना भएका वस्तु तथा सेवाहरूको उत्पादनमा प्रदेश सरकारले प्रोत्साहनात्मक, संरक्षणात्मक व्यवस्थाहरू गर्नु आवश्यक छ ।
- (४) निकासी प्रवर्द्धनमा निकासीकर्ताहरूलाई समय समयमा अन्तर्राष्ट्रिय बजारको अवस्था, गुणस्तर मापदण्डहरू, लेवलिङ, प्याकेजिङ, ब्राण्डिङ जानकारी उपलब्ध गराउने व्यवस्थाहरू गर्न जरुरी छ ।
- (५) बागमती मा व्यापार सम्वद्ध पूर्वाधारहरूको विकासमा ध्यान जानु जरुरी छ । साथै निर्यात प्रशोधन केन्द्र तथा **Zone** हरूको स्थापना र त्यसको प्रभावकारी सञ्चालनमा प्रदेश सरकारको सहयोगको आवश्यकता देखिन्छ ।

व्यापार सम्बद्ध सरोकारका विषयहरू

व्यापार प्रवर्द्धनमा सूचना प्रणालीको स्थापना

मुलुकबाट निर्यात गर्न सकिने उपलब्ध वस्तु तथा सेवाहरूको व्यवस्थित सूचना प्रवाह हुन अति जरुरी छ । यस्तो सूचना प्रणालीले सूचना र भूगोल र प्रयोगकर्ताबीच जुन सम्बन्ध स्थापित गर्ने गर्दछ, त्यसले स्थान विशेषका विशेषताहरू, सूचनाहरू, तथ्यांकहरू प्रयोगकर्ताका लागि उपलब्ध गराउँछ । स्थानीय क्रेता र बाहिरका विक्रेताहरूलाई जोड्ने, स्थानीय उत्पादनहरूलाई सूचना प्रविधिको वैश्विक सञ्जालमा जोड्दै मूलप्रवाहीकरण गर्ने यो कार्य गर्ने उपयुक्त माध्यमहरू मध्ये स्थानीय स्तरमा उपलब्ध वस्तु तथा सेवाहरूको भौगोलिक सूचना प्रणालीको स्थापना गर्ने, व्यवस्थित रूपमा स्थानीय र प्रदेशस्तरमा विद्युतीय संस्करणहरूमा तथ्यांक, सूचना र गतिविधिहरू प्रवाह गर्ने तथा मुलुकभित्र र बाहिरका क्रेता र विक्रेताहरूबीच भिडियो कन्फरेन्सको आयोजना गर्ने तथा मेला प्रदर्शनीहरूको नियम आयोजना गर्ने विषयहरू पर्दछन् । यी विषयहरूमा प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा अलग्गै संयन्त्र बन्नु आवश्यक छ ।

नेपाली वस्तुहरूलाई वाह्य बजारमा प्राप्त सुविधाहरूको जानकारी

नेपाली निर्यातजन्य वस्तुहरूलाई नेपालका शुभचिन्तक मित्रदेशहरूले प्रदान गरेका जिएसपी सुविधा, शून्य भन्सारको सुविधा, विशेष आवधिक सहूलियतहरूका बारेमा प्रदेशस्तर र स्थानीय स्तरका उद्यमी व्यवसायीहरूलाई सहज जानकारीको व्यवस्थाको अभावमा उनीहरू निर्यात व्यापारमा प्रवेश गर्न सकिरहेका छैनन् । यस्ता जानकारीहरू प्रदेशभित्रका सबै व्यवसायीहरूलाई जानकारी दिने व्यवस्था गर्नु पर्ने विषय अर्को सरोकारको विषय हो ।

निर्यात व्यापारमा नेपाललाई प्राप्त सुविधाहरू

- (१) सामान्य ग्राह्यता प्रणाली
- (२) शून्य भन्सार दरको सुविधा
- (३) इयु, स्वीट्जरलेण्ड, नर्वे र टर्कीमा नेपाली उत्पादनहरूलाई रेक्स सुविधा
- (४) ७७ ओटा विभिन्न नेपाली उत्पादनहरूलाई संयुक्त राज्य अमेरिकाबाट प्राप्त विशेष सहूलियतयुक्त भन्सार छुटको सुविधा
- (५) नेपाल, भारत, चीन र बंगलादेशका बन्दरगाहसम्मको सहज पहुँच
- (६) विश्व व्यापार संगठन, साफ्टा सदस्यहरूमा नेपाली उत्पादनलाई अवसर प्रदान

व्यावसायी वातावरणमा सुधार सम्बन्धी विषयहरू:

विश्व वैकले प्रकाशित गरेको नेपालको व्यावसायिक वातावरण सूचकांकको अवस्था सन्तोषजनक छैन । प्रक्रिया, नियम कानून नीति, रणनीति, कार्यक्रम, बजेट, कार्ययोजना प्रतिस्पर्धाको स्तर, प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण, सुशासन (कानूनको शासन, पारदर्शिता, सहभागिता, उत्तरदायित्व, जिम्मेवारीपना, समता, समानता, समावेशिता), सुरक्षा, श्रम उद्योगी सहसम्बन्ध, उद्यमशील संस्कार, क्षेत्रगत सूचकांकहरूको स्थिति ले व्यापार प्रवर्द्धन सम्बद्ध वातावरण निर्धारण गर्दछ । उक्त प्रतिवेदनले उजागर गरेका विषयहरूमा प्रदेशस्तरमा सुधार गर्न सकिने विषयहरूमा प्रदेश सरकारहरूले पहलकदमी लिन जरुरी छ । यस्ता पहलकदमीले प्रदेशस्तरमा व्यवसाय गर्ने वातावरणमा सुधार आई वैदेशिक व्यापारको व्यवस्थापन गर्न सहज हुने देखिन्छ ।

कृषि अनुदान र प्रोत्साहन सम्बन्धी विषयहरू

आफ्ना विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन कृषि लगायतका क्षेत्रमा विश्व भरी नै संरक्षणात्मक उपायहरू अंगीकार गर्ने प्रचलन रहेको छ । नेपाली उत्पादनहरूलाई पनि संरक्षणात्मक उपायहरूका माध्यमबाट विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन जरुरी छ । यस विषयलाई प्रदेश सरकारहरूले उपयुक्त नीतिबाट संबोधन गर्न जरुरी छ ।

व्यापार सम्बद्धपूर्वाधारमा लगानी:

निर्यात प्रवर्द्धनमा व्यापार सम्बद्ध पूर्वाधार अति महत्वपूर्ण विषयका रूपमा रहेको छ । संस्थागत पूर्वाधारतर्फ भन्सार, गोदाम, गुणस्तर नियमन तथा नियन्त्रण निकायहरू, शैक्षिक तथा सीपमुलुक तालीम केन्द्रहरू, निजीक्षेत्रका सँघसंस्थाहरू (वस्तुगत, प्रतिनिधिमुलुक सँघसंस्थाहरू, निर्यातक सँघ, आयातक सँघ) पर्दछ भने भौतिक पूर्वाधारतर्फ सडक, विजुली, बन्दरगाह, भन्सार विन्दू, सूचना र प्रविधि, जलापूर्ति, विशेष आर्थिक क्षेत्र, निर्यात प्रवर्द्धन क्षेत्र र औद्योगिक क्षेत्र जस्ता संरचनाहरू पर्दछन् । यी दुवै क्षेत्रमा प्रदेश सरकारले आफ्ना तर्फबाट संबोधन गर्ने विषयमा संलग्न हुन जरुरी छ । विशेष गरी न्युन साधनश्रोत भएका भन्सारविन्दूहरू भएका प्रदेशका भन्सारविन्दूहरूलाई साधनश्रोतयुक्त बनाउने विषयलाई सँघ र प्रदेश सरकारले संयुक्त पहलबाट सम्बोधन गर्न जरुरी छ । यसका साथै जटिल भन्सार कार्यालयलाई सुख्खा बन्दरगाह बनाउन पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

लजिष्टिक सेवामा सुधार:

व्यापार प्रवर्द्धनको अर्को महत्वपूर्ण विषय भनेको उत्कृष्टस्तरको लजिष्टिक सेवा पनि हो । अवरोधविहीन यातायात, वेष्टन, बहुविधिक यातायात, समय व्यवस्थापन, भन्सार, लजिष्टिक सेवा, समय, वैदेशिक कार्गो सिपमेन्टको दक्षता र सहजता, लजिष्टिकजन्य संरचना र ट्रयाकिङ प्रणालीहरू पर्दछन् । लजिष्टिक सेवा जति चुस्त, दुरुस्त र गतिशील हुन्छ मुलुकको निर्यात व्यापार पनि त्यत्तिकै सहज र मूल्यमैत्री हुन्छ । यस विषयमा पनि सँघ र प्रदेशले संयुक्त पहल लिन जरुरी छ ।

व्यापार सम्बद्धअनुसन्धान:

सरकारका अंगहरू, प्राज्ञिक क्षेत्र र निजी क्षेत्रका मेधावीहरूयुक्त संयुक्त समुह बजार अनुसन्धान निर्यात प्रवर्द्धनको महत्वपूर्ण विषय हो । तथ्यांक, सूचना, ज्ञान, मेधा र बुद्धिमत्तामा आधारित निष्कर्षहरू निर्यात प्रवर्द्धनको मष्टिष्क हो जसले निर्यात प्रवर्द्धनका प्रयासका लागि ज्योतिको कार्य गर्दछ,, नीति निर्माताका लागि आँखा, निजीक्षेत्रका लागि हिड्ने बाटो तय गर्ने यो अनुसन्धान कार्य निर्यात प्रवर्द्धनको महत्वपूर्ण अंगका रूपमा रहेको छ । यस विषयमा पनि प्रदेशस्तरमा पनि गतिशील संयन्त्रको व्यवस्था हुन जरुरी छ ।

प्रदेशस्तरको व्यापार सम्बद्ध डाटाबेसको व्यवस्था:

प्रदेशस्तरमा हुने उत्पादन, वितरण र एक प्रदेशबाट अर्को प्रदेशमा हुने व्यापार र सम्बन्धित प्रदेशमा उत्पादन भई अन्य प्रदेशका भन्सार विन्दूहरूबाट वस्तुहरू भएर निर्यात हुने वस्तुहरूको अभिलेख राख्ने व्यवस्थाको लागि प्रदेशस्तरमा पनि एउटा संयन्त्र हुन जरुरी छ ताकि प्रदेशबाट निकासी हुने वस्तुहरूको यथार्थ चित्रण होस् र प्रदेशस्तरमा निकासी प्रवर्द्धनका भावी दिशा तय गर्न वस्तुगत आधार प्राप्त हुन सकोस् ।

भौगोलिक संकेत, पेटेण्ट राइट र ट्रेडमार्क सम्बन्धी विषयहरू:

नेपालका धेरै उत्पादनहरू विशिष्ट खालका छन् जसलाई भौगोलिक संकेत, पेटेण्ट राइट र ट्रेडमार्क जस्ता विषयबाट संबोधन हुन जरुरी छ । प्रदेश सरकारले यी विधिहरूबाट विशेष पहिचान दिन सक्ने वस्तु तथा

सेवाहरुको पहिचान गरी ती वस्तु तथा सेवाहरुलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मूलप्रवाहमा स्थापित गर्न पहलकदमी लिन आवश्यक देखिन्छ ।

गुणस्तर सम्बन्धी विषयहरु:

नेपाली वस्तुहरुलाई वाह्य बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्थाहरुले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका हुन्छन् । नेपाली उत्पादनहरुहरुलाई लक्षित बजारमा विद्यमान गुणस्तरका प्रावधानहरु अनुरूप गुणस्तरमैत्री बनाउन संस्थागत, कानुनी र जनशक्तिका पक्षमा सुधार, स्तरोन्नति आदि गर्न आवश्यक हुन जान्छ । यी विषयहरुलाई सम्बोधन गर्न प्रदेश सरकारले विशेष व्यवस्था गर्न जरुरी छ ।

निकासी प्रवर्द्धन र अन्तरप्रदेश व्यापारका व्यवधानहरु

सुदूरपश्चिम मा निकासी सम्भावना भएका वस्तुहरुमा कृषि सम्बन्धी वस्तुहरुको प्रधानता रहेको छ । यी वस्तुहरु लक्षित बजारमा निकासी गर्न गुणस्तरका प्रावधानहरु पुरा गरेको हुनुपर्ने देखिन्छ । यसै गरी गुणस्तर प्रमाणीकरणलाई लक्षित बजारमा मान्यताप्राप्त गरेको पनि हुनु पर्ने देखिन्छ । सम्बन्धित उद्योगहरुले उत्पादित वस्तुहरुको गुणस्तर प्रमाणीकरण पायक पर्ने स्थानमा हुन नसक्दा निकासीकर्ताहरुलाई समस्या परिरहेको छ । भारततर्फ कृषिजन्य वस्तु निकासी गर्न नेपाल भन्सारको पारीपट्टिका सीमावर्ती भारतीय भन्सार कार्यालयहरुमा क्वारेण्टाइन कार्यालयहरुको विषय निकासीकर्ताले लामो समयदेखि भोगिरहेको समस्या हो । निकासीजन्य उद्योगहरुमा गरिने व्यापार वित्त व्यवस्थापन पनि सहज हुन सकिरहेको छैन । निकासीकर्ता उद्यमीहरुले चर्को व्याजदरको सामाना गर्नु परिरहेको छ । निकासीजन्य उद्योगलाई चाहिने दक्ष जनशक्तिको कमी पनि टड्कारो देखिन्छ । प्रदेशमास्थित निकासीकर्ता उद्यमीहरुलाई बजारको ताजा सूचनाको प्रवाह पनि हुन सकिरहेको छैन । कृषकहरुलाई समयमै पर्याप्त मूल, उन्नत जातको बीउ, बाह्रमास सिंचाईको सुविधाको कमी, काष्ठउद्योगका लागि चाहिने काठको वृक्षारोपणका लागि चाहिने विरुवा वितरणमा आएको रोकवट जस्ता समस्याका कारण प्रदेशबाट सोंचे अनुसार निकासी प्रवर्द्धन र अन्तरप्रदेश व्यापार हुन सकिरहेको छैन ।

लागत न्युनीकरणमा प्रदेश सरकारले गर्नुपर्ने सहयोगहरु

(क) वाह्य मुलुकहरुमा कृषि उत्पादनहरुलाई प्रतिस्पर्धी बनाउन कृषकहरुलाई विभिन्न किसिम सहयोग, अनुदान, प्रोत्साहन र संरक्षणको व्यवस्था गरिएको हुन्छ । नेपालको कृषि उत्पादनको प्रतिस्पर्धी भारतीय कृषि उत्पादन सरह प्रतिस्पर्धी बनाउन प्रदेश सरकारले पनि आफ्ना कृषकहरुलाई कम्तीमा भारतीय कृषकहरुले पाए सरहरुका सुविधाहरु प्रदान गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

(ख) निकासीजन्य उद्योगहरुलाई सहूलियत दरमा व्याजको व्यवस्था गरिनु पनि आवश्यक छ

(ग) सामुहिक कृषि प्रणालीलाई प्रोत्साहन हुने नीति र कार्यक्रमहरु लागु गरिनुपर्दछ

(घ) निश्चित समयावधिका लागि निकासीजन्य उद्योगहरुलाई करहरुमा विशेष छुटको व्यवस्था गरिनुपर्दछ

(ङ) उद्योग स्थापनाका लागि चाहिने पूर्वाधारमा सरकारबाट पर्याप्त लगानी गरिनुपर्दछ ।

सिफारिस

यस अध्ययनमा पहिचान गरिएका सबै वस्तु तथा सेवाहरूको विकासका लागि विस्तृत परियोजना प्रस्ताव तयार गर्ने, सो को कार्यान्वयन गर्ने गराउने गरी विशेष टोलीहरू गठन गरी कार्य सम्पादन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

सन्दर्भ सामाग्रीहरू

Statistical Information on Nepalese Agriculture,, Ministry of Agriculture and Livestock, Kathmandu

Mineral Resources of Nepal, , Department of Mines and Geology, Kathmandu

Annual household survey, Central Bureau of Statistics, Kathmandu Nepal

Industrial Survey 2 Central Bureau of Statistics, Kathmandu Nepal

Regional (Provincial) National Accounts, , Central Bureau of Statistics, Kathmandu Nepal

Statistical Information on Nepalese Agriculture,

Ministry of Agriculture and Livestock, Kathmandu Mineral Resources of Nepal,

Department of Mines and Geology, Kathmandu Annual household survey,

Central Bureau of Statistics, Kathmandu Nepal

प्रदेश योजना आयोगबाट प्रकाशित वस्तुस्थिति विवरण

प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाको आधारपत्र

प्रदेशको नीति तथा कार्यत्रम

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना कार्यक्रम

वाणिज्य नीति २०७२

नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति २०८०

निर्यातमा अनुदान प्रदान गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९

Statistical Information on Nepalese Agriculture,, Ministry of Agriculture and Livestock, Kathmandu

राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड National Tea and Coffee Development Board, New Baneshwor, Kathmandu

विद्युत विकास विभाग Department of Electricity Development (DoED) सानोगौचरन, काठमाडौं

व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्रका प्रकाशन(Trade and Export Promotion Centre), पुल्चोक ललितपुर

नेपाल पर्यटन बोर्ड(Nepal Tourism Board), प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

Web site visited

<http://www.doed.gov.np>

<http://www.teacoffee.gov.np>

<http://www.moics.gov.np>

<http://www.Trademap.org>

<ttp://www.macmap.org>

<ttp://www.wikipedia.com>

<http://www.worldsrichestcountries>

www.Trademap.org www.macmap.org

http://www.worldsrichestcountries.com/top_mango_importers.html _

<http://www.forbesindia.com/article/work-in-progress/a-pilot-project-to-increase-ups-sugarcaneyields/36881/1>
<https://www.statista.com/statistics/740444/corn-yield-brazil/> <https://www.mapsofindia.com/top-ten/india-crops/potato.html>
www.moitfe.gandaki.gov.np
Www. Trademap.org
www.macmap.org
www.wikipedia.com
http://www.worldsrichestcountries.com/top_mango_importers.html)
<http://www.forbesindia.com/article/work-in-progress/a-pilot-project-to-increase-ups-sugarcaneyields/36881/1>
<https://www.statista.com/statistics/740444/corn-yield-brazil/>
<https://www.mapsofindia.com/top-ten/india-crops/potato.html>
www.faostat.com
www.cbs.gov.np
www.trademap.org
www.macmap.org
www.wikipedia.com
www.cbs.gov.np

अनुसूची १ कृषिजन्य उत्पादनको समग्र वस्तुस्थिति

१. प्रधानबाली

Cereal crops			Area in Hectare, Production in Metric Tonnes			
Cereal crop	2076/77		2077/78		2078/79	
	Area	Production	Area	Production	Area	Production
Paddy	1,458,915	5,550,878	1,473,474	5,621,710	1,477,378	5,130,625
Maize	957,650	2,835,674	979,776	2,997,733	985,565	3,106,397
Wheat	707,505	2,185,289	711,067	2,127,276	716,978	2,144,568
Millet	262,547	320,953	265,401	326,443	267,071	339,462
Buckwheat	10,369	11,724	13,875	15,917	16,123	19,290
Barley	24,404	31,147	21,862	29,433	23,134	32,156
Total	3,421,389	10,935,664	3,465,455	11,118,512	3,486,249	10,772,498

Cereal crops			Area in Hectare, Production in Metric Tonnes						
YEAR	PADDY			MAIZE			MILLET		
	AREA	PROD.	YIELD	AREA	PROD.	YIELD	AREA	PROD.	YIELD
2012/13	1,420,570	4,504,503	3.17	849,635	1,999,010	2.35	274,350	305,588	1.11
2013/14	1,486,951	5,047,047	3.39	928,761	2,283,222	2.46	271,183	304,105	1.12
2014/15	1,425,346	4,788,612	3.36	882,395	2,145,291	2.43	268,050	308,488	1.15
2015/16	1,362,908	4,299,079	3.15	891,583	2,231,517	2.50	266,799	302,397	1.13
2016/17	1,552,469	5,230,327	3.37	900,288	2,300,121	2.55	263,596	306,704	1.16
2017/18	1,469,545	5,151,925	3.51	954,158	2,555,847	2.68	263,497	313,987	1.19
2018/19	1,491,744	5,610,011	3.76	956,447	2,713,635	2.84	263,261	314,225	1.19
2019/20	1,458,915	5,550,878	3.80	957,650	2,835,674	2.96	262,547	320,953	1.22
2020/21	1,473,474	5,621,710	3.82	979,776	2,997,733	3.06	265,401	326,443	1.23
2021/22	1,477,378	5,130,625	3.47	985,565	3,106,397	3.15	267,071	339,462	1.27
YEAR	BUCKWHEAT			WHEAT			BARLEY		
	AREA	PROD.	YIELD	AREA	PROD.	YIELD	AREA	PROD.	YIELD
2012/13	10,681	10,056	0.94	759,843	1,882,220	2.48	28,989	36,973	1.28
2013/14	10,510	10,335	0.98	754,474	1,883,147	2.50	28,173	34,824	1.24
2014/15	10,819	10,870	1.01	762,373	1,975,625	2.59	28,053	37,354	1.33
2015/16	10,842	11,641	1.07	745,823	1,736,849	2.33	28,361	32,801	1.16
2016/17	11,090	12,039	1.09	735,850	1,879,191	2.55	27,370	30,510	1.11
2017/18	10,296	11,472	1.11	706,843	1,949,001	2.76	24,648	30,510	1.24
2018/19	10,311	11,464	1.11	703,992	2,005,665	2.85	24,409	30,550	1.25
2019/20	10,369	11,724	1.13	707,505	2,185,289	3.09	24,404	31,147	1.28
2020/21	13,875	15,917	1.15	711,067	2,127,276	2.99	21,862	29,433	1.35
2021/22	16,123	19,290	1.20	716,978	2,144,568	2.99	23,134	32,156	1.39

२. फलफुल

Major Fruit Types for the Last Ten Years					
Types	Year	Total Area (Ha.)	Productive Area (Ha.)	Production (Mt.)	Yield (Mt./Ha.)
Citrus	2012/13	36,975	23,645	216,188	9.14
	2013/14	38,988	25,497	224,357	8.80
	2014/15	39,035	25,261	222,789	8.82
	2015/16	40,554	24,854	218,447	8.79
	2016/17	46,328	26,759	239,773	8.96
	2017/18	44,424	25,964	245,176	9.44
	2018/19	46,392	28,411	272,620	9.60
	2019/20	46,715	27,339	274,140	10.03
	2020/21	50,235	32,188	311,188	9.67
Winter	2021/ 22	49,306	32,317	306,149	9.47
	2012/13	24,691	15,577	122,407	7.86
	2013/14	25,182	16,318	113,657	6.97

	2014/15	27,125	16,849	128,155	7.61
	2015/16	27,819	17,125	126,790	7.40
	2016/17	27,918	13,937	93,592	6.72
	2017/18	28,376	15,031	108,315	7.20
	2018/19	29,410	15,877	115,443	7.27
	2019/20	31,940	16,318	116,802	7.16
	2020/21	33,547	17,351	128,214	7.39
	2021/22	33,573	17,979	132,031	7.34
Summer	2011/12	75,315	61,057	658,207	10.78
	2012/13	76,093	62,258	600,135	9.64
	2013/14	84,038	68,270	627,030	9.18
	2014/15	84,227	68,691	641,759	9.34
	2015/16	88,826	68,608	631,224	9.20
	2016/17	88,414	69,806	684,942	9.81
	2017/18	87,594	70,749	733,439	10.37
	2018/19	88,802	75,740	790,289	10.43
	2019/20	92,664	75,368	858,822	11.40
	2020/21	93,787	79,194	916,816	11.58
	2021 /22	99,770	79,237	978,570	12.35
Total	2012/13	137,758	101,480	938,731	9.25
	2013/14	148,208	110,086	965,044	8.77
	2014/15	150,387	110,802	992,703	8.96
	2015/16	157,199	110,586	976,461	8.83
	2016/17	162,660	110,501	1,018,308	9.22
	2017/18	160,394	111,744	1,086,931	9.73
	2018/19	164,603	120,028	1,178,352	9.82
	2019/20	171,318	119,025	1,249,764	10.50
	2020/21	177,568	128,733	1,356,218	10.54
	2021/22	182,648	129,532	1,416,750	10.94

३. नगदेवाली

Cash Crops			Area in Hectare, Production in Metric Tonnes			
Crops	2076/77 (2019/20)		2077/78 (2020/21)		2078/79 (2021/22)	
	Area	Production	Area	Production	Area	Production
Oilseeds	258,141	278,325	259,101	287,038	260,645	287,344
Potato	188,098	3,131,830	198,788	3,325,231	198,256	3,410,829
Sugarcane	68,565	3,400,176	64,354	3,183,943	62,567	3,159,634
Jute	7,555	10,165	7,415	10,451	7,195	10,217
Cotton	135	140	142	147	155	172

४. दलहन

Pulses			Area in Hectare, Production in Metric Tonnes			
Crops	2076/77 (2019/20)		2077/78 (2020/21)		2078/79 (2021/22)	
	Area	Production	Area	Production	Area	Production
Lentil	212,876	262,835	202,416	246,092	198,454	252,283
Chickpea	9,982	11,285	9,840	11,065	10,793	12,196
Pigeon Pea	16,895	17,063	16,591	16,649	15,512	15,977
Black Gram	23,056	20,440	24,500	21,633	28,383	26,114
Grass Gram	7,997	9,504	10,456	11,965	10,407	12,072
Horse Gram	6,326	6,865	13,311	15,453	12,248	14,330
Soyabean	26,775	34,544	25,758	32,178	24,921	35,138
Others	36,784	41,672	32,262	39,320	33,832	40,260
Total	340,692	404,210	335,143	394,355	334,550	408,371

५. अन्य वालीहरु

Other Crops		Area in Hectare and production in Metric Tonnes				
Crops	2076/77		2077/78		2078/79	
	Area	Production	Area	Production	Area	Production
Fruits	119,025	1,249,764	128,733	1,356,218	129,532	1,416,750
Vegetables	281,132	3,962,383	284,121	3,993,167	289,839	4,153,157
Large Cardamom	16,565	9,545	15,668	8,289	15,975	8,714
Ginger	23,500	298,945	21,912	279,206	22,441	287,813
Garlic	10,185	73,859		72,490	9,943	74,763
Turmeric	9,795	99,907	10,340	105,719	10,847	111,074
Dry Chili	10,276	68,025	12,525	87,731	12,870	83,898
Honey(No. of Hives)	248,037	3,997	249,680	4,062	248,995	5,168
Fish		97,271		104,623		108,385
Mushroom fresh		12,607		13,241		14,300

६. पशुपंक्षी

Livestock Population (in Number)

CATEGORY	2077/78	2077/78	2078/79
CATTLE	7,458,885	7,466,841	7,413,197
BUFFALOES	5,257,591	5,159,931	5,132,931
SHEEP	806,079	793,725	771,205
GOAT	12,811,953	13,442,614	13,990,703
PIGS	1,519,593	1,588,838	1,504,624
FOWL	82,598,879	73,418,077	66,803,117
DUCK	427,226	432,226	605,944
MILKING COWS	1,166,156	1,209,041	1,223,061
MILKING BUFFALOES	1,635,492	1,630,642	1,666,827
LAYING HEN	12,927,842	11,374,011	10,131,642
LAYING DUCK	191,701	220,532	302,473

७. पशुपंक्षीका उत्पादनहरु

Livestock Production

PRODUCTS	2076/77	2077/78	2078/79
MILK PRODUCTION (Mt.)	2,301,000	2,479,899	2,566,614
- COW MILK	920,400	1,060,487	1,101,812
- BUFF. MILK	1,380,600	1,419,412	1,464,802
MEAT (NET) PRODUCTION (Mt.)	552,156	520,742	512,788
- BUFF	189,517	188,172	194,090
- MUTTON (Sheep)	2,735	2,964	2,880
- CHEVON	75,023	70,755	74,241
- PORK	29,493	31,450	36,059
- CHICKEN	255,001	226,959	204,923
- DUCK	387	442	596
EGG PRODUCTION ('000 Number)	1,620,000	1,493,550	1,330,602
- HEN EGG	1,604,526	1,475,620	1,306,380
- DUCK EGG	15,474	17,930	24,223
WOOL PRODUCTION(Kg.)	592,687	584,000	567,412

द. नगदेवालीको जिल्लागत उत्पादन अवस्था

जुट, कपास

Jute: Area and Production by Districts, Fiscal Year 2078/79			
DISTRICT	AREA (Ha)	PROD(Mt.)	YIELD (Mt./Ha)
Ilam	10	12	1.20
Jhapa	533	650	1.22
Morang	5,007	7,252	1.45
Sunsari	1,317	1,947	1.48
Siraha	117	135	1.15
Saptari	211	221	1.05
Nepal	7,195	10,217	1.42
Cotton: Area and Production by Districts, Fiscal Year 2078/79			
DISTRICT	AREA (Ha)	PROD(Mt.)	YIELD (Mt./Ha)
Dang	137	149	1.09
Banke	8	9	1.13
Bardiya	2	2	1.00
Mugu	8	12	1.50
NEPAL	155	172	1.11

कफी

Coffee: Area, Production and Yield by Districts, Fiscal Year 2078/79 (2021/22)					
S.N	Districts	Small Farmers (No.)	Plantation (Ha)	Production (MT)	Yield(Kg/Ha)
1	Arghakhanchi	1,705	130	16	123.08
2	Baglung	865	57	1	17.54
3	Bhojpur	188	19	0.8	42.11
4	Chitwan	30	7	1.5	214.29
5	Dailekh	30	3	0.3	100.00
6	Dhading	305	106	10.8	101.89
7	Dhankuta	535	296	13	43.92
8	Dolakha	150	38	2.5	65.79
9	Doti	10	2	0	-
10	Eastern Rukum	12	2	0.2	100.00
11	Gorkha	935	92	11.5	125.00
12	Gulmi	1,965	256	31	121.09
13	Ilam	2,017	252	19.4	76.98
14	Jajarkot	75	7	1	142.86
15	Kailali	5	2	0	-
16	Kaski	4,305	169	21	124.26
17	Kavrepalanchok	3,150	282	36.5	129.43
18	Khotang	255	34	1.4	41.18
19	Lalitpur	1,125	114	15.5	135.96
20	Lamjung	1,327	109	8.8	80.73
21	Makawanpur	395	28	3	107.14
22	Morang	67	12	1.6	133.33
23	Myagdi	154	23	0.5	21.74
24	Nawalpur	108	15	0.6	40.00
25	Nuwakot	1,142	215	38	176.74
26	Okhaldhunga	23	5	0.4	80.00
27	Palpa	2,325	124	17.3	139.52
28	Panchthar	130	90	7.2	80.00
29	Parbat	1,840	127	12.5	98.43

Coffee: Area, Production and Yield by Districts, Fiscal Year 2078/79 (2021/22)					
S.N	Districts	Small Farmers (No.)	Plantation (Ha)	Production (MT)	Yield(Kg/Ha)
30	Pyuthan	175	37	4.5	121.62
31	Ramechhap	67	9	0.2	22.22
32	Rasuwa	85	51	5	98.04
33	Rolpa	20	2	0.1	50.00
34	Salyan	30	4	0.2	50.00
35	Sankhuwasabha	100	31	4	129.03
36	Sindhuli	116	13	0.4	30.77
37	Sindhupalchok	1,916	92	28	304.35
38	Solukhumbu	34	13	3.2	246.15
39	Surkhet	55	9	0.2	22.22
40	Syangja	2,785	325	20	61.54
41	Tanahun	576	41	6.2	151.22
42	TapleJung	73	51	6.8	133.33
43	Terhathum	92	37	1.6	43.24
44	Udayapur	92	15	1.2	80.00
	Total	31,389	3,346	354.9	4,206.75

चिया

Tea by Districts and by Types , Fiscal Year 2078/79

District	CTC Production (Kg)	Orthodox Production (Kg)	Green Tea Production (Kg)	Other Production (Kg)	Total Production Area (ha)	Production Total (Kg)
Ilam	-	5,476,270	662,859	142,880	7,236	6,282,010
Panchthar	-	38,550	17,090	3,097	675	58,737
Dhankuta	-	31,517	11,433	5,000	383	47,950
Kaski	-	7,000	100	-	74	7,100
Lamjung	-	600	20	-	36	620
Terhathum	-	6,500	13,480	320	355	20,300
TapleJung	-	150	460	-	133	610
Bhojpur	-	2,500	3,000	-	111	5,500
Baglung	-	120	25	-	15	145
Sankhuwasabha	-	312	1,600	-	80	1,912
Nuwakot	-	8,800	14,750	1,250	123	24,800
Solukhumbu	-	696	40	40	12	776
Morang	-	1,110	3,450	1,423	32	5,983
Sindhupalchok	-	6,250	2,500	800	85	9,550
Udayapur	-	91	254	-	318	345
Okhaldhunga	-	-	-	-	12	-
Khotang	-	-	-	-	30	-
Chitwan	-	-	-	-	1	-
Myagdi	-	-	-	-	2	-
Sindhuli	-	-	-	-	41	-
Parbat	-	-	-	-	1	-
Kavrepalanchok	-	-	-	-	5	-
Gorkha	-	-	-	-	2	-
Dolakha	-	80	-	-	21	80
Lalitpur	-	-	1,350	1,070	32	2,420
Ramechhap	-	650	400	80	64	1,130
Pyuthan	-	15	-	-	4	15
Arghakhanchi	-	10	-	-	4	10
Kalikot	-	-	-	-	10	-
Jhapa	18,902,800	1,006,650	-	-	10,340	19,909,500
Total Nepal	18,902,800	6,587,871	732,811	155,960	20,237	26,379,493

मौरीपालन

Bee Keeping and Honey Production Status

Year	Bee Hives (No.)	Production (Mt.)
2010/11	140,850	1,365
2011/12	156,000	1,500
2012/13	169,000	1,625
2013/14	170,000	1,650
2014/15	225,000	3,000
2015/16	232,000	3,500
2016/17	240,000	3,950
2017/18	242,000	3,980
2018/19	242,500	3,990
2019/20	248,037	3,997
2020/ 21	249,680	4,062
2021/ 22	248,995	5,168

अनुसूची २ प्रादेशिक तथ्याँक

प्रधानबाली उत्पादन

Production of Major Cereal Crops by Province, Fiscal Year 2078/79						Quantity in Metric Tonnes	
Province	Paddy	Maize	Wheat	Millet	Barley	Buckwheat	Total
Koshi	1,263,714	920,447	147,331	98,400	1,904	5,458	2,437,254
Madhesh	1,389,205	190,816	628,909	1,669	170	-	2,210,989
Bagmati	506,789	696,409	173,472	67,628	2,564	4,893	1,450,742
Gandaki	406,336	454,265	99,038	110,151	1,702	3,123	1,074,614
Lumbini	999,522	458,376	533,072	13,711	3,676	1,749	2,010,107
Karnali	125,146	250,151	187,355	24,677	11,827	3,355	602,510
Sudurpashchim	439,913	135,933	375,390	23,226	10,314	712	985,487
Nepal	5,130,625	3,106,397	2,144,568	339,462	32,156	19,290	10,772,498

धान उत्पादन

Districts	Area (ha)	Production (mt)	Yield (Mt/ha)
Taplejung	6,772	20,451	3.02
Sankhuwashava	11,998	33,401	2.78
Solukhumbu	1,276	3,485	2.73
Panchthar	7,852	22,769	2.90
Illam	11,999	41,750	3.48
Terhathum	7,782	21,676	2.79
Dhankuta	6,362	24,626	3.87
Bhojpur	14,570	37,303	2.56
Khotang	12,267	32,017	2.61
Okhaldhunga	4,021	10,008	2.49
Udayapur	14,233	55,170	3.88
Jhapa	92,915	406,738	4.38
Morang	87,746	354,000	4.03
Sunsari	53,392	200,320	3.75
Koshi Province Total	333,185	1,263,714	3.79
Saptari	50,864	172,195	3.39
Siraha	48,885	164,931	3.37
Dhanusha	55,806	179,000	3.21
Mahottari	39,436	148,086	3.76
Sarlahi	45,964	159,263	3.46
Rautahat	40,529	129,765	3.20
Bara	55,198	214,553	3.89
Parsa	45,216	221,411	4.90
Madesh Province Total	381,898	1,389,205	3.64
Dolakha	2,872	7,094	2.47
Sindhupalchok	11,862	38,878	3.28
Rasuwa	1,245	3,525	2.83
Ramechhap	8,709	19,207	2.21
Sindhuli	14,161	54,526	3.85
Kavre	10,861	38,004	3.50
Bhaktapur	3,939	20,169	5.12
Lalitpur	4,169	18,552	4.45
Kathmandu	5,955	26,499	4.45
Nuwakot	17,868	75,235	4.21
Dhading	13,632	55,038	4.04

Districts	Area (ha)	Production (mt)	Yield (Mt/ha)
Makwanpur	12,067	45,520	3.77
Chitwan	27,403	104,544	3.82
Bagmati Province Total	134,743	506,789	3.77
Manang	-	-	-
Mustang	-	-	-
Gorkha	12,586	48,250	3.83
Lamjung	14,598	46,481	3.18
Tanahu	11,007	43,962	3.99
Kaski	20,055	59,531	2.97
Parbat	8,384	33,158	3.95
Syangja	16,305	62,103	3.81
Myagdi	3,884	13,357	3.44
Baglung	5,893	20,307	3.45
Nawalparasi east	19,516	79,187	4.06
Gandaki Province Total	112,227	406,336	3.62
Palpa	7,775	29,621	3.81
Gulmi	8,190	24,924	3.04
Arghakhanchi	7,164	21,942	3.06
Nawalparasi west	19,639	72,472	3.69
Rupandehi	63,873	249,151	3.90
Kapilbastu	66,261	211,484	3.19
Dang	35,114	129,903	3.70
Banke	33,896	78,316	2.31
Bardiya	49,557	146,971	2.97
Rukum east	1,720	4,523	2.63
Pyuthan	6,029	18,597	3.08
Rolpa	4,407	11,617	2.64
Lumbini Province Total	303,626	999,522	3.29
Dolpa	198	348	1.76
Mugu	903	998	1.10
Humla	567	852	1.50
Jumla	2,821	4,324	1.53
Kalikot	2,454	5,464	2.23
Rukum west	1,755	4,598	2.62
Salyan	6,758	24,238	3.59
Jajarkot	2,651	9,296	3.51
Dailekh	7,987	24,125	3.02
Surkhet	12,818	50,903	3.97
Karnali Province Total	38,912	125,146	3.22
Bajura	4,150	10,832	2.61
Bajhang	6,367	16,553	2.60
Darchula	3,494	9,433	2.70
Achham	15,003	31,887	2.13
Doti	9,633	22,406	2.33
Baitadi	7,219	16,676	2.31
Dadeldhura	5,799	17,803	3.07
Kailali	72,377	181,859	2.51
Kanchanpur	48,745	132,465	2.72
Sudurpaschim Province Total	172,786	439,913	2.56
Nepal Total	1,477,378	5,130,625	3.47

मकै र गहुँ उत्पादन

Maize and Wheat by Districts, Fiscal Year 2078/79 (2021/22)						
Area in Hectare (Ha), Production in Metric Tonnes (Mt), Yield in Mt/Ha						
Province	Maize			Wheat		
	Area	Production	Yield	Area	Production	Yield
Taplejung	11,198	38,312	3.42	1,537	2,875	1.87
Sankhuwashava	12,458	33,146	2.66	715	1,650	2.31
Solukhumbu	13,770	39,048	2.84	2,665	5,306	1.99
Panchthar	18,683	42,971	2.30	3,902	6,476	1.66
Illam	33,915	131,700	3.88	4,580	11,679	2.55
Terhathum	12,897	38,756	3.01	2,399	4,796	2.00
Dhankuta	13,467	45,114	3.35	1,302	2,733	2.10
Bhojpur	36,898	97,555	2.64	414	745	1.80
Khotang	35,845	98,079	2.74	3,530	6,531	1.85
Okhaldhunga	12,400	39,680	3.20	2,145	3,330	1.55
Udayapur	17,836	55,239	3.10	5,130	12,825	2.50
Jhapa	41,059	162,613	3.96	5,000	13,505	2.70
Morang	18,552	68,801	3.71	11,755	33,687	2.87
Sunsari	9,034	29,432	3.26	12,127	41,195	3.40
Koshi Province Total	288,012	920,447	3.20	57,201	147,331	2.58
Saptari	6,589	23,211	3.52	15,017	54,351	3.62
Siraha	3,755	14,007	3.73	11,794	41,468	3.52
Dhanusha	3,476	11,343	3.26	37,788	126,387	3.34
Mahottari	9,754	29,783	3.05	29,379	95,874	3.26
Sarlahi	10,205	35,831	3.51	22,984	77,128	3.36
Rautahat	3,513	12,821	3.65	15,991	52,888	3.31
Bara	11,940	46,653	3.91	27,103	94,650	3.49
Parsa	4,189	17,166	4.10	23,008	86,163	3.74
Madesh Province Total	53,422	190,816	3.57	183,064	628,909	3.44
Dolakha	6,171	22,155	3.59	4,246	7,515	1.77
Sindhupalchok	26,190	75,713	2.89	6,904	8,723	1.26
Rasuwa	2,524	6,310	2.50	761	1,232	1.62
Ramechap	22,367	68,286	3.05	3,674	8,560	2.33
Sindhuli	27,556	85,601	3.11	6,354	14,890	2.34
Kavre	26,010	88,550	3.40	8,860	28,700	3.24
Bhaktapur	1,900	7,750	4.08	3,150	12,409	3.94
Lalitpur	8,573	33,656	3.93	3,485	11,858	3.40
Kathmandu	6,897	29,748	4.31	3,200	11,174	3.49
Nuwakot	16,206	49,408	3.05	4,495	16,044	3.57
Dhading	19,776	45,785	2.32	4,748	15,496	3.26
Makwanpur	24,113	78,209	3.24	4,128	13,622	3.30
Chitwan	28,055	105,239	3.75	5,151	23,248	4.51
Bagmati Province Total	216,338	696,409	3.22	59,156	173,472	2.93
Manang	177	351	1.98	213	500	2.35
Mustang	67	99	1.48	84	142	1.69
Gorkha	18,935	46,400	2.45	3,910	9,235	2.36
Lamjung	19,255	48,166	2.50	368	962	2.61
Tanahu	22,316	74,574	3.34	1,643	4,119	2.51
Kaski	13,583	39,229	2.97	6,820	17,201	2.52
Parbat	13,700	35,500	2.59	2,600	6,350	2.44
Syangja	28,945	97,930	3.38	5,560	16,008	2.88
Myagdi	9,435	32,200	3.41	2,530	6,272	2.48
Baglung	18,850	64,260	3.41	6,900	17,319	2.51
Nawalparasi east	5,101	15,556	3.05	7,605	20,930	2.75
Gandaki Province Total	150,364	454,265	3.02	38,233	99,038	2.59
Palpa	21,643	55,779	2.58	5,786	13,572	2.35
Gulmi	22,445	68,269	3.04	6,517	19,386	2.97
Arghakhanchi	16,955	54,975	3.24	7,340	19,955	2.72

Maize and Wheat by Districts, Fiscal Year 2078/79 (2021/22)						
Area in Hectare (Ha), Production in Metric Tonnes (Mt), Yield in Mt/Ha						
Province	Maize			Wheat		
	Area	Production	Yield	Area	Production	Yield
Nawalparasi west	4,466	15,419	3.45	7,638	22,303	2.92
Rupandehi	2,751	10,752	3.91	26,118	103,167	3.95
Kapilbastu	1,334	4,451	3.34	26,292	98,184	3.73
Dang	24,900	77,847	3.13	12,690	39,694	3.13
Banke	19,545	62,192	3.18	23,500	79,000	3.36
Bardiya	5,350	20,008	3.74	23,500	79,500	3.38
Rukum east	5,037	14,559	2.89	3,273	8,952	2.74
Pyuthan	12,158	35,626	2.93	8,690	24,959	2.87
Rolpa	12,335	38,500	3.12	8,596	24,400	2.84
Lumbini Province Total	148,920	458,376	3.08	159,940	533,072	3.33
Dolpa	2,204	2,798	1.27	2,805	4,010	1.43
Mugu	1,120	2,350	2.10	1,795	1,870	1.04
Humla	219	252	1.15	1,172	1,526	1.30
Jumla	4,200	6,720	1.60	2,355	5,290	2.25
Kalikot	3,036	8,535	2.81	5,508	8,567	1.56
Rukum west	8,350	31,954	3.83	9,385	22,247	2.37
Salyan	19,335	60,256	3.12	13,217	41,610	3.15
Jajarkot	10,500	34,650	3.30	10,432	26,080	2.50
Dailekh	18,680	55,880	2.99	13,710	33,801	2.47
Surkhet	13,252	46,756	3.53	12,191	42,354	3.47
Karnali Province Total	80,896	250,151	3.09	72,570	187,355	2.58
Bajura	3,293	4,850	1.47	10,450	15,675	1.50
Bajhang	4,050	6,599	1.63	10,927	21,944	2.01
Darchula	5,530	15,401	2.78	5,962	9,658	1.62
Achham	6,688	20,714	3.10	14,730	24,676	1.68
Doti	3,998	12,038	3.01	14,302	28,162	1.97
Baitadi	10,864	32,078	2.95	15,400	24,122	1.57
Dadeldhura	3,810	11,430	3.00	8,744	23,905	2.73
Kailali	6,130	21,289	3.47	34,944	125,252	3.58
Kanchanpur	3,250	11,534	3.55	31,355	101,995	3.25
Sudurpaschim Province Total	47,613	135,933	2.85	146,814	375,390	2.56
Nepal	985,565	3,106,397	3.15	716,978	2,144,568	2.99

कोदो, फापर र जौ उत्पादन

Millet-Barley-Buckwheat by Districts, Fiscal Year 2078/79 (2021/22)
Area in Hectare(Ha), Production in Metric Tonnes(Mt), Yield in Mt/Ha

Province	Millet			Buckwheat			Barley		
	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield
Taplejung	2,987	4,242	1.42	131	174	1.32	269	405	1.51
Sankhuwashava	6,664	8,664	1.30	18	23	1.26	12	16	1.34
Solukhumbu	2,105	2,830	1.34	339	358	1.05	162	193	1.19
Panchthar	3,738	6,217	1.66	57	61	1.07	299	431	1.44
Illam	1,600	2,525	1.58	25	41	1.64	49	59	1.20
Terhathum	2,505	2,956	1.18	27	27	1.00	64	85	1.33
Dhankuta	7,230	8,759	1.21	5	8	1.79	-	-	-
Bhojpur	5,284	6,657	1.26	36	39	1.08	10	15	1.50
Khotang	22,315	31,308	1.40	622	734	1.18	341	522	1.53
Okhaldhunga	8,251	15,378	1.86	105	111	1.06	75	107	1.43
Udayapur	2,768	5,147	1.86	21	23	1.07	29	43	1.48

Province	Millet			Buckwheat			Barley		
	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield
Jhapa	1,000	1,300	1.30	1,850	3,224	1.74	4	7	1.75
Morang	1,531	1,833	1.20	245	255	1.04	-	-	-
Sunsari	505	585	1.16	299	380	1.27	14	22	1.57
Koshi Total	68,483	98,400	1.44	3,780	5,458	1.44	1,327	1,904	1.43
Saptari	183	231	1.26	-	-	-	-	-	-
Siraha	440	458	1.04	-	-	-	-	-	-
Dhanusha	176	180	1.02	-	-	-	1	2	1.50
Mahottari	-	-	-	-	-	-	8	9	1.18
Sarlahi	709	638	0.90	-	-	-	260	290	1.12
Rautahat	71	74	1.04	-	-	-	3	5	1.57
Bara	76	88	1.16	-	-	-	38	41	1.08
Parsa	-	-	-	-	-	-	29	42	1.46
Madesh Total	1,656	1,669	1.01	-	-	-	141	170	1.20
Dolakha	3,659	4,854	1.33	1,057	1,160	1.10	136	165	1.21
Sindhupalchok	17,350	18,500	1.07	226	206	0.91	172	205	1.19
Rasuwa	898	1,032	1.15	21	19	0.90	243	335	1.38
Ramechhap	4,989	5,690	1.14	20	20	0.96	63	85	1.35
Sindhuli	11,700	11,089	0.95	644	651	1.01	41	65	1.59
Kavre	3,505	4,530	1.29	548	597	1.09	378	658	1.74
Bhaktapur	110	117	1.06	4	5	1.03	17	29	1.71
Lalitpur	600	804	1.34	57	58	1.03	38	55	1.45
Kathmandu	770	1,300	1.69	7	7	0.98	2	4	1.51
Nuwakot	5,110	7,234	1.42	219	231	1.05	155	198	1.28
Dhading	6,940	7,445	1.07	114	119	1.04	301	385	1.28
Makwanpur	2,650	3,340	1.26	394	427	1.08	265	352	1.33
Chitwan	1,478	1,693	1.15	1,300	1,393	1.07	15	28	1.87
Bagmati Total	59,759	67,628	1.18	4,610	4,893	1.18	1,826	2,564	1.18
Manang	-	-	-	361	610	1.88	111	175	1.58
Mustang	-	-	-	568	805	1.42	255	495	1.94
Gorkha	12,180	14,820	1.22	332	472	1.42	110	141	1.28
Lamjung	7,793	9,473	1.22	19	18	0.95	16	28	1.75
Tanahu	6,729	7,700	1.14	217	219	1.01	5	6	1.13
Kaski	13,604	21,060	1.55	15	17	1.19	8	8	1.00
Parbat	8,592	9,560	1.11	193	254	1.32	80	105	1.31
Syangja	16,501	20,346	1.23	273	294	1.08	6	6	1.00
Myagdi	2,958	3,652	1.23	178	197	1.11	275	395	1.44
Baglung	18,456	23,247	1.26	98	140	1.43	90	120	1.33
Nawalparasi east	259	292	1.13	99	98	0.99	205	223	1.09
Gandaki Total	87,072	110,151	1.27	2,352	3,123	1.33	1,161	1,702	1.47
Palpa	2,684	3,762	1.40	438	403	0.92	24.0	24.2	1.01
Gulmi	2,927	3,817	1.30	275	513	1.87	426	353	0.83

Province	Millet			Buckwheat			Barley		
	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield
Arghakhanchi	511	577	1.13	350	450	1.28	375	388	1.03
Nawalparasi west	228	238	1.04	6	7	1.28	5	6	1.23
Rupandehi	46	53	1.14	-	-	-	74	145	1.96
Kapilbastu	-	-	-	18	17		177	330	1.87
Dang	14	15	1.06	57	63	1.11	23	28	1.23
Banke	-	-	-	-	-	-	8	11	1.37
Bardiya	-	-	-	-	-	-	8	12	1.50
Rukum east	641	833	1.30	163	187	1.15	962	967	1.01
Pyuthan	2,205	2,918	1.32	11	14	1.27	736	787	1.07
Rolpa	1,126	1,498	1.33	102	95	0.93	620	625	1.01
Lumbini Total	10,383	13,711	1.32	1,419	1,749	1.23	3,437	3,676	1.07
Dolpa	280	310	1.11	986	858	0.87	334	345	1.03
Mugu	4,264	4,996	1.17	677	637	0.94	994	1,205	1.21
Humla	1,308	1,607	1.23	911	960	1.05	642	811	1.26
Jumla	3,737	5,191	1.39	243	285	1.17	3,003	4,615	1.54
Kalikot	1,241	1,662	1.34	139	159	1.15	647	772	1.19
Rukum west	466	633	1.36	165	206	1.25	480	702	1.46
Salyan	1,231	1,314	1.07	74	89	1.19	749	1,275	1.70
Jajarkot	1,833	2,387	1.30	35	44	1.25	595	784	1.32
Dailekh	2,760	3,080	1.12	32	32	1.01	185	212	1.15
Surkhet	2,995	3,497	1.17	56	85	1.52	630	1,105	1.75
Karnali Total	20,115	24,677	1.23	3,318	3,355	1.01	8,259	11,827	1.43
Bajura	5,870	5,907	1.01	255	267	1.05	1,470	1,970	1.34
Bajhang	2,761	3,525	1.28	105	143	1.36	2,354	4,102	1.74
Darchula	1,263	1,589	1.26	109	113	1.04	1,087	1,598	1.47
Achham	3,857	4,912	1.27	83	76	0.92	412	455	1.10
Doti	4,570	5,833	1.28	14	14	0.96	240	321	1.34
Baitadi	354	408	1.15	17	20	1.18	671	812	1.21
Dadeldhura	572	647	1.13	34	45	1.32	205	355	1.73
Kailali	356	404	1.13	27	34	1.26	410	469	1.14
Kanchanpur	-	-	-	-	-	-	133	232	1.74
SudurpaschiTotal	19,603	23,226	1.18	644	712	1.10	6,982	10,314	1.48
Nepal	267,071	339,462	1.27	16,123	19,290	1.20	23,134	32,156	1.39

नगदेवाली

Major Cash Crops by Provinces, Fiscal year 2078/79									
Area in Hectare(Ha), Production in Metric Tonnes(Mt), and Yield in Mt/Ha									
Province	Oilseed			Sugarcane			Potato		
	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield
Koshi	46,704	53,850	1.15	5,569	322,156	57.85	58,813	1,010,202	17.18
Madhesh	65,149	70,244	1.08	42,696	2,093,884	49.04	27,648	446,390	16.15
Bagmati	29,384	32,014	1.09	55	2,335	46.00	35,159	701,188	19.94
Gandaki	9,666	10,012	1.04	272	12,251	45.01	20,263	340,633	16.81
Lumbini	65,327	71,852	1.10	7,633	371,150	48.62	25,900	412,164	15.91
Karnali	14,343	15,929	1.11	5	34	6.80	13,919	237,598	17.07
Sudurpas hchim	30,073	33,443	1.11	6,337	357,824	56.47	16,554	262,655	15.87
Nepal	260,645	287,344	1.10	62,567	3,159,634	50.50	198,256	3,410,829	17.20

Cash Crops by Districts, Fiscal Year 2078/79
Area in Hectare(Ha), Production in Metric Tonnes(Mt), and Yield in Mt/Ha

District	Oilseed			Sugarcane			Potato		
	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield
Taplejung	450	542	1.21	-	-	-	3,264	59,485	18.22
Sankhuwasabha	491	439	0.89	83	913	11.00	2,695	39,131	14.52
Solukhumbu	192	128	0.67	-	-	-	5,643	99,755	17.68
Panchthar	949	997	1.05	2	18	9.00	2,510	45,582	18.16
Illam	801	849	1.06	14	42	3.00	5,995	108,629	18.12
Terhathum	507	409	0.81	-	-	-	3,029	51,705	17.07
Dhankuta	688	668	0.97	50	985	19.70	2,120	41,666	19.65
Bhojpur	351	322	0.92	10	110	11.00	2,773	50,469	18.20
Khotang	1,060	975	0.92	-	-	-	2,913	45,443	15.60
Okhaldhunga	501	316	0.63	4	37	9.25	2,944	43,571	14.80
Udayapur	5,131	4,282	0.83	-	-	-	2,015	31,051	15.41
Jhapa	8,606	10,315	1.20	165	4,455	27.00	13,780	218,413	15.85
Morang	15,202	17,408	1.15	1,830	106,323	58.10	6,042	121,442	20.10
Sunsari	11,777	16,200	1.38	3,411	209,273	58.87	3,090	53,859	17.43
Koshi Total	46,704	53,850	1.15	5,569	322,156	57.85	58,813	1,010,202	17.18
Saptari	6,775	7,248	1.07	201	8,062	40.11	4,213	67,828	16.10
Siraha	8,053	8,170	1.01	3,500	166,250	47.50	3,190	50,473	15.82
Dhanusha	5,132	5,301	1.03	3,600	163,000	45.28	2,631	42,118	16.01
Mahottari	5,645	5,809	1.03	5,600	274,987	49.10	2,650	42,400	16.00
Sarlahi	14,150	16,883	1.19	15,673	795,345	50.75	2,539	39,731	15.65
Rautahat	9,751	10,298	1.06	6,942	343,199	49.44	2,797	48,955	17.50
Bara	6,033	6,160	1.02	4,230	192,000	45.39	6,420	102,720	16.00
Parsa	9,611	10,375	1.08	2,950	151,040	51.20	3,208	52,165	16.26
Madhesh Total	65,149	70,244	1.08	42,696	2,093,884	49.04	27,648	446,390	16.15
Dolakha	349	296	0.85				3,079	55,948	18.17
Sindhupalchok	453	421	0.93				3,415	58,055	17.00
Rasuwa	467	463	0.99				2,595	45,387	17.49
Ramechap	1,328	1,435	1.08				3,378	49,924	14.78
Sindhuli	5,484	5,134	0.94				2,353	42,166	17.92
Kavre	467	474	1.02				8,909	194,766	21.86
Bhaktapur	531	528	0.99				1,085	26,583	24.50
Lalitpur	2,881	3,071	1.07				1,145	23,816	20.80
Kathmandu	540	605	1.12				2,546	63,650	25.00
Nuwakot	746	854	1.14				4,453	81,263	18.25
Dhading	279	225	0.81	5	230	46.00	1,800	35,100	19.50
Makwanpur	2,039	2,256	1.11				4,935	105,214	21.32
Chitwan	13,825	16,252	1.18	50	2,105	42.10	1,960	33,320	17.00

District	Oilseed			Sugarcane			Potato		
	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield	Area	Prod.	Yield
Bagmati Total	29,384	32,014	1.09	55	2,335	46.00	35,159	701,188	19.94
Manang	5	4	0.80				745	14,975	20.10
Mustang	27	25	0.91				320	5,792	18.10
Gorkha	565	449	0.80				2,550	51,255	20.10
Lamjung	1,207	1,154	0.96				1,975	38,503	19.49
Tanahu	594	619	1.04	20	829	41.04	1,856	29,882	16.10
Kaski	560	424	0.76	7	269	38.43	1,752	24,700	14.10
Parbat	380	358	0.94				1,340	18,790	14.02
Syangja	330	269	0.82				1,945	32,093	16.50
Myagdi	334	342	1.02				1,545	23,793	15.40
Baglung	975	975	1.00	12	468	39.00	3,120	50,700	16.25
Nawalparasi east	4,691	5,394	1.15	233	10,685	45.86	3,115	50,152	16.10
Gandaki Total	9,666	10,012	1.04	272	12,251	45.01	20,263	340,633	16.81
Palpa	1,170	1,199	1.02	32	432	13.50	798	12,050	15.10
Gulmi	734	723	0.98	132	4,884	37.00	835	14,183	16.99
Arghakhanchi	1,522	1,535	1.01	5	235	47.00	791	12,656	16.00
Nawalparasi west	4,629	4,918	1.06	3,255	153,945	47.30	1,604	22,456	12.95
Rupandehi	7,381	7,554	1.02	370	16,450	44.46	2,345	34,354	14.65
Kapilbastu	3,865	4,509	1.17	3,540	185,880	52.51	2,586	38,810	15.01
Dang	19,628	23,030	1.17	-	-	-	2,475	39,600	16.00
Banke	7,798	8,748	1.12	60	2,340	39.00	3,000	50,700	16.90
Bardiya	16,816	17,753	1.06	220	6,820	31.00	4,255	69,782	16.40
Rukum east	375	391	1.04	5	235	47.00	4,246	70,051	16.50
Pyuthan	998	1,107	1.11	12	420	35.00	1,615	25,275	15.65
Rolpa	414	388	0.94	2	58	29.00	1,350	22,248	16.48
Lumbini Total	65,327	71,852	1.10	7,633	371,150	48.62	25,900	412,164	15.91
Dolpa	12	12	1.04				745	14,230	19.10
Mugu	54	46	0.86				710	12,780	18.00
Humla	117	121	1.03				856	15,669	18.31
Jumla	145	144	0.99				2,300	43,227	18.79
Kalikot	273	262	0.96				1,245	21,451	17.23
Rukum west	522	491	0.94				414	6,405	15.47
Salyan	2,935	3,232	1.10	5	34	6.80	1,780	32,458	18.23
Jajarkot	668	643	0.96				1,630	24,939	15.30
Dailekh	1,160	1,424	1.23				1,989	34,940	17.57
Surkhet	8,458	9,555	1.13				2,250	31,500	14.00
karnali Total	14,343	15,929	1.11	5	34	6.80	13,919	237,598	17.07
Bajura	224	142	0.63	10	170	17.00	1,655	24,991	15.10
Bajhang	154	184	1.20				1,545	22,866	14.80
Darchula	126	104	0.82	52	1,601	30.79	985	10,789	10.95
Achham	620	636	1.03	2	70	45.00	1,012	14,674	14.50
Doti	830	830	1.00	14	565	40.36	1,948	27,856	14.30
Baitadi	162	173	1.07	260	4,160	16.00	1,245	20,480	16.45
Dadeldhura	535	601	1.12				1,440	25,286	17.56
Kailali	18,296	20,399	1.11	234	9,970	42.61	4,859	85,033	17.50
Kanchanpur	9,127	10,370	1.14	5,765	341,288	59.20	1,865	30,679	16.45
Sudurpashchim Total	30,073	33,443	1.11	6,337	357,824	56.47	16,554	262,655	15.87
Nepal	260,645	287,344	1.10	62,567	3,159,634	50.50	198,256	3,410,829	17.20

पशुपालन

Livestock Population by Dstricts ,Fiscal Year 2078/79 (2021/22)

Unit: Number

District	CATTLE	BUFFALOES	SHEEP	GOAT	PIGS	FOWL	DUCK
Bhojpur	92,627	53,971	6,141	103,605	45,539	311,277	2,050
Dhankuta	95,229	18,899	571	193,442	30,776	567,907	3,384
Ilam	159,110	23,561	132	166,747	29,935	506,024	979
Jhapa	282,732	78,908	41	335,670	69,730	1,267,916	18,763
Khotang	87,692	59,562	5,910	140,391	46,018	350,459	3,210
Morang	445,191	111,403	423	399,215	56,307	1,446,312	57,363
Okhaldhunga	58,718	49,887	7,509	153,420	60,318	290,419	425
Panchthar	103,816	41,107	1,224	131,554	43,782	358,060	757
Sankhuwasabha	97,007	42,334	12,462	169,105	34,379	418,787	590
Solukhumbu	47,254	42,278	8,375	92,561	23,582	236,189	929
Sunsari	317,662	167,955	2,773	287,395	57,147	1,054,005	19,720
Taplejung	53,985	17,562	5,199	90,144	26,854	234,587	1,099
Terhathum	66,075	23,227	5,058	128,780	29,862	220,443	2,114
Udayapur	131,687	107,991	764	307,681	53,540	696,908	14,048
Sub Total koshi	2,038,784	838,646	56,582	2,699,709	607,770	7,959,295	125,431
Bara	171,992	175,637	275	310,701	23,042	578,423	12,677
Dhanusha	164,925	73,918	492	254,335	6,477	913,612	48,109
Mahottari	141,646	78,209	624	218,595	14,113	654,939	7,896
Parsa	94,659	59,512	178	129,186	9,690	932,113	8,127
Rautahat	142,255	87,354	-	230,958	9,407	325,768	9,884
Saptari	279,775	202,710	2,319	221,841	24,528	1,136,773	25,839
Sarlahi	234,669	99,797	1,030	258,188	9,760	532,197	10,623
Siraha	108,082	98,790	1,070	145,512	6,314	926,262	12,213
Sub Total Madhesh	1,338,003	875,927	5,988	1,769,317	103,330	6,000,088	135,368
Bhaktapur	29,885	9,203	1,023	44,660	15,934	2,288,224	7,254
Chitwan	103,132	77,896	3,087	256,993	15,454	16,722,623	28,615
Dhading	135,057	96,962	9,512	193,815	17,086	2,213,624	2,099
Dolakha	76,923	56,608	11,133	188,319	8,775	502,341	824
Kathmandu	52,470	39,333	1,190	46,394	34,358	2,664,366	21,334
Kabhrepalanchok	150,554	149,683	3,719	315,688	12,074	2,458,908	4,770
Lalitpur	23,755	59,339	2,400	76,735	10,181	1,404,979	17,394
Makwanpur	110,981	111,084	2,857	305,819	9,888	2,005,828	4,220
Nuwakot	126,771	99,304	14,428	353,859	10,665	806,839	830
Ramechhap	72,027	44,687	2,495	241,402	12,090	294,540	389
Rasuwa	13,828	6,064	26,897	43,507	1,016	98,348	350
Sindhuli	135,966	67,160	465	313,950	11,845	1,083,312	6,562
Sindhupalchok	58,142	64,443	9,808	212,758	8,372	450,521	833
Subtotal Bagmati	1,089,492	881,767	89,012	2,593,898	167,740	32,994,453	95,474
Baglung	20,506	80,496	8,786	141,779	11,411	375,288	3,640
Gorkha	60,682	58,950	17,450	309,413	11,892	510,898	2,231
Kaski	41,368	49,705	12,353	177,015	23,961	2,394,101	44,121
Lamjung	18,529	36,401	12,287	139,292	7,123	309,161	48
Manang	1,827	-	2,726	5,858	63	6,853	-
Mustang	5,973	113	4,368	49,839	33	9,774	102
Myagdi	28,883	23,200	25,576	110,601	2,241	203,278	1,450
Nawalparasi east	70,577	59,157	2,177	132,280	24,827	858,172	43,000
Parbat	14,888	29,035	2,805	57,994	7,602	286,317	4,793
Syangja	23,638	95,621	2,157	274,313	24,030	462,934	-
Tanahun	48,809	52,788	669	449,853	56,262	570,640	12,694
Subtotal Gandaki	335,680	485,466	91,355	1,848,238	169,444	5,987,416	112,079
Argghakhanchi	37,526	90,178	1,100	140,835	2,685	475,258	2,286

District	CATTLE	BUFFALOES	SHEEP	GOAT	PIGS	FOWL	DUCK
Banke	211,244	194,484	9,970	328,963	72,314	1,104,334	2,544
Bardiya	116,599	130,955	11,574	216,380	36,609	469,458	2,441
Dang	135,242	145,283	32,530	321,382	88,053	2,894,916	15,723
Gulmi	42,390	48,277	6,099	158,680	10,952	245,804	878
Kapilbastu	156,096	148,732	12,215	280,011	22,676	638,153	6,371
Nawalparasi west	75,036	64,859	2,939	101,069	37,969	528,715	35,433
Palpa	72,454	92,664	2,652	229,771	26,963	728,411	4,379
Pyuthan	71,531	75,900	13,217	192,053	10,515	312,250	1,116
Rolpa	98,440	55,940	13,451	214,633	34,901	480,545	563
Rukum east	17,037	17,827	21,512	66,012	9,814	124,124	609
Rupandehi	97,446	164,330	4,294	252,660	16,586	1,311,453	28,835
Subtotal lumbini	1,131,041	1,229,429	131,555	2,502,449	370,039	9,313,421	101,178
Dailekh	81,383	57,055	15,775	247,394	11,250	155,806	1,250
Dolpa	22,366	3,285	36,256	55,413	101	40,826	95
Humla	16,696	2,815	28,969	76,933	110	14,861	161
Jajarkot	38,911	32,344	24,740	124,573	2,574	146,548	724
Jumla	65,049	3,556	76,583	46,831	303	64,918	5,164
Kalikot	24,697	28,471	33,888	88,697	1,526	60,820	1,565
Mugu	38,093	13,719	39,795	49,988	73	12,093	343
Rukum west	26,532	51,548	26,461	173,077	3,110	389,083	3,608
Salyan	118,447	70,243	14,807	330,644	11,653	412,522	2,946
Surkhet	53,763	39,816	6,003	350,855	11,622	336,096	6,697
Subtotal karnali	485,936	302,852	303,277	1,544,405	42,322	1,633,575	22,553
Achham	43,381	35,928	3,186	117,813	364	84,016	316
Baitadi	122,316	50,930	535	132,341	608	28,418	237
Bajhang	119,752	31,497	26,574	84,998	1,890	47,724	413
Bajura	83,233	22,339	19,763	80,015	1,482	52,711	440
Dadeldhura	88,970	22,006	445	144,694	1,154	63,889	207
Darchula	66,227	30,945	22,966	70,215	510	35,973	225
Doti	107,040	48,927	665	122,529	2,283	123,181	178
Kailali	212,009	161,416	14,635	145,469	22,655	1,483,613	7,587
Kanchanpur	151,332	114,859	4,666	134,614	13,034	995,344	4,258
Subtotal Sudurpaschim	994,259	518,846	93,435	1,032,688	43,979	2,914,868	13,861
Nepal	7,413,197	5,132,931	771,205	13,990,703	1,504,624	66,803,117	605,944

दुग्ध उत्पादन

Milking Population and its Production(Mt) by District , Fiscal Year 2078/79

District	MILKING COWS NO.	MILKING BUFFALOES NO.	COW MILK	BUFFALOES MILK	MILK PRODUCED
Bhojpur	15,006	17,001	8,543	9,751	18,294
Dhankuta	14,951	5,896	10,117	3,957	14,074
Ilam	23,707	7,634	26,483	5,948	32,431
Jhapa	56,405	26,920	62,578	23,743	86,320
Khotang	13,680	16,916	7,716	9,978	17,693
Morang	78,354	36,589	87,290	32,623	119,913
Okhaldhunga	8,396	14,113	4,890	9,452	14,342
Panchthar	15,248	12,168	10,050	8,560	18,611
Sankhuwasabha	15,133	11,515	9,160	7,443	16,603
Solukhumbu	7,372	11,288	4,449	6,897	11,346
Sunsari	54,002	58,136	62,917	54,433	117,350
Taplejung	7,207	5,005	4,025	2,925	6,950
Terhathum	9,218	7,897	6,103	5,420	11,523
Udayapur	20,675	33,261	16,861	24,252	41,113
Subtotal koshi	339,352	264,339	321,181	205,382	526,563
Bara	25,455	54,432	24,445	50,748	75,193
Dhanusha	24,656	23,240	22,476	20,876	43,352

District	MILKING COWS NO.	MILKING BUFFALOES NO.	COW MILK	BUFFALOES MILK	MILK PRODUCED
Mahottari	20,893	24,494	18,071	21,873	39,945
Parsa	13,962	19,475	14,443	18,689	33,132
Rautahat	20,698	27,392	15,741	25,674	41,415
Saptari	40,567	64,004	35,271	61,770	97,042
Sarlahi	34,731	32,079	30,042	29,775	59,817
Siraha	15,077	30,379	11,102	28,507	39,609
Subtotal madhesh	196,040	275,497	171,592	257,912	429,504
Bhaktapur	5,379	3,304	8,678	3,178	11,856
Chitwan	19,853	28,992	31,328	27,944	59,272
Dhading	20,394	30,720	19,438	25,282	44,720
Dolakha	10,936	18,681	8,662	15,849	24,511
Kathmandu	11,150	15,025	18,348	14,873	33,221
Kabhrepalanchok	27,476	57,043	32,906	57,852	90,758
Lalitpur	4,561	23,440	5,478	28,472	33,950
Makwanpur	20,429	36,102	21,223	30,997	52,220
Nuwakot	20,283	29,891	18,898	24,306	43,204
Ramechhap	10,084	14,255	9,592	11,514	21,106
Rasuwa	2,005	1,686	1,187	1,062	2,249
Sindhuli	20,939	21,458	21,021	17,923	38,944
Sindhupalchok	9,303	20,944	7,294	18,899	26,193
Subtotal bagmati	182,792	301,539	204,053	278,151	482,204
Baglung	4,511	27,691	3,320	26,730	30,051
Gorkha	12,440	20,509	8,860	19,887	28,747
Kaski	11,831	20,930	13,312	24,456	37,768
Lamjung	4,901	14,488	3,662	12,856	16,518
Manang	367	-	168	-	168
Mustang	1,075	32	610	16	626
Myagdi	5,199	6,264	3,077	4,584	7,661
Nawalparasi east	18,421	23,367	20,579	24,266	44,845
Parbat	3,581	10,747	2,797	10,425	13,222
Syangja	5,204	32,107	3,819	30,358	34,177
Tanahun	12,300	18,756	10,175	20,373	30,548
Subtotal gandaki	79,830	174,890	70,380	173,951	244,330
Arghakhanchi	5,741	25,791	4,329	23,719	28,048
Banke	34,665	60,679	32,754	53,033	85,787
Bardiya	18,516	45,179	18,487	38,311	56,797
Dang	22,450	46,781	18,089	39,250	57,339
Gulmi	6,910	14,531	4,775	12,290	17,066
Kapilbastu	24,975	43,876	25,436	39,538	64,974
Nawalparasi west	14,107	21,970	14,880	20,652	35,532
Palpa	11,738	28,818	9,527	26,408	35,935
Pyuthan	11,588	22,087	7,112	17,965	25,077
Rolpa	16,735	15,887	10,231	11,360	21,592
Rukum east	2,590	5,244	1,588	4,417	6,006
Rupandehi	21,048	64,089	25,820	55,723	81,543
Subtotal lumbini	191,063	394,932	173,029	342,667	515,696
Dailekh	12,126	18,318	7,451	12,904	20,355
Dolpa	3,333	1,005	1,645	586	2,230
Humla	2,554	852	1,261	493	1,753
Jajarkot	5,914	9,016	2,920	6,326	9,246
Jumla	8,977	1,047	4,676	640	5,315
Kalikot	3,334	8,513	1,724	4,914	6,637
Mugu	5,523	3,827	2,856	2,339	5,194
Rukum west	3,980	14,536	2,764	10,590	13,354
Salyan	19,307	21,846	13,622	17,031	30,653
Surkhet	8,602	13,617	6,722	11,294	18,016
Subtotal karnali	73,651	92,577	45,639	67,115	112,754
Achham	7,375	9,556	3,908	7,411	11,319

District	MILKING COWS NO.	MILKING BUFFALOES NO.	COW MILK	BUFFALOES MILK	MILK PRODUCED
Baitadi	19,448	15,534	11,886	12,054	23,940
Bajhang	13,292	8,963	7,643	6,319	13,962
Bajura	14,399	6,136	7,537	4,349	11,886
Dadeldhura	15,392	6,187	9,476	4,822	14,298
Darchula	10,199	7,936	4,639	5,035	9,674
Doti	17,447	16,390	10,687	13,310	23,997
Kailali	35,617	54,882	34,589	51,472	86,061
Kanchanpur	27,164	37,469	25,573	34,852	60,426
Subtotal sudurpaschim	160,334	163,053	115,938	139,624	255,563
Total	1,223,061	1,666,827	1,101,812	1,464,802	2,566,614

Wool Production by Districts, Fiscal Year 2078/79 (2021/22)

District	SHEEPS NO.	SHEEP WOOL PRODUCED in Kg
Bhojpur	6,141	4,191
Dhankuta	571	386
Ilam	132	86
Jhapa	41	16
Khotang	5,910	4,006
Morang	423	189
Okhaldhunga	7,509	5,342
Panchthar	1,224	854
Sankhuwasabha	12,462	8,972
Solukhumbu	8,375	5,839
Sunsari	2,773	1,175
Taplejung	5,199	3,787
Terhathum	5,058	3,809
Udayapur	764	493
Subtotal koshi	56,582	39,147
Bara	275	115
Dhanusha	492	198
Mahottari	624	260
Parsa	178	71
Rautahat	-	-
Saptari	2,319	957
Sarlahi	1,030	446
Siraha	1,070	474
Subtotal madhesh	5,988	2,521
Bhaktapur	1,023	555
Chitwan	3,087	1,717
Dhading	9,512	6,589
Dolakha	11,133	7,534
Kathmandu	1,190	670
Kabhreplanchok	3,719	2,073
Lalitpur	2,400	1,127
Makwanpur	2,857	1,424
Nuwakot	14,428	12,913
Ramechhap	2,495	1,769
Rasuwa	26,897	18,695
Sindhuli	465	292
Sindhupalchok	9,808	7,569
Subtotal bagmati	89,012	62,927
Baglung	8,786	6,365
Gorkha	17,450	13,610
Kaski	12,353	7,176
Lamjung	12,287	7,677
Manang	2,726	2,548
Mustang	4,368	3,890

District	SHEEPS NO.	SHEEP WOOL PRODUCED in Kg
Myagdi	25,576	20,954
Nawalparasi east	2,177	1,054
Parbat	2,805	2,226
Syangja	2,157	1,578
Tanahun	669	459
Subtotal gandaki	91,355	67,536
Arghakhanchi	1,100	846
Banke	9,970	4,849
Bardiya	11,574	5,287
Dang	32,530	13,842
Gulmi	6,099	4,779
Kapilbastu	12,215	5,569
Nawalparasi west	2,939	1,190
Palpa	2,652	1,738
Pyuthan	13,217	8,836
Rolpa	13,451	10,192
Rukum east	21,512	14,229
Rupandehi	4,294	2,034
Subtotal lumbini	131,555	73,389
Dailekh	15,775	11,232
Dolpa	36,256	30,406
Humla	28,969	24,139
Jajarkot	24,740	19,619
Jumla	76,583	68,984
Kalikot	33,888	28,688
Mugu	39,795	35,177
Rukum west	26,461	19,641
Salyan	14,807	10,471
Surkhet	6,003	4,456
Subtotal karnali	303,277	252,811
Achham	3,186	2,429
Baitadi	535	416
Bajhang	26,574	22,837
Bajura	19,763	16,750
Dadeldhura	445	344
Darchula	22,966	17,604
Doti	665	452
Kailali	14,635	6,223
Kanchanpur	4,666	2,025
Subtotal sudurpaschim	93,435	69,080
Nepal total	771,205	567,412

माछा उत्पादन

Fish Production by Water Surface Area and by Districts, Fiscal Year 2078/79

District	Pond's No.	Water Surface Area (Ha.)	Total Fish Production (MT.)	Yield (Kg./Ha.)
Taplejung	30	0	0	1,250
Sankhuwashava	74	2	3	1,500
Sulukhumbu	45	1	1	955
Panchthar	76	7	7	1,021
Ilam	117	16	17	1,108
Terhathum	70	5	5	1,040
Dhankuta	100	3	4	1,400
Bhojpur	45	1	1	1,286
Khotang	60	5	6	1,151
Okhaldhunga	60	1	1	1,063
Udayapur	400	66	261	3,943

District	Pond's No.	Water Surface Area (Ha.)	Total Fish Production (MT.)	Yield (Kg./Ha.)
Jhapa	2,295	372	1,822	4,895
Morang	4,803	875	4,805	5,491
Sunsari	2,013	574	3,205	5,584
Koshi subtotal	10,188	1,929	10,140	5,258
Saptari	2,740	1,065	5,815	5,460
Siraha	2,223	886	4,317	4,872
Dhanusha	2,852	1,307	7,985	6,109
Mahottari	2,200	985	4,150	4,213
Sarlahi	1,325	598	3,808	6,368
Rautahat	1,243	590	3,465	5,873
Bara	4,481	1,621	11,675	7,202
Parsa	1,862	580	2,955	5,095
Madhesh subtotal	18,926	7,632	44,170	5,787
Dolkha	15	1	2	1,500
Sindhupalchok	48	6	20	3,250
Rasuwa	27	1	1	1,500
Ramechhap	35	2	5	2,250
Sindhuli	314	16	40	2,469
Kavrepalanchok	120	12	29	2,417
Bhaktapur	55	20	41	2,103
Lalitpur	80	13	27	2,054
Kathmandu	115	17	31	1,835
Nuwakot	155	17	40	2,371
Dhading	216	18	68	3,761
Makawanpur	461	57	270	4,737
Chitawan	2,670	573	3,304	5,766
Bagmati subtotal	4,311	752	3,876	5,153
Manang	-	-	-	
Mustan	-	-	-	
Gorkha	215	20	40	2,000
Lamjung	174	16	56	3,639
Tanahu	327	33	81	2,455
Kaski	268	36	108	3,000
Parbat	65	8	20	2,667
Shyanja	190	19	64	3,368
Maygdi	48	4	11	2,750
Baglung	51	7	16	2,286
Nawalparasi east	840	188	940	5,000
Gandaki subtotal	2,178	330	1,336	4,050
Palpa	95	13	42	3,231
Gulmi	135	15	34	2,366
Arghakhanchi	55	6	16	2,877
Nawalparasi west	522	225	1,103	4,902
Rupandehi	4,667	1,310	8,310	6,344
Kapilvastu	1,131	537	2,745	5,112
Dang	1,201	237	807	3,405
Banke	1,362	275	1,132	4,112
Bardiya	1,955	425	1,707	4,019
Rukum east	-	-	-	
Pyuthan	92	7	19	2,667
Rolpa	55	3	7	2,258
Lumbini subtotal	11,270	3,053	15,923	5,216
Dolpa	-	-	-	-
Mugu	-	-	-	-
Jumla	-	-	-	-
Humla	-	-	-	-
Kalikot	-	-	-	-

District	Pond's No.	Water Surface Area (Ha.)	Total Fish Production (MT.)	Yield (Kg./Ha.)
Rukum west	70	3	9	2,903
Salyan	84	7	13	1,857
Jajarkot	5	1	1	1,000
Dailekh	70	3	3	1,280
Surkhet	61	13	41	3,154
Karnali sub total	290	26	67	2,544
Bajhura	10	1	2	1,900
Bajhang	-	-	-	-
Darchula	-	-	-	-
Achham	-	-	-	-
Doti	10	2	2	1,000
Baitadi	15	1	-	-
Dadeldhura	20	2	5	2,250
Kailali	1,627	226	960	4,248
Kanchanpur	1,017	184	840	4,565
Sudurpaschim Sub Total	2,699	416	1,808	4,351
Nepal	49,862	14,137	77,320	5,469

तरकारी

Fresh Vegetables by Province: Fiscal Year 2078/79			
Province	Area (Ha.)	Production (Mt.)	Yield (Mt./Ha)
Koshi	51,152	814,689	15.93
Madhesh	83,658	1,216,333	14.54
Bagmati	52,884	761,992	14.41
Gandaki	23,233	296,084	12.74
Lumbini	44,277	597,037	13.48
Karnali	13,450	155,006	11.52
Sudurpschhim	21,184	312,017	14.73
Total	289,839	4,153,157	14.33

तरकारी उत्पादन (मेट)

Commodity	Koshi	Madhesh	Bagmati	Gandaki	Lumbini	Karnali	Sudurpaschim	Nepal Total	Yield Mt/Ha
Cauliflower	123,400	199,745	99,583	28,356	114,760	14,644	30,527	611,015	15.58
Cabbage	132,898	147,066	106,972	30,661	121,736	13,058	35,277	587,668	17.13
Broccoli	5,094	2,408	12,350	4,831	4,214	944	682	30,523	11.45
Tomato	126,354	51,993	114,812	25,873	60,347	13,850	29,474	422,703	18.45
Radish	68,603	50,569	58,287	25,081	49,015	13,159	24,845	289,558	15.93
Broad Leaf Mustard	45,098	23,158	41,874	23,010	17,294	8,332	12,449	171,215	14.69
Carrot	5,530	4,058	15,766	4,827	4,433	1,745	818	37,176	11.39
Turnip	269	772	1,329	253	2,722	429	126	5,900	12.92
Capsicum	1,112	1,091	8,230	826	4,023	1,329	3,391	20,002	10.36
Peas	10,580	27,267	16,714	2,687	11,404	4,680	3,789	77,121	9.15
French Beans	-	4,158	6,159	3,912	5,124	5,714	2,661	27,728	9.21

Commodity	Koshi	Madhesh	Bagmati	Gandaki	Lumbini	Karnali	Sudurpashchim	Nepal Total	Yield Mt/Ha
French Beans -Pole Type	10,665	1,719	15,613	7,097	5,649	1,001	25	41,769	10.51
French Beans - BushType	852	932	3,697	759	5,451	1,034	13	12,738	8.72
French Beans - Sword Type	1,154	1,289	3,825	714	2,798	1,908	13	11,701	8.28
Broad Beans	2,017	6,266	2,043	1,226	750	339	143	12,784	7.60
Asparagus Beans	2,652	17,607	9,171	2,195	11,583	648	5,902	49,757	10.90
Cowpea	3,338	8,278	3,307	5,479	12,367	2,067	671	35,508	9.31
Other (Legumes)	3,518	1,472	2,525	2,875	1,312	2,053	8	13,763	8.66
Asparagus	140	-	830	90	167	4	26	1,258	7.19
Tree tomato	672	-	515	58	85	38	15	1,383	10.01
Chilli Akabare	7,783	-	1,185	731	739	746	41	11,224	6.49
Chilli	24,379	16,437	12,822	3,174	7,518	3,782	7,553	75,664	9.52
Okra	27,276	29,703	14,703	7,637	15,933	3,931	13,077	112,260	11.95
Brinjal	31,497	57,671	8,879	5,833	10,636	5,233	10,190	129,938	14.65
Onion	17,453	92,286	8,902	1,607	16,906	8,080	21,670	166,904	12.65
Cucumber	27,077	36,078	35,693	9,570	21,646	10,771	18,790	159,625	15.48
Pumpkin	20,316	20,756	28,635	9,582	8,745	6,163	14,336	108,533	15.00
Squash	5,398	566	14,206	5,846	5,227	4,204	4,133	39,581	14.30
Bitter Gourd	20,133	60,273	19,156	10,341	10,850	4,560	8,799	134,112	13.79
Pointed Gourd	11,179	31,138	7,755	66	1,183	84	62	51,468	13.34
Sponge Gourd	7,432	43,820	9,480	15,460	6,886	1,774	7,742	92,594	13.50
Ridge Gourd	426	8,830	1,533	64	772	186	6,310	18,123	12.33
Snake Gourd	174	853	7,287	4,524	1,257	2,542	6,616	23,254	13.55
Bottle Gourd	15,756	65,430	8,567	7,351	15,893	3,121	13,484	129,602	16.37
Ash Gourd	439	5,952	517	2,307	98	253	261	9,827	13.76
Balsam Gourd	555	-	396	260	-	758	294	2,262	9.74
Kakari	-	2,651	10	6	121	-	-	2,788	13.86
Kundru	87	152	685	65	294	-	-	1,282	12.03
Chayote	18,072	-	4,520	4,367	660	492	21	28,132	16.65
Watermelon	14,128	27,472	1,154	108	8,148	49	1,491	52,550	21.25
Other (Cucurbits)	3,080	3,122	969	795	1,426	201	139	9,733	11.65
Drumsticks	200	2,334	5	15	274	-	-	2,827	18.16
Lettuce	121	-	339	191	105	60	-	817	8.38

Commodity	Koshi	Madhesh	Bagmati	Gandaki	Lumbini	Karnali	Sudurpashchim	Nepal Total	Yield Mt/Ha
Fennel Leaf	31	16	1,010	167	47	246	25	1,542	9.71
Coriander Leaf	1,965	5,919	3,458	783	3,181	929	1,001	17,236	9.48
Spinach	1,569	4,541	2,352	894	3,567	920	5,230	19,074	10.71
Cress	1,004	1,755	5,311	809	2,294	528	1,558	13,258	9.60
Amaranthus	1,106	6,674	1,066	1,978	650	182	3,101	14,758	10.24
Fenugreek Leaf	428	2,890	552	972	1,588	545	2,568	9,543	8.70
Swisschard	76	-	1,944	983	852	703	425	4,984	8.70
Others (Leafy Veg.)	797	5,131	10,346	1,141	1,152	270	289	19,127	12.00
Colocasia	2,222	7,631	6,053	18,369	9,868	6,052	7,679	57,874	11.96
Yam	1,829	5,766	2,683	7,430	1,462	243	352	19,766	14.94
Elephant Foot Yam	5,445	8,821	1,973	170	402	-	-	16,810	19.10
Other (Tubers)	1,336	1,726	7,264	1,676	499	93	224	12,819	13.20
Others(veg.)	2,794	110,092	6,979	-	923	329	3,701	124,817	16.20
Total	814,689	1,216,333	761,992	296,084	597,037	155,006	312,017	4,153,157	14.33

अनुसूची ३ वैदेशिक व्यापार

प्रमुख कृषिजन्य उत्पादनको आयात				रु अर्बमा
उत्पादन	माछा	दुग्धपदार्थ	मह	तरकारी
2008/09	0.19	1.02	0.01	1.29
2009/10	0.15	0.86	0.02	2.31
2010/11	0.23	0.91	0.01	2.05
2011/12	0.52	1.12	0.02	4.08
2012/13	0.67	0.97	0.05	5.65
2013/14	1.08	1.91	0.04	7.38
2014/15	1.15	2.10	0.06	9.38
2015/16	0.99	1.49	0.11	9.75
2016/17	1.37	2.42	0.10	12.12
2017/18	1.83	2.45	0.15	12.82
2018/19	1.89	1.61	0.13	15.13
2019/20	1.77	2.04	0.14	14.85
2020/21	1.70	1.67	0.29	16.84
2021/22	1.35	1.82	0.30	18.07
2022/23	1.03	2.38	0.15	17.76
उत्पादन	दाल	ताजा फलफूल	कफी	चिया
2008/09	2.83	0.52	0.01	0.04
2009/10	1.40	0.97	0.01	0.04
2010/11	2.32	1.22	0.01	0.04
2011/12	2.55	1.90	0.02	0.05
2012/13	4.07	2.58	0.03	0.06
2013/14	5.76	3.75	0.03	0.06
2014/15	6.55	5.00	0.06	0.09
2015/16	9.53	7.80	0.06	0.07
2016/17	10.53	8.97	0.05	0.09
2017/18	10.62	10.65	0.07	0.12
2018/19	13.54	14.59	0.10	0.12
2019/20	18.21	14.91	0.12	0.08
2020/21	21.66	16.53	0.11	0.15
2021/22	18.47	17.46	0.13	0.08
2022/23	14.11	16.16	0.33	0.13
उत्पादन	मसला	गहुँ	जौ	मकै
2008/09	1.63	0.01	0.00	0.26
2009/10	1.02	0.03	0.00	1.43
2010/11	1.75	0.02	0.01	2.42
2011/12	3.05	0.04	0.00	3.86
2012/13	4.06	1.26	0.00	5.01
2013/14	5.11	3.45	0.00	7.49
2014/15	4.12	2.05	0.01	7.68
2015/16	5.16	5.92	0.01	9.87
2016/17	7.06	5.23	0.01	10.64
2017/18	10.56	2.84	0.01	11.91
2018/19	11.42	5.81	0.01	12.95
2019/20	11.38	7.91	0.01	14.75
2020/21	9.23	11.98	0.01	16.02
2021/22	8.83	6.33	0.02	19.65
2022/23	8.32	2.01	0.03	17.17
उत्पादन	धानचामल	कोदो	तेलहन	चिनी
2008/09	1.85	0.07	3.57	1.23
2009/10	2.64	0.08	2.85	0.81
2010/11	2.41	0.13	5.62	1.41
2011/12	9.29	0.19	6.80	0.57

प्रमुख कृषिजन्य उत्पादनको आयात				रु अर्बमा
उत्पादन	माछा	दुग्धपदार्थ	मह	तरकारी
2012/13	14.34	0.26	7.29	2.08
2013/14	17.25	0.38	7.49	1.92
2014/15	24.83	0.44	7.92	1.45
2015/16	23.01	0.42	10.58	2.74
2016/17	23.87	0.34	10.93	4.55
2017/18	29.41	0.38	10.35	11.65
2018/19	32.60	0.43	14.22	0.93
2019/20	33.65	0.55	18.51	2.46
2020/21	50.79	0.78	19.19	10.19
2021/22	47.57	0.70	31.34	5.52
2022/23	36.66	0.73	23.06	2.71

TOTAL EXPORTS OF SOME MAJOR COMMODITIES					
Billion Rs					
		F.Y. (2078/79	F.Y. 2079/80	% Change	% Share
S.N	Commodities	Value	Value	in value	F.Y. 2079/80
1	Palm oil	41.06	20.51	-50.06	13.05
2	Yarns (Polyester, Cotton and others)	11.03	11.92	8.12	7.59
3	Woolen Carpet	9.57	11.51	20.26	7.32
4	Iron and Steel products	3.88	10.82	179.10	6.89
5	Soyabean oil	48.12	8.48	-82.39	5.39
6	Cardamom	4.81	8.28	71.95	5.27
7	Jute and Jute Products	7.97	7.64	-4.11	4.86
8	Readymade Garments	6.49	7.52	15.87	4.79
9	Juices	6.08	6.64	9.16	4.22
10	Woolen Felt Products	4.94	5.23	5.76	3.33
11	Tea	3.43	3.94	14.64	2.51
12	Dog or cat food	2.91	3.41	17.07	2.17
13	Woolen and Pashmina shawls	2.76	3.19	15.80	2.03
14	Fabrics	3.27	2.36	-27.82	1.50
15	Noodles, pasta and like	1.83	2.30	25.19	1.46
16	Oil-cake of low erucic acid rape or colza seeds	2.59	2.19	-15.50	1.39
17	Plywood	0.35	2.15	509.40	1.37
18	Medicinal Herbs	1.70	1.89	10.93	1.20
19	Rosin and resin acid	1.85	1.65	-10.86	1.05
20	Ginger	0.64	1.22	90.54	0.78
21	Nepalese paper and paper Products	1.82	1.14	-37.44	0.72
22	Footwear	1.13	1.08	-4.68	0.69
23	Broom grass (Amriso)	0.70	1.01	44.14	0.64
24	Handicrafts (Painting, Sculpture and statuary)	0.65	0.77	19.04	0.49

25	Essential Oils	0.76	0.74	-3.33	0.47
26	Woolen wovenwear	0.81	0.70	-13.65	0.44
27	Copper and articles thereof	0.49	0.67	37.71	0.43
28	Unwrought lead (excl refined and containi n antimony)	0.46	0.56	21.96	0.36
29	Dentifrices (toothpaste)	0.84	0.55	-35.06	0.35
30	Lentils	0.57	0.50	-12.05	0.32
31	Hides & Skins	0.51	0.46	-10.03	0.29
32	Sunflower Oil	4.51	0.44	-90.21	0.28
33	Stoppers, lids, caps and other closures of plastics	0.38	0.43	11.57	0.27
34	Cotton sacks and bags	0.57	0.40	-30.33	0.25
35	Articles of silver jewellery	0.37	0.22	-41.68	0.14
36	Gold Jewellery	0.53	0.19	-64.58	0.12
37	Brans, sharps and other residues of other cereals	0.58	0.04	-92.49	0.03
38	Others	19.03	24.41	28.31	15.54
	Total	200.03	157.14	-21.44	100.00

TOTAL IMPORTS OF SOME MAJOR COMMODITIES					
In Billion Rs					
S.N	Commodities	F.Y. 2078/79	F.Y. 2079/80	% Change	% Share F.Y. 2079/80
1	Petroleum Products	334.11	309.70	-7.30	19.22
2	Iron & Steel and products thereof	185.40	167.29	-9.77	10.38
3	Machinery and parts	144.35	100.98	-30.05	6.27
4	Electronic and Electrical Equipments	68.91	65.17	-5.43	4.04
5	Cereals	74.28	56.63	-23.77	3.51
6	Transport Vehicles and parts thereof	99.43	51.97	-47.73	3.22
7	Pharmaceutical products	71.94	44.64	-37.94	2.77
8	Gold	42.70	43.90	2.80	2.72
9	Fertilizers	21.37	40.70	90.41	2.53
10	Telecommunication Equipment and parts	53.61	36.31	-32.26	2.25
11	Crude soyabean oil	56.18	35.58	-36.67	2.21
12	Articles of apparel and clothing accessories	32.98	25.93	-21.39	1.61
13	Crude palm Oil	39.31	25.92	-34.08	1.61
14	Polythene Granules	29.85	25.42	-14.84	1.58
15	Man-made staple fibres (Synthetic, Polyester etc)	22.57	21.78	-3.50	1.35
16	Chemicals	21.99	19.24	-12.52	1.19
17	Crude sunflower oil	18.11	18.04	-0.35	1.12

18	Aluminium and articles thereof	14.36	15.01	4.52	0.93
19	Rubber and articles thereof	16.80	13.59	-19.11	0.84
20	Cotton (Yarn and Fabrics)	11.36	10.28	-9.52	0.64
21	Low erucic acid rape or colza seeds	12.39	9.37	-24.38	0.58
22	Copper and articles thereof	9.68	7.56	-21.93	0.47
23	Aircraft and parts thereof	6.16	6.12	-0.64	0.38
24	Zinc and articles thereof	0.36	5.56	1462.74	0.34
25	Wool, fine or coarse animal hair	5.08	4.85	-4.54	0.30
26	Silver	15.95	2.73	-82.88	0.17
27	Others	511.20	447.47	-12.47	27.76
	Total	1,920.45	1,611.73	-16.08	100.00

अनुसूची ४
नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति २०८० को वस्तुस्थिति

1	Exisitng					
1.1	Agricultural Sector					
	Products	2075/76	2076/77	2077/78	2078/79	2079/80
1.1.1	Lentils	1,289,524,806	949,121,604	564,513,306	566,555,804	498,122,575
1.1.2	Tea	3,163,097,113	2,718,440,831	3,768,513,230	3,415,895,250	3,906,422,778
1.1.3	Cardamom	4,284,198,521	4,019,214,328	7,022,493,467	4,813,464,559	8,276,850,393
1.1.4	Ginger	512,295,556	435,777,579	448,363,902	641,456,463	1,222,233,427
1.1.5	Jute	5,526,693,527	5,006,709,662	6,297,631,390	7,114,170,516	3,517,376,878
	Total	14,775,809,523	13,129,264,003	18,101,515,295	16,551,542,592	17,421,006,050
1.2	Forest Sectors					
	Products	Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs
1.2.1	MAPS	1,439,851,591	1,565,146,241	1,695,037,985	1,701,746,203	1,887,672,303
1.2.2	Rosin and Tepentine	1,702,359,864	998,905,629	1,322,265,092	2,108,948,941	1,916,493,301
1.2.3	Handmade Paper from Lokta	117,595,085	241,272,937	343,299,329	527,205,840	561,823,669
	Total	3,259,806,541	2,805,324,806	3,360,602,405	4,337,900,983	4,365,989,273
1.3	Large Industries					
	Products	Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs
1.3.1	Yarn and Fabrics	12,402,660,243	9,270,592,680	10,204,368,696	13,688,605,078	12,087,261,867
1.3.2	Readmade Garments	2,387,231,244	1,937,903,247	2,660,285,388	3,376,413,860	3,548,305,036
1.3.3	Footwear	899,140,187	740,759,181	694,871,834	924,125,011	741,946,546
1.3.4	Iron steel and products	6,407,322,049	2,928,181,013	2,150,431,576	3,876,757,475	10,820,104,055
	Total	22,096,353,723	14,877,436,122	15,709,957,495	21,865,901,423	27,197,617,504
1.4	Large Industries					
		2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23
		Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs	Value in Rs
1.4.1	Pasta	1,122,316,622	1,030,223,179	1,789,813,863	1,766,538,226	1,740,640,089
1.4.2	Woolen products (Including Felts)	3,208,366,132	2,603,896,292	4,576,043,183	5,776,097,212	5,878,463,137
1.4.3	Carpets	7,403,315,622	6,221,315,479	7,402,040,547	9,830,686,051	11,525,963,153
1.4.4	Pashmina	2,910,450,407	2,826,307,139	3,789,276,056	4,412,744,757	5,028,738,556
1.4.5	Jewellery	437,883,835	287,813,011	230,683,445	421,724,143	215,244,298
	Total	15,082,332,618	12,969,555,099	17,787,857,093	22,207,790,390	24,389,049,232
2	Emerging and Potential Products in Future					
2.1	Emerging Products					
2.1.1	Honey	9,525,275	5,688,984	12,626,240	29,539,528	18,491,158
2.1.2	Vegetable	130,262,890	115,787,040	130,619,894	205,533,219	225,850,927
2.1.3	Garlic	1,138,310	7,380,199	104,167	39,240	5,577,621

2.1.4	Fruits and Porcessed Products of Fruits	4,582,269,099	3,443,578,464	4,243,469,223	6,093,096,107	6,647,218,566
2.1.5	Coffee	99,616,154	57,728,133	96,003,328	117,083,545	130,441,047
2.1.6	Pepper	4,052,507	33,818	3,866,601	19,307,398	28,184,281
2.1.7	Cinnamon	112,502,495	111,993,651	257,771,603	230,494,901	262,289,101
2.1.8	Cumin Seeds	2,917,964	1,138,561	-	-	510,363
2.1.9	Saffron	93,000	15,373	-	-	279,000
2.1.10	Turmeric	681,650	29,550	-	5,406,756	6,381,404
2.1.11	Himalayan Spring water	4,552	186,682	2,072,865	5,782,196	1,451,046
2.1.12	Churpi(Dog or cat food)	1,052,876,039	1,228,355,612	1,965,045,893	2,911,939,248	3,409,073,179
2.1.13	PPC Cement	-	-	83,213	1,292,544	358,950,867
2.1.14	Essential Oil	407,999,835	432,912,180	918,861,905	764,657,863	739,232,763
2.1.15	Handicraft	1,554,507,335	988,530,837	1,157,513,875	1,505,242,799	1,759,470,298
2.1.16	Hemp Fiber and Fabrics	3,605,445	12,255,992	14,595,998	18,539,245	12,766,273
	Total	7,962,052,550	6,405,615,074	8,802,634,805	11,907,954,591	13,606,167,894
2.2	Potential Products in Future					
2.2.1	Hydrogen Energy					
2.2.2	Precious Stones	159,861	17,463	254,314	5,985	36,076
2.2.3	Stone and stone products from Mines, River and Forest	51,805,367	40,125,103	15,491,343	11,539,799	24,577,127
	Total	51,965,228	40,142,567	15,745,657	11,545,784	24,613,202